

brevitate constrictum prætermissum esse videatur. A Sit ergo nobis propositæ rei brevis et absoluta narratio, summam rerum in parvitate complectens, non cuncta verba discutiens, sed ad intentiones suas summam dicta perducens; ad quod nos studium sensum lectoris deducere festinamus, ut altius ad intellectum perveniat, ubi nostra eum deducere voluntas congrua intentione festinat. Inter Breves autem et Complexiones hoc interest, quod Breves sunt subse-

quentium rerum particulatim divisa communitio; Complexiones autem similium rerum juncta copulatio: quod tibi jam notum facio, lector, ammonitus a ut alterum interrogare non egeas, dum ipse plenissima quod dicimus satisfactione cognoscas. Nunc ad exponendum textum in Christi nomine veniamus.

^b Cassiodorii Senatoris, jam Domino præstante conversi ^c, explicit Præfatio.

^a Colliquefactam in hoc verbo sive ab auctore, sive a librario, primitivam litteram non miror: miror potius qui factum sit, ut communi scripturæ id vitium non adhæserit, cum cæteris con in illa verba corruerit. Illa jus suum tenuere, quibus n post d consequitur; scribimus enim *admoneo, admoveo, admitto*, cum scribamus *appono, accumbo, afflo*, etc. At in hoc libro *ammonet, summovet, ammirans, et quemammodum*.

^b Ita vetustus codex ex gentilitiorum nominum regula. Præfationem vide.

^c Conversus dicebatur qui sæculo valedixerat. Ita loquitur D. Benedictus in Regula, concilium Arelatense can. 11, etc. Hoc adjuncto nominis, quæcunque scripsit, postquam intra claustra monastica se receperat, insignita antiquitas fuisse, par est credere. Hinc fortasse tum *Magni*, sive *Marci* prænomen abest, tum *Aurelii* nomen, *Senatoris* agnomine retento, quo singularim designabatur. Sequiori enim ævo, quo plura arripiendi nomina mos invaluit, ultimo ut plurimum utebantur.

M. AURELIi CASSIODORI I COMPLEXIONES IN EPISTULIS APOSTOLORUM.

EPISTOLA SANCTI PAULI AD ROMANOS ^b.

1. — 1, 1. *Paulus, servus Christi Jesu, vocatus Apostolus*, et cætera. Nomen suum competenter præponit Epistulis, quoniam scribebat absentibus: vocatum se quoque a Deo dicit Apostolum, sicut Ananiam dictum est: *Vas electionis est mihi, ut portet nomen meum in gentibus: et segregatum in Evangelium Dei, quod ante promiserat per prophetas, de Filio suo, qui factus est ei ex semine David secundum carnem* ^c: per quæ se dicit accepisse gratiam, ut in omnibus eum gentibus prædicare debuisset. Ita catholicæ fidei fundamenta in ipsis primordiis, velut doctus architectus, salutari prædicatione constituit. Benedicit etiam Romanos, ut gratiam et pacem a *Deo Patre et Domino Jesu Christo* percipiant; ^d ubi etiam et Spiritus sanctus intellegi debet: quoniam ex tribus una, vel duæ nominatæ personæ, totam plenissime noscuntur indicare Trinitatem; sicut in Actibus apostolorum beatus Petrus ait: *Et jussit eos in nomine Jesu Christi baptizari* (Act. x, 48): cum Dominus dixerit: *Ite, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris,*

et Filii, et Spiritus sancti (Matth. xxviii, 19. V., *Euntes e go docete*). Legitur etiam in suprascripto libro, de solo Spiritu sancto: *Joannes quidem baptizavit aqua, vos autem baptizabimini Spiritu sancto* (Act. 1, 5).

2. — 1, 8. *Primum quidem gratias ago Deo meo, per Jesum Christum, pro omnibus vobis*, et reliqua. Imprimis Deo gratias agit, Romanorum prædicans fidem, et pro eis se orare testatur assidue; promittens habere se desiderium, ut ad eos tandem aliquando venire prævaleat ad confirmationem fidei, quæ jam illis probabatur esse communis: nam frequenter se desiderasse dicit ad eos venire; sed testatur quibusdam impediens causis se fuisse prohibentibus: scilicet ut doceret eos plenius, sicut et cæteras nationes, ad quas fuerat destinatus, Novi et Veteris Testamenti veritate patefacta; adjiciens exemplum *Ambacum* ^e prophætæ, *justum ex fide vivere* (II, 4). Nec terrearis de profunditatibus sacris, quia maxime intentionis ejus est, ut se ipse consequenter exponat.

^a Prisca quoque marmora sic loquuntur: ab Epistulis Latinis passim: o et u sæpe convertebantur.

^b Ab Actis non incipit. Vulgato enim, sive D. Hieronymi canon non inhæsit. In *Divinis* pariter *Lectionibus* Novi Testamenti libros in tres partes dividens, Epistolas omnes, quas *Canonicas Epistolas apostolorum* vocat, in secunda collocat, Acta et Apocalypsin in tertiam rejicit. Ita et D. Augustinus, de Doct. Christ. l. II, c. 8. Conspectum accipe:

Vulgata.

Cassiodorius.

Acta.

S. Pauli Epist.

S. Pauli Epistolar.

S. Petri 1, II.

S. Jacobi.

S. Joannis ad Parthos.

S. Petri 1, II.

S. Joan. II, III.

S. Joannis 1, II, III.

S. Judæ.

S. Judæ.

S. Jacobi ad dispersos.

Acta.

^c Act. ix, 15, Vulg. *Mihi isto... coram gentibus... prophetas suos in Scripturis sanctis.*

^d Idem iterat, ubicunque Spiritus sancti nomen omittitur: comprobatur etiam ineluctabilibus adversus Macedoniam alicvæ hæreticos testimoniis.

^e P. Possevinus initio Apparatus Sacri: *Abacuch, quem LXX interpretes sine aspiratione scribunt Ambacum*. At D. Hieronymus Prol. in Abac. : *Scire nos convenit, corrupte apud Græcos et Latinos nomen Ambacum prophætæ legi, qui apud Hebræos dicitur Abacuc.*

5. — I, 18. *Revelatur enim ira Dei de cælo super omnem impietatem et injustitiam, et reliqua.* Iram Dei supra illos dicit esse manifestatam, qui cum supernam potentiam per creaturas ejus et inæstimabiles operas cognovissent, gloriam incorruptibilis Dei ad creaturas corruptibiles transtulerunt; id est, ut homines, volucres, et quadrupedes colere decrevissent. Illi dum se æstimant esse sapientes, stultitiæ cæcitate damnati sunt: quia totum inde mortiferum nascitur, ubi auctor rerum fuerit sacrilega impietate derelictus. In quo enim subveniat creatura fragilis, si offendatur omnipotentia Creatoris? Hactenus fuit narratio delicti; post sequitur pœna peccati.

6. — I, 24. *Propter quod tradidit eos Deus in desideria cordis eorum, et cætera.* Hic jam commemorat qualis pœna proveniat eis qui se a Domini cultura summovertunt; scilicet ut qui Deum incorruptibilem contemnere temptaverunt, relicti in desideriis et inmunditiis cordis sui, ipsi se alterutra fœditate commaculent: primum, ut contra naturalem usum feminis utantur illicitè; ipsi quoque masculi mutua corruptione lacerati subdantur libidinibus suis et cæteris flagitiis quæ cæcatus sensus invenit: sed non solum hæc facientes, verum etiam talibus consentientes simili detestatione condemnant.

7. — II, 1. *Propter quod inexcusabilis es, o homo omnino, qui iudicas, et cætera.* Arguit eos qui alios recte judicant, et eadem se vita commaculant: patientia enim Dei sustinet dementer errantes; sed qui fuerit peccata confessus, gloriam suscipit et honorem; illos autem qui veritati non consentiunt, tribulatio et angustia digna consequitur; acceptio siquidem personarum apud Deum non est, sed sola qualitas pœnanda factorum; non enim tantum legis auditores grati sunt Deo, sed factores legis potius justificabuntur.

8. — II, 14. *Cum enim gentes, quæ legem non habent, naturaliter quæ legis sunt faciunt, et reliqua.* Cum gentes, quæ legem non habent, naturali vivunt institutione compositæ, Judæus, quoniam legem accepit, eamque nec intellegere, nec custodire voluit, in iudicio Domini Christi amplius tenetur obnoxius: non enim quemquam beatum circumcisiō fact esse, sed vita; maxime cum illa recisio præputi ad circumcisiōnem cordis constet esse translata; cujus status non ex hominibus, sed esse constat ex Deo.

9. — III, 1. *Quid ergo amplius est Judæo? aut quæ utilitas circumcisiōnis?* Gentibus quidem, quæ adhuc minime crediderant, præponit Judæos; qui tamen legem Domini devotis cordibus acceperunt; nec iterum illud potest evacuare præcepta divina, si quidam eorum inobedientes fuerunt; illis enim pereuntibus, legis veritas manet: nam peccata hominum dicit commendare justitiam Dei, ut cum nos delinquimus, ille in condemnatione nostra semper justissimus approbetur; qui vero aliud dicant, eorum justa damnatio est: quapropter Judæos et Græcos

A omnes sub peccato esse confirmat. Hoc etiam tertium decimum psalmi comprobavit exemplo, dicens universam carnem non lege justificari posse, sed gratia; quod Christi Domini comprobavit adventus, qui nobis in reatu positus fidei suæ dona largitus est.

10. — III, 27. *Ubi est ergo gloriatio tua? exclusæ est: per quam legem? factorum? non; sed per legem fidei, et reliqua.* Judæorum gloriam, quam videbantur habere per legem, veniente Domino Salva ore, per legem fidei proficitur exclusam: non enim per legem circumcisiōnis, vel alia hujusmodi, justificatur homo; sed per legem fidei: quoniam unus est Deus et legis et fidei. Abrahæ quoque subjungit exemplum, probans non ex operibus eum gratiam Domini reperisse, sed fide (xxx psalmi adjicientestimonium*; beatos esse confirmans, quibus peccata dimissa sunt), quem justificatum non in circumcisiōne perhibet, sed in præputio esse per fidem. Fides autem ejus evidenter apparuit, quando, Domino promittente, non dubitavit credere de se et Sara vetulis Isaac sibi filium nasciturum. Quapropter similis erit illis justitia, qui Dominum Christum, et propter delicta humana traditum, et propter justificationem nobis conferendam crediderint suscitatum.

11. — V, 1. *Justificati igitur ex fide, pacem habemus ad Deum, per Dominum nostrum Jesum Christum.* Justificatos per fidem pacem monet habere cum Patre; quando per Jesum Christum Filium ejus æternæ salutis munera perceperunt, qui magis in tribulationibus et angustiis spei suæ sumunt semper augmentum. Cum pro impiis Jesum Christum dicat esse mortuum, multo magis ab ira salvos facere promittit, quos suo sanguine justificare dignatus est: peccante siquidem Adam, mortem humano generi constat indictam; etiam eis qui mandata Domini, sicut fecit Adam, minime prævaricasse noscuntur; sed sicut per Adam mors pertransiit in posteros, multo amplius in adventum Domini Jesu Christi gratia et donum æternæ vitæ abundabit in plurimos.

12. — V, 28. *Igitur sicut per unius delictum in omnes homines in condemnatione, sic et per unius justitiam in omnes homines in justificatione.* Adhuc in eadem probatione persistit: nam per Adam dicit suscepisse mortem genus humanum; sed per Dominum Christum æternæ beatitudinis præmia consecutum; et sicut per unius inobedientiam peccatores constituti sunt multi, ita et per unius obedientiam justitiam constituentur multi: subintravit enim lex, ut abundaret delictum; venit gratia ut deleter exitium; et ideo, qui jam mortuus est peccatis, vivere non debet in delictis.

13. — VI, 3. *An ignoratis quia quicumque baptizati sumus in Christo Jesu, in morte ipsius baptizati sumus?* Sicut omnis baptizatus suis peccatis est mortuus, ita Christo resurgente novatur in perpetuam sospitatem: nam qui similitudini mortis ejus complantatus agno-

* *Beati quorum remissæ sunt iniquitates.* In Vulgata est xxxi, in Hebraica serie et in versione Hieronymi, xxxii.

scitur, eodem modo et similitudini vitæ ipsius sociandus esse declaratur : in illa enim cruce noster vetus homo confixus est, ut innovatus exinde resurrectionis munere nasceretur. Nam sicut Christus semel peccato mortuus est, et vivit in gloria Dei, ita et nos peccatis mortui, in ipsius sanctificatione vivamus; quia jam non sub lege, sed noscitur esse sub gratia.

12. — vi, 15. *Quid ergo? peccabimus, quia non sumus sub lege, sed sub gratia?* et reliqua. A fidelibus viris famulandum non dicit esse deficitis; quia jam non sunt subjecti legi, sed gratiæ: nam sicut prius iniquitatibus membra carnalia serviebant, ita nunc per fidem spirituales effecti, vivere debent in sanctitate propositi: quippe, quando in prioris vitæ stipendio suis erat sine dubio mors æterna; in ista vero perpetuum datur gaudium, et sine fine securitas.

13. — vii, 1. *An ignoratis, fratres (scientibus enim legem loquor), et reliqua.* Quemadmodum se habeat lex, facta viri et mulieris comparatione designat. Sicut enim mortuo viro, mulier sine crimine transit ad alterum, ita recedente lege, ad novitatem gratiæ sine culpa perventum est: quapropter serviendum Deo jam dicit in gloria [forte in gratia], non in literæ vetustate: nam occasionem peccati lex dedit, quæ prohibendo delicta, inobedientes homines reos semper ostendit.

14. — vii, 12. *Itaque lex quidem sancta, et mandatum sanctum, et justum, et bonum.* Cum sit lex spiritualis, necesse est ut eam caro semper offendat: quoniam vitio peccati originalis, mundi concupiscentiam probatam affectare damnatam: unde proficitur Apostolus habere se desiderium boni, sed trahi maxime lege peccati; propter quam difficultatem Dominus Pater misit Filium suum, qui, assumptacarne peccati, credentium vincla dirumperet.

15. — vii, 25. *Igitur ego ipse mente servo legi Dei, carne autem legi peccati.* Legi dominicæ dicit se quidem voluntate servire, sed carne potius obedire peccatis: qui autem non ambulant secundum carnem, suscipiunt a Domino remissionem: ideo enim Pater misit Filium suum, ut sumens similitudinem

A carnis peccati, delicta mundi dissolveret. Nam prudentiam carnis, quæ est inimica Divinitati, mortem dicit operari; spiritualis vero intellectus, qui Deo semper acceptus est, æternam vitam tribuit et salutem: unde magis in Spiritu sancto vivendum est, qui nos tunc inhabitat, quando se a nobis diaboli potestas extraneat. Ambulandum est ergo in sanctitate propositi, quoniam qui spiritualiter vivunt, hi filii Dei sunt.

16. — viii, 15. *Non enim accepistis spiritum servitutis iterum in timore, et quod sequitur.* Omnem Christianum perfectum dicit accepisse non servitutis spiritum in timore, sed filiorum adoptionis affectum: quando illum patrem dicit, cuius hæreditatem justo desiderio concupiscit: nam si Christo compatimur, et gloriæ ipsius participes esse merebimur. Sed multe minora sunt presentia mala, quam futura præmia; ista enim temporalia, illa perpetua sunt: nam creatura nostra ^b congemescit [Vulg., vs. 22, omnis creatura ingemiscit] et parturit, quousque ad illud perveniat, ut promissa felicitate potiatur: quod etiam se dicit efficere, quamvis Spiritus sancti cognoscatur jam primitiis accepisse, expectans redemptionem corporis sui, quæ in generali resurrectione præstanda est.

17. — viii, 24. *Spe enim salvi facti sumus. Spes autem quæ videtur non est spes.* Promissiones divinas spe magis prædicat sustinendas; quoniam quidquid in futuris temporibus punitur [leg. ponitur], carnalibus oculis non videtur. Spiritus autem sanctus ^C postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus; id est, quod nos gemere faciat, ut ad promissa præmia venire possimus. Prædestinatos autem dicit vocatos, ut sit Dominus Christus primogenitus in multis fratribus: et ne in tanta spe titubarent hominum corda fragilia, prædestinatos dicit vocatos, vocatos autem asserit justificados, justificados vero magnificados esse confirmat. Hoc argumentum dicitur climax, id est gradatio, quod etiam in subsequentibus frequenter assumit.

18. — viii, 31. *Quid ergo dicimus ad hæc? si Deus pro nobis, quis contra nos?* et cætera. Commendat

* Hyperbaton hocce vicies fere in his Complexionibus adnotavi; nihil scilicet illo ævo et ab hoc scriptore tam diligenter quæsitum, quam perpetuus quidam rhythmus, non sine aliqua ratione metri, ut ex cap. 15 Div. Lect. argui potest. Ad eum rhythmum superstitione servandum pro nihilo habebatur, inusitata verborum collocatione, sensum ipsum aut perturbare, aut invertere. Negans ergo particula æpissime loco movetur; idem pronomini se pariter accidit, præcipue enim adjacet verbo dico. Cum scribendum erat, *dicit gentes gloriari non debere*; legitur, *gloriarum non dicit uebere gentes*: cum expectabas, *dicit se bonorum suorum conscium non esse*; habes, *conscium se suorum non dicit esse bonorum*; ita, *se non dicit in vanum currere*, pro, *dicit se non in vanum currere*; *non decernat horrere*, pro, *decernat non horrere*; *timorem esse in charitate non asserit*, pro, *asserit in charitate timorem non esse*; *non se dicit posse*, loco *toû*, *dicit se non posse*: et similia. Transpositionis hujusmodi vestigia quædam in aliis Cassio-orii scriptis conspiciuntur. Ad psal. vi, quoniam

D *non se vult a mortuis rogari*; ad Lxx, tunc ergo se petit non debere derelinqui. Var. l. v, ep. 42, qui cum non optat evadere. Quod vero in edis ferraro hæc syntaxis appareat, ea præsertim collocatione quam sententiam in contrarium trahit, criticorum opera evenisse crediderim, qui verborum ordinem restituerint: norunt siquidem quicumque mss. codices terunt, quam diversa plerique auctoribus in vitis legimus. Mihi quidquam immutare religio fuit: cartarum de his lectorem semel admonuisse satis superque duxi.

^b Diversa forte lectio diversam interpretationem peperit. De natura nostra videtur auctor explicare hunc locum: at pro creatura omni alii creaturas inanimas universas, alii gentiles intelligendos censent; quo sensu verba *πάντα ἢ κτίσις* in Novo Testamento etiam alibi occurrit. Mar. xvi, 15, *καρῶσαι τὸ Εὐαγγέλιον πάντας τῆς κτίσις*: prædicare Evangelium omni creaturæ: quod apud Matth. xxviii, 19, dicitur, *μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη*: docete omnes gentes.

igitur per omnia misericordiam Patris, qui ut nos redimeret, suo Filio non pepercit : quid enim nobis boni potuit negare, qui beneficiorum omnium concessit auctorem? ipse enim interpellat pro nobis, qui et sedet ad dexteram Patris. Consequitur etiam numero: nimis et affectiosa promissio, nullas tribulationes, nullas persecutiones, nulla pericula, nullas potestates caelorum, neque praesentia, neque futura, a gratia nos Domini Christi posse dividere, quibus dignatus est tam magna praestare.

19. — ix, 1. *Veritatem dico in Christo, non mentior, testimonium mihi perhibente conscientia mea in Spiritu sancto, et reliqua.* Charitatem carnalium parentum suorum tantam sibi fuisse testatur, ut, quod ultimum miseriarum est, se magis voluisset a Christo dividi quam Judæos a fide Domini videret excludi : quod etiam et Moses dixisse legitur : *Aut dimitte populo huic peccatum; sin autem, dele me de libro quem scripsisti*^a. Primum, quia adoptati erant in gloria filiorum; deinde quibus praeceptum est legis obsequium, unde patriarchæ quoque provenerunt; et quod omnes honores superat, ex quibus natus est secundum carnem Dominus Christus, qui est super omnia Deus benedictus in sæcula. Ad fidem quoque Christi filios dicit venire promissionis, non omnes filios Abraham, qui ex ejus quidem semine nati sunt, sed ejusdem fidei non fuerunt; dantur etiam exempla Abraham et Saræ, Isaac et Rebeccæ, et duorum fratrum Esau et Jacob; sed unus ex his ita probatur electus, ut nullis meritis præcedentibus, sed per solam gratiam germano videatur esse præpositus, gratiam Domini gratuitam per cuncta commendans.

20. — ix, 14. *Quid ergo dicemus? nunquid iniquitas apud Deum? Absit, et reliqua.* In arbitrio Domini posita fatetur universa, quando non volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei. Exemplum quoque Pharaonis annectit, quia juste voluntate sua peragit, quæcunque disponit. De superioribus etiam dictis sibi facit contrariam quæstionem, quam figuli comparatione dissolvit, dicens, habere eum potestatem, aliud vas facere in contumeliam, aliud in honorem; ne quis contra Dei voluntatem sacrilega murmuratione consurgat.

21. — ix, 22. *Quod si volens Deus ostenderam, et manifestare [Vulg., notam facere] potentiam suam, et cætera.* Ostendit patientiam Dei, cum impios magna pietate sustinuit; ut tam de gentibus quam de Judæis eligeret sanctos viros, quos præparavit gloria sempiternæ: cujus rei Osæ prophetæ datur exemplum. Judæorum autem reliquias, exemplo Esaiæ prophetæ, convertendas dicit in fine sæculorum, quod etiam esse faciendum ipsius prophetæ alio confirmavit exemplo.

^a Exod. xxxii, 31, 32. Vulg. : *Aut dimitte eis hanc noxam, aut si non facis, dele me de libro tuo, quem scripsisti.*

^b Auctor noster de Orthogr. cap. 1 : *Quotidie sunt qui per eo cotidie scribant, quibus peccare licet : desidererent, si scirent quotidie inde tractum esse a quot*

22. — ix, 30. *Quid ergo dicimus? quod gentes, quæ non sectabuntur jus itam, adprehenderunt justitiam.* Gentes dicit per fidem, non ex operibus comprehendisse justitiam: nam Judæi credentes ad litteram, et non spiritaliter sapientes, offenderunt in lapidem offensionis, qui est Dominus Christus: quod etiam propheta Esaiæ probatur exemplo. Unde affectu civico pro Judæis quidem se orare testatur, pro quibus testimonium perhibet, habere quidem illos æmulationem Dei, sed Christi scientiam non habere, qui est finis legis et completiva perfectio.

23. — x, 5. *Moses enim scripsit, quoniam justitiam, quæ ex lege est, qui fecerit cum homo, vivet in ea.* Moses dicit, si fecerit homo justitiam, quæ ex lege est, vivet in ea; et ideo Christum Dominum virtute potentia suæ resuscitatum credat a mortuis: nam sive Græcus, sive Judæus, qui recte invocaverit nomen ejus, et non fuerit sacrilega dubitatione confusus, salvus erit. Negat autem obstinatum Judæum Evangelio credere, qui ipsum Christum contempsit audire, quod etiam multorum comprobatur exemplis.

24. — xi, 1. *Dico ergo: nunquid repulit Deus populum suum? Absit, et reliqua.* Universum populum Hebræorum a Domino non dicit esse contemptum, sed eum exinde cotidie^b multos eligere, qui ad futuri regni possint gaudia pervenire: quod etiam regnorum lectione confirmat; nam sicut electos dicit Domini gratiam consecutos, ita incredulos refert coelesti lumine fuisse privatos. Hoc etiam Esaiæ et David probatum constat exemplis. Judæos autem memorat offendisse quidem, sed non ut funditus interirent; quorum si delictum, Christo crucifixo, salus est mundi, et deminutio divitiæ gentium, multo magis conversio eorum erit ingens gaudium beatorum.

25. — xi, 13. *Vobis enim dico gentibus; quando ego quidem sum gentium apostolus, et cætera.* Apostolus gentes alloquitur, dicens, se quidem Judæos ad æmulationem eorum velle deducere; sed gloriari non dicit debere gentes, quod Judæi propter incredulitatem suam repudiati sunt, ut plenitudo gentium salutariter introiret: nam si delibatio ipsorum sancta est, massam potius constat esse sanctissimam: de oleastro et oliva pulcherrimam faciens comparationem; quia gloriari non debet insitum contra illud, ubi constat insertum: nam si gentes extraneum beneficium Domini munere perceperunt, quanto magis et illi possunt ab ipso restitui electæ semel origini!

26. — xi, 25. *Nolo enim vos ignorare, fratres, mysterium hoc, et sequentia.* Ad tempus ex parte Hebræum populum dicit fuisse cæcaturum, ut ad fidem Christianam gentilitas introiret. Cæterum in fine

diebus. At hæc ex Græco Cornuto: ex Papiriano vero cap. 4 : *Cotidie p r c e t o dicitur, ut scribitur, non per q : quia non a quot die, sed a consistenti die dictum est.* Quam deinde scripturam elegerit, quis divinnet? a ms. non descivi.

sæculi Israeliticum populum misericordia Domini perhibet esse salvandum, postquam gentium prædestinata crediderit multitudo; nam sicut legem accipientibus Judæi prius gentes minime crediderunt, ita et salvatis gentibus, Judæi credituri esse noscuntur: conclusit enim Deus omne in incredulitate, ut eunctis misericordiæ suæ dona præstaret.

27. — xi, 35. *O altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei!* et reliqua. Dominicæ dispositionis admiratione completus, veraciter exclamat incomprehensibilia esse quæ sancta Trinitas probatur efficere: ex ipso enim, id est ex Patre; et per ipsum, id est per Filium; et in ipso, id est in Spiritu sancto, sunt omnia; et ut unitatem in eis indivisibilem esse monstraret, adjecit, *ipsi gloria in sæcula sæculorum* [in Vulg. deest *sæculorum*]: unde Romanos obsecrat ne sæculi delectatione capiantur, sed corpora sua præceptis debeant offerre cœlestibus. Monet etiam ut omnes secundum mensuram suam sapere debeant, quam Deus unicuique pro sua pietate distribuit; quatenus abrogaret præsumptiones illicitas, unde fragilis maxime peccat humanitas.

28. — xii, 4. *Sicut enim in uno corpore multa membra habemus*, et cætera. Facta comparatione membrorum, docet unumquemque secundum dona præstita, in compage ecclesiastici corporis Christo Domino debere famulari; regulas multifarias ponens, quemammodum fideli populo sit vivendum. Ad postremum taliter cuncta concludit, ut nemo malum pro malo reddat, sed iniquitas inflictæ boni potius retributione vincatur.

29. — xiii, 1. *Omnibus potestatibus sublimioribus subditi estote* *, et reliqua. Omnibus potestatibus justitiam præcipientibus dicit esse debere subjectos, quoniam potestas a Deo datur, et Deo videtur velle resistere qui ordinationi judiciariæ nititur obviare, dicens ab eo propter conscientiam rationabiliter formidari, qui in aliquo facinore probatur involvi: ideo enim et tributa solvimus, quia nos principibus subjectos esse sentimus; ministri enim Dei sunt, cum crimina commissa distringunt.

30. — xiii, 7. *Reddite omnibus debita*, et quod sequitur. Omne quidem debitum per enumerationes plurimas dicit esse reddendum, ita tamen ut nos affectio teneat semper noxios: cuncta enim Dei mandata complet, qui in proximi charitate consistit, quia plenitudo legis est fratris custodita dilectio. Componet etiam de sæculi istius nocte surgendum, quoniam proximus est adventus Domini, quem debemus bonis operibus expectare vigilantes: ipsum vero sustinere cognoscitur, qui carnis desideria superare monstratur.

31. — xiv, 1. *Infirmum autem in fide assumite*, et cætera. Infirmum dicit ad sacras Scripturas leniter assumendum, nec cum eodem districta impugnatione

A litigandum; facta comparatione docens, alios solis ole-ribus reficiendos, alios ciborum soliditate satiandos; et ideo unusquis non debet alterum spernere, sed de omnibus discernat solus ille qui vere judicat: potens est enim Dominus illum magis in abstinentiæ soliditate firmare, qui nobis videtur carnis fragilitate succumbere; nam cum de jejuniis ageret, dicit, *alius judicat diem inter diem* (vs. 5), ut quidam fidelium quarto et sexto die ^b eligunt abstinendum; *alius autem omnem diem*, quia multi inveniuntur, qui omni die inediæ se oblatione purificant; sed utrique gratias Domino suo referre non desinunt.

32. — xiv, 7. *Nemo enim nostrum sibi vivit, et nemo sibi moritur*, et reliqua. Præsumptiones illicitas hominibus tollens, sive moriamur, sive vivamus, ad Dominum dicit esse referendum, qui judicaturus est mundum: adeo [leg. ideo] enim redimit humanum genus sanguine pretioso, ut omnibus ipse dominetur. Datur etiam Esaiæ congruenter exemplum, quod ipsius imperio cuncta famulentur.

33. — xiv, 12. *Itaque unusquisque noster pro se rationem reddet Deo*, et cætera. Illos arguit qui abstinentia sua gloriando fratribus scandalum faciunt; dicens apud Dominum nullatenus esse aliquid inquinatum, sicut ipse testatur: non enim quod in os intrat, coinquinat hominem, nisi forte illis culpa ista proveniat, qui cibos * quos Deus ad vescendum creavit, inquinatos esse pronuntiant; quod et alibi dicit Apostolus, *omnia munda mundis, coinquinatis autem et infidelibus nihil est mundum* (Tit. 1, 15); non enim in cibo nostro regnum Dei, sed in pace et concordia noscitur constitutum. Nam quamvis abstinere sit bonum, tamen si charitatem fratris destruat, constat esse peccatum: præbens dominicæ passionis exemplum, sicut psalmus lxxviii dicit, impropria eum sustinuisse, ut dilectionem fratrum pius miserator impleret.

34. — xv, 4. *Quæcunque autem scripta sunt, ad correptionem nostram* [Vulg., ad nostram doctrinam] *scripta sunt*. Quæcunque libris sacris sunt indita, ad correptionem nostram et ad spem futuri sæculi dicit esse conscripta: unde oportet eos invicem fratrum onera portare, sicut et Christus nostra cognoscitur suscepisse: Isaiæ prophetæ et xvii psalmi exempla subjungens, Deum Patrem et Christum Dominum omnes populos debere sub communionem laudare. Benedicit etiam Romanos, et fidem ipsorum sancta prædicatione concelebrat; se autem dicit eos necessario comonere, ut oblatio eorum accepta fiat Deo per Spiritum sanctum, qui eis probatur esse concessus: sic totius Trinitatis commemorata nobis salutaris unitas intimatur.

35. — xv, 17. *Habeo igitur gloriam in Christo Jesu ad Deum*, et ea quæ sequuntur. Habere se dicit in Deo gloriam, quoniam prædicatione ipsius veniente

* Vulg.: *Omnis anima potestatibus sublimioribus subditi sit.*

^b Ea verba *diem inter diem* de jejunio quartæ et sextæ foræ explanator accipit; quod ab apostolica

usque sanctione, seu traditione fluxisse putabatur. Vide S. Epiphanium, hæc. 75.

* Manichæos innuit.

Domino noviter instituta, ab Hierusalem per circuitum usque in Illyricam repleverit Evangelium Christi (vs. 19). Deinde benedixit Romanos, promittens eis, postquam Hierosolyma quædam ordinaverit, ad eos se esse venturum : quos rogat ut pro eodem orare non desinant, quatenus ereptus ab infidelibus Judæis, dum ad Hispaniam profectus fuerit, ad eos valeat venire salvandos.

36. — XVI, 1. *Commendo vobis Phœbam sororem*

nostram, et cætera. Ut ostenderet etiam hic gloriosum esse propositum bonum, commendat et salutem probatissimas mulieres et fratres diversos, quorum operas sanctas spiritali laude concelebrat; admonens ut prædicationes falsos evitent, ne eorum bene instituta corda subvertant : epistolam suam de incarnatione Domini ea qua cœpit, prædicationis virtute concludens.

EPISTOLA PRIMA AD CORINTHIOS.

1. — I, 1. *Paulus vocatus apostolus Christi Jesu per voluntatem Dei, et reliqua.* Cum Sosthene fratre suo salutem Ecclesiam Dei quæ est Corinthi constituta, et omnes qui invocant nomen Domini nostri Jesu Christi. More suo in ipsis foribus prædicat Christum, cujus voluntate vocatus apostolus est, petens ut gratia illis et pax divina largitate tribuatur : gratiam illis optat, ut futura Spiritus sancti verba percipiant; pacem, ut unitatis virtute gratulentur.

2. — I, 4. *Gratias ago Deo meo semper pro vobis, et sequentia.* Imprimis laudat fidem ipsorum, et orat ut usque ad adventum Domini sine crimine perseverent : obsecrans etiam ut perceptæ doctrinæ custodiant firmitatem, nec se putent prædicatoribus esse subjectos, sed uni Domino Christo; quando se non in Pauli, non in Apollinis, non in Cæsaræ, sed in Christi gratia baptizatos esse cognoscunt.

3. — I, 14. *Gratias ago Deo, quod neminem vestrum baptizavi, et reliqua.* Non se dicit Apostolus alios baptizasse, præter Crispum, et Gaium, et Stephanæ domum; quoniam non se perhibet missum ut baptizaret, sed ut evangelizaret. Quod a maxima parte diligitur : omnibus enim apostolis datum est sacramentum baptismatis communiter dare : unde datur intellegi aliqua eos pro salute desiderantium effecisse, cum probarentur in prædicationibus occupati. Evangelizavit autem in sapientia superna, non sæculi; placuit enim Deo per stultitiam prædicationis [sicut tamen incredulis videbatur] salvos facere credentes : nam cum sint pauci secundum carnem potentes et nobiles, elegit Deus humilia, ut non gloriaretur in re omnis caro, sed in Domino Jesu Christo : sicut scriptum est in Jeremia propheta : *qui glorietur, in Domino glorietur (Jer. ix, 24).*

4. — II, 1. *Ego, fratres, cum venissem ad vos, et quæ sequuntur.* Venisse se dicit ad eos, non in sublimitate verbi, sed in virtute sermonis, ut doctrinam suam non ostenderet esse sæculi, sed supernam : quatenus et illi sæcularia deserentes, ad divinæ contemplationis conscenderent summitatem : ostendens etiam quantum sapientia cælestis ab humana discreta sit; nam si Judæi verba prophetica percepissent, nunquam Dominum gloriæ crucifigere maluissent : alta sunt enim divina mysteria; nam sicut infirmitas

tes quæ in homine sunt spiritus ejus novit, ita quæ in Deo profunda sunt solus ipse cognoscit : quapropter, ut de Deo loquatur, non a mundi spiritu, sed a Divinitate sibi asserit fuisse collatum : ostendens spiritalem virum omnia judicare, ipsum vero a nullo posse judicari : quod Isaïæ prophetæ confirmavit exemplo (vs. 15).

5. — III, 1. *Et ego, fratres, non potui loqui vobis quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus.* Pro ipsis initiis non se dicit Corinthiis locutum sui se plenissime Divinitatis arcana, sed potius tanquam parvulus lactis pocula contulisse : nam cum faciant illa quæ mundi sunt, probant se perfectam doctrinam adhuc minima percipere potuisse : quippe dum carnaliter sapientes dicerent, *ego sum Pauli, ego Apollinis (vs. 4; Vulg., ego Apollo)*, quando perfectus fidelis Christi se famulum confitetur esse, non hominis. Prædicatori enim suo nullus hoc potest debere, quod Deo; operas autem hominum, quæ tamen supra fundamentum Christi ædificantur, per tribulationes et diversas necessitates hujus sæculi dicit esse purgandas : sicut Pater Augustinus in libro Enchiridion plenius explanavit.

6. — III, 16. *Nescitis quia templum Dei estis, et Spiritus Dei habitat in vobis? et cætera.* Templum Dei baptizatos esse confirmat; quoniam eos Spiritus sanctus inhabitat, quibus jam commune nil debet esse cum vitiis : præcipue monens ut si quis se mundi existimat sapientem, ad divinam potius agnitionem recurat, quæ vere prudentes efficit et beatos : dicens omnia esse fidelium, quæ consequenter enumerat; fideles autem Christi, Christum autem Dei : quod a parte dictum est humanitatis. Addit etiam non se metuere ut ab hominibus judicetur; sed ne putaretur elatio, conscium se suorum non dicit esse honorum; quando in judicio Dei cuncta sint posita, ubi actus omnium manifesta dilucidatione cognoscitur. Hæc autem quæ superius dicit, adeo et ipse in se, et Apollo discipulus ejus transfigurata esse testatur, ne quid in suis viribus præsumptio humana confideret : optans eos in fide regnare, ut cum ipsis possit mixta charitate gaudere.

7. — IV, 9. *Puto enim quod nos Deus apostolos novissimos ostendit, et reliqua.* Propter Evangelium

* Videtur legendum *ideo* : forte etiam *discipulum*, indeclinabiliter sumpto, ut in Vulgata.

ut sententiæ ac syntaxi consulamus, nomine *Apollo*

Christi Apostolus se dicit diversis injuriis atque necessitatibus subjacere; cum filii ejus spiritales in Christo sint nobiles et felices: rogans ut in viis ejus omnimodis ^a perseverent, qui sibi supernæ prædicationis patrem esse voluerunt: arguens eos qui se inflati de sæculari gloria jactabant; cum regnum Dei non in sermone vacuo, sed in virtute sit positum. Minatur etiam eis ne illum [suppl. magis] cogant ad se venire sub correptione, quam gratia.

8. — v, 1. *Omnino dicitur inter vos fornicatio, et talis qualis nec inter gentes nominatur* ^b. Increpat Corinthios cur habeant inter se qui novercæ suæ conjugio copulantur; dum modicum fermentum totam massam corrumpat; sed illum qui talia commisit, temporaliter tradendum judicat diabolo in interitum carnis, ut spiritus ejus in judicio Domini poenas perpetuæ damnationis evadat. Vetat etiam vel cibum cum his sumere qui se decreverunt impia conversatione tractare; sed auferendos dicit de medio, ne conspectis talibus reliqui polluantur: decet enim fratres regulis vivere constitutis; de illis autem qui foris sunt, divina disceptatio judicavit.

9. — vi, 1. *Audet aliquis vestrum habens adversus alterum judicium* [Vulg., *habens negotium*], et cætera. Iniquorum hominum vitandum dicit esse judicium, et sanctorum potius expetendum, qui etiam mundum in futura disceptatione judicabunt. Culpat deinde, eum injuriam fratrum non sustineant, sed ipsi potius in eos impia voluntate prosiliant. Enumerat etiam quibus vitiis inhærentes ad regnum Domini non accedant, illis scilicet qui usque ad vitæ exitum in talibus criminibus perseverant: fornicationem dicens omnimodis exsecrandam, eum corpora nostra vitiet, quæ membra sunt Domini: nam qui emptus est magno pretio, jam non debet diabolo servire, sed Christo.

10. — vii, 1. *De quibus autem scripsistis mihi: Bonum est homini mulierem non tangere*. Præcipuum quidem esse dicit, nullatenus cum muliere misceri; conjugatos autem monet ad tempus abstinere, ut orationibus vacent; posteaque redire ex consensu ad usum matrimonii sui, ne tentatione diaboli probentur intercipi: quod tamen secundum indulgentiam, non secundum imperium, prædicat esse faciendum. Vult enim omnes abstinentes esse, sicut ipse est; quod si nequeunt abstinere, tunc jungantur uxoribus: separari autem debere non dicit, qui in unam copulam fœderis convenerunt.

11. — vii, 12. *Si quis frater uxorem habet infidelem,*

A et quæ sequatur. Si quis fidelis uxorem habet hæreticam vel paganam, monet eam statim non debere derelinqui, sed impensa cura corrigi: quod simili modo devotam dicit efficere mulierem; nam si quis eorum in pravas sectas permanere voluerit, tunc fas esse a fidele contemni; quoniam cum obstinatis et perditis nulla potest esse concordia. Subjungit etiam nullam esse salutem in præputio vel in circumcissione, nisi in mandatis Dei, quæ ad Novum pertinent Testamentum. Præterea commonet ut sive servus, sive liber ad fidem vocatus fuerit, sine discretionem aliqua conditionis in catholico dogmate perseveret; quando in judicio Christi fidelis servus infideli domino recte præponitur.

12. — vii, 25. *De virginibus autem præceptum Domini non habeo, et reliqua*. Laudat quidem virginitatem, sed permittit quoque conjugia; ostendens innuptas personas facilius spiritalia cogitare quam conjuges; omnibus tamen præcipit non amare quæ mundi sunt, quia figura hujus sæculi statuto sine præteribit. Simili modo parentes commonet, dicens, primum quidem esse, qui servat virginem filiam suam; secundum, ut eam marito congrua temporis maturitate contradat: mulier autem quæ fuerit a marito derelicta, si abstinere non potest, nubat; remedium [leg. melius] est enim conjugio copulari, quam libidinis libertati derelinqui: multo tamen melius esse confirmans, si in viduitate permaneant. Talia vero præcepta divino se asserit prædicare consilio.

C 13. — viii, 1. *De his autem quæ idolis immolantur* [Vulg.: *De iis, etc., sacrificantur*], et reliqua. Dicit quidem nihil esse idola, sed carnes vetat comedi quæ talibus videntur offerri; ne infirmitas fratrum non decernat horrere quod paganos constat efficere. Itaque fit ut ad illum redeat errorem credentium, qui culpis præstat initium; quapropter non se manducare dicit in æternum, quidquid fratrem potest scandalizare charissimum: pro quo colorum Domini in assumpta carne constat occisum.

14. — ix, 1. *Non sum liber? non sum apostolus? non Jesum Christum Dominum nostrum vidi?* Apostolum se quidem dicit eorum esse quos sacra institutio formaverat; cui potestas erat cibos accipere, et matrimonio copulari ^c, sicut et alii apostolis liberum fuit, qui uxoribus adhærebant; sed omnia se dicit libenter sufferre, ne quod offendiculum Evangelio Christi afferre videretur: pro qua re nec ab ipsis se aliquid velle dicit accipere, quamvis a Do-

^a *Omnino, seu omnimodo*. Ita non Cassiodorus tantum, sed auctores etiam melioris ævi, ut Lucretius non semel.

^b Vulg.: *Omnino auditur, etc., et talis fornicatio, etc.*

^c Paulum uxorem non habuisse Cassiodorus ratum facit; quamvis id a quibusdam in questionem revocatum sit, præcipue ex S. Ignatii epistola ad Philadelphenses. Quam ab antiquo Christiana Ecclesia in cælibatui ferri cœperit, plura comprobant. Derivus nonus ex priscis canonibus qui Apostolorum unucopantur: *Ut ex iis qui cum essent cælibes, ad*

clerum promoti sunt; soli lectores et cantores, si viderint, uxores ducant: ἀναγνώστας καὶ ψάλτας μόνους. Docet Hilarius, Romæ sub Damaso diaconus (ad I Timoth., inter Ambr. op.), sacerdotes nostros et sacros ministros omnes a conventu feminæ abstinere debere, quia necesse est eos quot die præsto esse in ecclesia: quod levitis antiquæ legis non accidit; eorum enim rarior in sacrificiis erat opera, ita ut dierum aliquot expiatio præmitti posset. Vide can. 10 Ancyranæ synodi, etc. Explanator ipse noster paulo ante: *Ostendens innuptas personas facilius spiritalia cogitare quam conjuges*.

mino permissum esse noscatur; ne tantorum laborum gloria tali compensatione vacetur.

15. — ix, 16. *Nam si evangelizem [V., evangelizatio], non est mihi gloria, et cætera.* Quadam necessitate se dicit evangelizare, ut jactantiam probetur effugere: dicit enim debitum seolvere, si commissa sibi videatur velle peragere: ait enim omnibus se humiliare, ut eos potuisset acquirere. Nam si illi qui currunt in stadio abstinere non desinunt, ut præmia humana percipiant, quanto debet studio potiori futuræ beatitudinis corona perquiri? Se autem non dicit in vanum currere, nec pugnis æra verberare; ne quod est omni infelicitate miserrima, prædicans aliis, ipse possit reprobis inveniri.

16. — x, 1. *Nolo autem vos ignorare, fratres, quoniam patres nostri omnes sub nube fuerunt.* Admonet Corinthios ut quæ prioribus temporibus Judæis facta sunt, ad Christum Dominum pertinuisse cognoscant; deinde ut pœnas eorum gravissimas paveant, et a culpis similibus novus populus arceatur: monet etiam ut Dominum temptare non debeant, sed sperare, ut temptationes carnales ejus dono pietatis evadant, cujus misericordia geritur, ut a sæculi istius sceleribus evadatur.

17. — x, 14. *Propter quod, charissimi mihi, fugite ab idolorum cultura, et reliqua.* Sicut participes sunt mensæ Domini qui in unam communicationem conveniunt, ita participes sunt mensæ dæmoniorum qui una superstitione junguntur; et ideo sibi convenire non possunt, quæ discreta qualitate dīvisa sunt. Quapropter si quis dixerit immolaticium esse, propter conscientiam non oportet attingi; si vero ignoratum fuerit, in nomine Domini manducetur. Scriptum est enim in psalmo (xxiii), *Domini est terra, et plenitudo*

^a Corinthiis inter Christianos receptis præcipiente Apostolo ne Judæorum more velato capite orarent, nullam servitutis notam ob detecta capita ab iis timentam subjungit interpres, *quoniam Deo subditum esse libertas est.* Libertatis ceteroquin symbolum in Bruti numismate pileus.

^b Locum quem de missarum celebratione Cassiodorus interpretatur, de comunibus illis veterum Christianorum conviviis (*ἀγάπαις*) accipiunt alii; eorumque reprehendi censent tum pauperum contemptum, tum intemperantiam. At cum auctor noster illos argui putet, *qui non sustinentes conventum, singillatim celebrationem cupiunt habere missarum,* missas intra privatos lares celebratas videtur inuere, quas propterea ejus jam ævo in usu fuisse conjectare liceat. Eas quidem D. Gregorii ætate receptas epistolæ ipsius 42 et 43 ostendunt; quibus ad Venantii patricii dissensionem tollendam Syracusano episcopo præcipit, *ut in domo ipsius missarum peragi mysteria permittat.* At multum aberat ut apostolorum temporibus cognosci possent, cum exiguo fidelium numero missa unica peragebatur. Quin etiam decernitur canone apostolico 24, ut presbyter deponatur, *qui contempto suo episcopo seorsim congregationem faciat, et aliud altare figat.* Cum tamen dicat interpres, *non sustinentes conventum,* intelligi etiam potest de iis qui missas consueto quidem et publico loco celebrarent, sed antequam fideles convenirent: nam *sustinere* apud ipsum *expectare est*; paulo infra, *invicem charitatis studio sustinendum,* quod Apostolus dixerat *vs. 33, invicem expectate*: ad Jacobi Epistolam num. 10, *judicem non esse sustinendum,* ut significaret expectandum non esse.

ejus. Nam sive manducetur, sive bibatur, sive aliquid aliud honeste fiat, omnia in gloria Domini constat esse facienda. Monet etiam ut sine offensione tractare se debeant, et Ecclesiæ placere, sicut et ipse cognoscitur effecisse.

18. — xi, 1. *Imitatores mei estote, fratres [in Vulg. deest fratres], sicut et ego Christi, et quod sequitur.* Corinthios monet Apostolus ut, sicut ipse imitatur Christum, ita illum debeant fideles imitari. Sic autem fieri potest, si illud quærant, quod multis, non quod sibi possit utile comprobari: docens caput viri esse Christum, caput autem mulieris virtutem, caput vero Christi Deum: quod dictum ab humanitate recte percipitur, ut tali distinctione recognita, ordine suo debeant cuncta pensari. Soadet quoque viros ut velato capite orare non debeant, quoniam Deo subditum esse libertas est ^a. Mulieres autem lecto capite Domino præcipit supplicare, ut eas viris suis subditas esse declararet.

19. — xi, 16. *Si quis autem videtur contentiosus esse, nos talem consuetudinem [leg. contentiones] non habemus.* Populum Dei contentiosus quidem perhibet non amare; dicens, ecclesiasticum conventum pacis votum, non studium habere rixarum: oportere tamen dicit hæreses esse, ut inter eos probati manifesta debeant puritate cognosci. Arguit quoque illos qui non sustinentes conventum, singillatim celebrationem cupiunt habere missarum ^b: exemplum reddens cœnæ dominicæ, in qua regulam fidei non singulis, sed in unum eunctis dixit apostolis.

20. — xi, 27. *Itaque quicumque manducaverit panem, et biberit calicem, corpus ^c et sanguinem Christi ^d.* Rectæ fidei et operum honorum conscius dicit debere percipere, ne non tam remissionem

^c Catholicæ et inconcussæ de eucharistico mysterio sententiæ novus calculus hic accedit, cum antiquus textus, quo Cassiodorus utebatur, prætulisse videatur hoc loco, *panem et calicem, corpus et sanguinem Christi*; qua lectione clarissime traditum anterioribus versiculis dogma iteratur. De consecratione eucharistica dissertationem meam ad virum summum P. Ben. Bacchinium missam, iterumque nuper Venetiis cusam, novo libro Tubingæ edito rursus oppugnari video a viro eruditissimo, et inter Lutheranos professore eximio, Christophoro Pfaffio. Eruditionis plaustra, quod illi solemne est, in eo volumine congesta mireris; at quod ad quæstionem pertinet, ipsi, collatione facta, judicent in iisdem castris suis merentes litterati viri, num quæcunque attuli vel minimum labefactentur. Quidpiam tamen aliquando reponam, ubi otium dabitur, ad deceptiones quasdam detegendas eludendasque: in præsens hoc tantum moneo. Quod inter nos primo et præcipue disceptabatur, id erat: num fragmenta ab ipso reperta, et S. Irenæi Lugdunensis nomine vulgata, ad ipsum vere pertineant, ut acriter pugnat, necne. Abjudicantem vero me atque rejicientem docti ipsi viri nostris sacris alieni minime abjudicarunt vel rejecerunt; nam hæc lego de fragmentis hisce in *Historia Critica reip. litterariæ* t. IX: *Je ne m'étonne nullement de ce que Scipio Maffei [præclarum, sed alienum opus mihi hic ex errore tribuitur] les ait combattus et rejetés. Franchement je trouve ses raisons touchant leur incertitude et leur supposition très-plausibles et très-bien fondées.*

^d Vulg., *panem hunc, vel biberit calicem Domini indigne, reus erit corporis et sanguinis Domini*

peccatorum quam damnationem suam videatur appetere: nam si nos ipsi nos judicamus, in iudicio Divinitatis absolvimur. Quapropter in celebratione missarum invicem dicit charitatis studio sustinendum; nam si ad muta simulacra cum reverentia videbantur ascendere, quanto magis ad Deum verum sine blasphemis et contentionibus, mente debent purissima convenire? Dominus enim Christus non blasphemis appetendus, sed in Spiritu sancto magno studio devotionis honorandus est.

21. — XII, 4. *Divisiones autem gratiarum sunt, idem Spiritus, et sequentia.* Quamvis divisiones gratiarum multae sint, unum tamen esse Dominum confirmat auctorem, qui omnia haec operatur in omnibus. Hoc etiam membrorum et corporis probavit exemplo, dicens aliud quidem visum agere, aliud manum operari, aliud pedem efficere; sed invicem sibi mutua complexione sociari. Sic in Ecclesia Dei, licet multa sint sanctitatis officia, adunatione charitatis, omnia sibi tamen necessaria esse noscuntur.

22. — XIII, 1. *Si linguis hominum loquar et angelorum, et reliqua.* In hoc capite commendat omnino charitatem; ita ut nullam virtutem sine ipsa prodesse commemoret; definit etiam quae respuat charitas, quae sequatur; nam licet alia dona, id est fides et spes, in futuro saeculo conquiescant, sola charitas permanet in aeternum: quam dicit omnimodis expectandam.

23. — XIV, 2. *Qui enim loquitur lingua, non hominibus loquitur, sed Deo, et caetera.* Inter scientiam linguarum et prophetiam, magnam dicit esse distantiam: quando scientia linguarum non est omnibus nota, prophetia vero ecclesias instruit, et intelligentes muneribus supernis aedificat: instrumentorum ponens exempla musicorum, quia nisi intellectum fuerit quod tibiis aut tuba canitur, auditus non potest haberi proficiuus: multis probationibus docens majorem esse prophetiam, cui magis eos studere commonet, quam diversarum linguarum multifariae qualitati.

24. — XIV, 13. *Ideo qui loquitur lingua, oret ut interpretetur, et quae sequuntur.* Adhuc in eadem facienda discretionem remoratur, multis probationibus docens utiliorem esse interpretationem dominici sermonis, quam linguarum multifariam locutionem; asserens non esse orationem proficiuam quae sine intellectu depromitur: ita et doctrina caelestis, si non intelligatur, a plurimis putatur insania; nam si quis idiota prophetantem audiat, et quae dicit intelligat, tunc cadit in faciem suam, et publice annuntiat quod vere Dominus locutus est per ipsum.

25. — XIV, 26. *Quid ergo est, fratres? cum conve-*

nitie, unusquisque vestrum, et caetera. Ah hominibus qui in ecclesia docent dicit magnopere providendum ut auditores suos debeant divinis iussionibus erudire. Si cui vero de sedentibus sermo Dei fuerit revelatus, nec ipsum perhibet negligendam, quoniam interpretationes prophetarum asserit esse prophetias: prophetarum quippe intelligentiam prophetis dicit esse subjectam. Mulieres quoque propter infirmitatem sexus sui prohibet in ecclesia loqui; sed quod ignorant, domi eas discere praecipit a maritis, ut tali lege compositae, simul et scientiam et modestiae munera consequantur.

26. — XV, 1. *Notum autem vobis facio, fratres, et reliqua.* Breviter notum facit Evangelium, quod praedicaverat cunctis: nam tradidit se se dicit universis Christum mortuum pro nostris esse peccatis, et quoniam tertio die resurrexit a mortuis: qui licet multis fratribus post resurrectionem fuerit visus, a se quoque, tanquam a minimo et abortivo, refert esse conspectum: gratiam Domini de se plurima humilitate commendans, quo resurgente, resurrectio mortuorum non debet abnegari; quoniam omnis doctrina sancta destruitur, si de cordibus humanis credulitas ista tollatur: puleherrima nimis definitione complectens resurrectionem esse Domini primitias dormientium.

27. — XV, 21. *Quoniam quidem per hominem mors, et per hominem resurrectio mortuorum.* Sicut per Adam dicit homines mortuos, ita per Jesum Christum proveniet omnium resurrectio mortuorum. Mors autem in fine saeculi destruetur, quando Dominus Christus advenerit: subjectus semper erit Patri a natura humanitatis assumptae, postquam illi fuerint cuncta subjecta, ut sit Deus omnia in omnibus (vs. 28). Qui vero ista non credunt, sicut dicit Joannes apostolus, Antichristi nomine censebantur. Objicit etiam verba dubitantium, in quali corpore resurgat ille qui mortuus est: quae seminationis triticeae facta comparatione destruxit, dicens, Si granum tritici cadens renascitur innovatum, quanto magis corpora, quae mortua sunt, Domini iussione reparanda sunt!

28. — XV, 39. *Non omnis caro, eadem caro, et caetera.* Primo totius carnis distantiam facit; deinde caelestia et terrena corpora facta sequestratione discernit; postremum mirabili narratione praedicat quantum in illa resurrectione natura hominum per Christum Dominum meliorata proficiat: mysterium resurrectionis ipsius indubitata praedicatione describens. Monet etiam, ut considerantes alia, in fide suscepta et bonis operibus perseverent. Collectas vero, quae sanctorum necessitatibus praebantur, ex

^a Dum haec relego, ab antiquis lapidibus, quibus nunc vaco, paulisper divulsus, egregia et nondum vulgata succurrit inscriptio, cui interpretandae, ubi *Museum Veronense* proferam, nonnulli operis afferent hi Cassiodorii loci. Eximium lapidem Hieronymus Baruffaldius, quae clarissimi viri humanitas est, mihi dono dedit: inscriptio est hujusmodi:

DACIANA. DIACONISSA
QVE. V. AN. XXXXV. M. III.
ET. FVIT. F. PALMATI. COS.
ET. SOROR. VICTORINI. PRESBRI
ET. MVLTA. PROPHETAVIT
CVM. FLACCA. ALVMNA

... V. A. XV. DEP. IN. PACE. III. ID. A.

^b Erat in ms., sicut vero de sequentibus.

more præcipit fieri, antequam ad ipsos eum venire contingat : alios fratres commendans, alios salutans, et ut credentium perfectissime corda roboraret, anathema dicit in adventu Christi futuro, [suppl. ei] qui

A Dominum non amat Christum : salutans eos, et Epistolam præsentem solita benedictione concludens.

EPISTOLA SECUNDA AD CORINTHIOS.

1. — 1, 1. *Paulus apostolus Jesu Christi, per voluntatem Dei, et cætera.* Cum Timotheo fratre scribit Ecclesiæ Dei quæ est Corinthi constituta, idem complectens et eis qui per universam Achaiam in sancto proposito permanebant; gratiam illis et pacem concedi postulans a Deo Patre nostro et Domino Jesu Christo : isis enim nominatis, et Spiritus sanctus abunde memoratus est, unus enim ex Trinitate actus totam plenissime complectitur Trinitatem.

2. — 1, 3. *Benedictus Deus, et Pater Domini nostri Jesu Christi, et reliqua.* Consolatum se dicit a Domino in omni tribulatione sua, ut et ipse pari modo consolaretur in calamitatibus constitutos; et ideo ad Corinthios scribit, quatenus sicut in passione socii, ita in consolationibus Christi participes esse mereantur. Refert etiam quæ in Asia mala pertulerunt, Deo gratias agens quod orationibus eorum ad instruendos populos de tanta fuerit clade liberatus : unde et fideles congratulari debent de prosperitate collata.

3. — 1, 12. *Gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ, et cætera.* Gloriam suam dicit testimonium conscientiæ suæ; quoniam non in sapientia carnali, sed in gratia Domini conversatum se in hoc mundo fuisse testatur : præconium suum dicens esse Corinthios, sicut et ipsorum probabatur apostolus : promittens se quidem ad eos frequenter venire voluisse, sed non fuit levitatis, qua minime constabat impletum : omnis quippe sermo ipsius prædicationis apud eos, exemplo Domini Christi, stabilis, non dubius fuit. Sed tamen ne quid suis viribus applicaret, Dei Filii Jesu Christi dicit esse, quod confirmabantur in omnibus : ipse est enim qui et unxit prædicatores, et signavit corda credentium.

4. — 1, 23. *Ego autem testem Deum invoco in animam meam, et quæ sequuntur.* Pepercisse se dicit Apostolus, quod non venit ad Corinthum, ne gravis esset eis qui erant aliqua objurgatione culpandi : sed contristatio ipsorum æternæ causa salutis est; quando tunc discipuli Domino gratissimi fiunt, cum magistrorum correctione proficiunt. Patientiam quoque docens, petit ut parcatur illi qui eum contristasse dinoscitur : promittens ideo se illi remisisse, ne desperatus intereat, sed potius diaboli laqueum conversus evadat : nam patere sibi dicit, diabolicæ cogitationes quantis fraudibus deceptos interimant.

5. — 11, 12. *Cum venissem autem Troadem propter Evangelium Christi, et cætera.* Gratiam sibi dicit a Domino datam Troade atque in Macedonia, ut Evan-

gelium Christi fidelium turba sequeretur : illis se fuisse odorem mortis in mortem, illis odorem vitæ in vitam : similitudinem trahens animalium, quæ ad res desideratas narium sagacitate perveniunt : eos magis dicens esse epistolam suam, qui prædicationes ipsius conscriptas in suis cordibus continebant (11, 2). Tamen non se sufficientem ad talia perhibet, sed de Domini miseratione confidit, qui eum fecit idoneum, Novi et Veteris Testamenti veritate patefacta; non ad litteram intelligens, sed spiritaliter cuncta cognoscens; quoniam *littera occidit, spiritus autem vivificat.*

6. — 11, 7. *Quod si ministratio mortis litteræ formata [Vulg., litteris deformata] in lapidibus fuit in gloria.* Comparat scriptas tabulas quæ per Moysen datæ sunt, et corda bene credentium : dicens illas plenitudine veniente vacuatas, quæ in honore fuerunt usque ad adventum Domini Jesu Christi. Sed multo amplius erunt ista in æterna laude firmissima, quæ in cordibus fidelium Spiritus sancti virtute descripta sunt. Quod sequenti argumentatione consignat; ideoque in hoc dono dicit esse perseverandum, ut ex veritate prædicationis Deo et hominibus esse debeamus accepti.

7. — 11, 3. *Quod si etiam opertum est Evangelium nostrum, in his qui pereunt est opertum.* Velata dicit corda dementium Judæorum, quibus evangelicus non relucet affectus. Quid enim dicendi sunt videre, quibus imago Patris, Christus Dominus non refulget? Credentes enim, quamvis necessitates creberrimas patiantur, omnia tamen præstante Deo superare noscuntur; et sicut propter Dominum afflictiones subeunt, ita cum ipso in æterna gloria collocantur. Oportet ergo mortem ipsius desideranter expectare, ut et vitæ præmia mereamur accipere : nam omnia se dicit Apostolus discrimina subisse, ut cum ipsis mereatur in illa Domini remuneratione resurgere.

8. — 11, 16. *Licet enim is qui foris est, noster homo corrumpitur, interior renovatur de die in diem.* Exterior hominem in nobis dicit esse corruptibilem, interiorem vero de die in diem renovari posse confirmat, quando ad Christianæ fidei dogmata devotus accedit. Iste tamen exterior homo, quamvis in isto sæculo duris necessitatibus pateat, in illa tamen resurrectione magna spe proventus exsultat; et ideo quandiu in hoc sæculo sumus peregrini, Domino placeamus, ut in ejus judicio mereamur absolvi; ubi homo facta sua, sive bona, sive mala, iusta compensatione recipiet.

^a Vulg., sed licet is, etc., corrumpatur; tamen is qui intus est, etc.

9. — v, 11. *Scientes ergo timorem Domini, hominibus suademus, Deo autem manifesti sumus.* Manifestum se quidem dicit Apostolus cordibus Corinthiorum, non ad gloriam inanem, sed ut se veraci declararet eloquio. Prædicat etiam mortuum resurrexisse Dominum Christum, ut Deo reconciliaret perditum mundum: assumpsit enim pro nobis carnem peccati, ut nos redderemur gratiæ muneribus absoluti. Et ideo confidenter quærendus est Dominus, quoniam scriptum est in propheta: *Tempore opportuno exaudivi te, et die salutis adjuravi te*^a; talis enim promittit, ut non possimus intercepti.

10. — vi, 2. *Ecce tunc tempus acceptum* [Vulg., *acceptabile*], *ecce nunc dies salutis*, et sequentia. Quid sit adventus Domini magna brevitate definitur. Dicit enim: *Ecce nunc tempus acceptum, ecce nunc dies salutis*: propter quod ait nullam occasionem offensionis alicui præbendam, sed quodlibet, et illud patienter sustineri; ut sanctus populus Domino possit adquiri: quapropter ad incitamenta reliquorum, passionum suarum calamitates congruenter enumerat: hortans eos ut cum infidelibus non habeant portionem; dissimilium rerum magnam faciens discretionem, quando tenebris et luci non potest ullatenus convenire. Hoc quoque Numerorum et Isaïæ confirmavit exemplo.

11. — vii, 1. *Has igitur habentes promissiones, charissimi, munemus nos ab omni inquinamento carnis.* Post acceptas promissiones a vitiis carnalibus mundare se fidelissimos et perseverare in sanctificationibus persuadet, plurimum gaudens quod eos ad poenitentiam perductos, et passionum et fidei suæ participes sentiebat: subjungens necessaria divisione, quid intersit inter tristitiam quæ secundum Deum est, et tristitiam mundi: illa præstat poenitentiam, ista mittit ad mortem: nam propter Dominum contristati quantum profecerint, sequenti enumeratione declarat.

12. — vii, 12. *Igitur, etsi scripsi* [Vulg., *scripsi vobis*], *non propter eum qui injuriam fecit*, et reliqua. Scripsisse dicit, non accusans aliquem, sed illis notam faciens sollicitudinem suam: gratum sibi esse significans, quod Tito fratri paruerint, eumque benigna mente susceperint: ad æmulationem quoque Corinthios provocans, Macedones laudat, quod censu pauperes, ubertate fidei sint referti; et ne iterum eos laus aliena morderet, cum multis virtutibus pollerent, tamen charitatis studio dicit eos esse completos; ideoque illos hortatur ne ad collationem faciendam aliquibus impares esse videantur.

13. — viii, 9. *Scitis enim gratiam Domini nostri Jesu Christi*, et quæ sequuntur. Adhuc eis collationis

A studium taliter persuadet, dicens, cum Dominum semetipso dives, pauper sit factus pro nobis, quanto majori desiderio nobis debemus præstare, quod divinitatem humano generi cognoscimus contulisse? et ideo unusquis pro viribus suis offerat, non se aliqua necessitate constringat: eleemosyna enim illa Deo grata est, quæ sine animi tædio probatur oblata. Titum quoque laudat quod ad ædificandos eos cum alio fratre venire non distulit; qui, ut bene suscipere, ab ipso laudatus est. Se autem collationes ideo non dicit velle suscipere, ne ante homines atque Deum aliquod erogationis scandalum oriatur.

14. — viii, 22. *Misimus autem cum illo fratrem nostrum, quem probavimus sæpe*^b. Iterum commonet ut præsentibus eis qui directi sunt, statuta collatio præparetur; ne prædicata eorum benignitas aliter fortasse debeat inveniri: dicens eorum devotionem ad similitudinem boni provocasse quamplurimos; mirabilem regulam eleemosynæ ponens; tantum unumquemque de ipsa metere, quanta visus est largitate seminasse. Huic autem rei Davidicum præstatur exemplum.

15. — ix, 10. *Qui subministrat semen seminanti, et panem ab esca subministravit.* Adhuc de eleemosynæ virtute pertractat, dicens multo amplius Deum retribuere quam possunt egentibus dare pecuniæ largitores; nam et illi qui accipiunt, orationibus suis majora conferunt quam suscipere potuerunt. In carni se quidem ambulare dicit, sed carni se militare non asserit: quando superstitiones mundi se proficitur ita velle destruere, ut vero Domino debeant cuncta servire: ammonens adulationes et blandimenta sæcularia omnimodis esse præcavenda.

16. — x, 7. ^d *Videte: si quis confidit sibi, hoc cogitet iterum apud se*^e, et cætera. Vetat hominem singularem se apud Deum putare, sed membrum se potius cognoscat Ecclesiæ. Ipse tamen, si quid paululum gloriari voluerit de potestate concessa in ædificatione cunctorum, non videtur absurdum; major est enim honor magistri, quam devotio potest esse discipuli. Respondet etiam de se disputantibus, tales debere judicari transmissas epistulas, qualis in opere complendo ejus potest esse præsentia: illos autem solos laudandos esse confirmat, qui non a semetipsis, sed commendantur a Domino.

17. — xi, 1. *Utinam sustineretis modicum insipientiam meam*^f, et reliqua. Sustineri deprecatur insipientiam suam, quando æmulatione Christi populos desiderabat adquire: nam in Ecclesiæ typo desponsatum dicit populum Domino Christo; sed veretur ne diabolo seducente falsis prædicationibus

^a Vulg., *tempore accepto*, et Is. XLIX, 8, *placito*, etc., *auxiliatus sum tui*.

^b Vulg., *cum illis et fratrem*, etc. Gr., *ἀδελφός*. Hier., *etiam cum illo*.

^c Leg., *ad escam, subministrabit*. Vulg., *ad manducandum præstabit*.

^d Videntur hic abfuisse a Cassiodorii textu prima verba versiculi 7.

^e Vulg., *Quæ secundum faciem sunt, videte. Si quis confidit sibi Christi se esse*.

^f Ex Græco *μακρόν τι*, Italice, *soffrite un poco la mia*, etc. Interpretatio ad litteram videri possit nescio quid alieni invehere. Valtonii Polyglotta habent τῆ.

^g Vulg., *Modicum quid insipientiæ meæ*.

pervertantur a regula castitatis. Asserit quoque A net etiam eos, ut correpti vivant in Domino, ne nullo illis sumptu se fuisse gravem, ostendens in transitu qualis debeat esse prædicator; passiones quoque suas et liberationes enumerat; non ut jactantia vitia præsumeret, sed ut talia cognoscentes Christo Domino libentius subderentur.

18. — XII, 1. ^a *Veniam autem ad visiones et revelationes Domini, et quæ sequuntur. Venit ad mirabiles visiones et revelationes eximias, in quibus se raptum dicit ad tertium cælum, et arcana verba in paradiso cognovisse quæ homini non licet loqui. Tamen non in his visionibus, sed potius in infirmitatibus suis se dicit velle gloriari, quatenus in ipso Christi virtus semper possit augeri: diversas etiam clades enumerans, asserit se non minus in eis a cæteris apostolis in sancta fide laborasse: cum tamen sumptum ab ipsis cognoscatur nullo modo percepisse; quatenus res ista recognita majus illi studium charitatis auget.*

19. — XII, 14. *Ecce tertio hoc paratus sum venire ad vos, et non ero gravis vobis. Paratum se quidem dicit ut ad eos veniat, sed tamen nihil de ipsorum facultate præsumat: docens, filios non parentibus, sed parentes thesaurizare potius filiis suis. Commo-*

^a Ea verba, si gloriari oportet, non expedit quidem, Cassiodorum non legisse suspicor: inspicere Græcum textum et contextum consule.

net etiam eos, ut correpti vivant in Domino, ne veniens lugeat eos quos cognoverit militasse diabolo: minatur quoque Corinthiis increpationes suas, quia etsi Christus carne sit mortuus, vivit tamen in deitatis suæ gloria sempiterna; sicut omnes in ipso vivunt, qui illi credere pura mente maluerunt. Deinde temptare se et judicare in fide unumquemque debere dicit, si Christo Domino possit adjungi; ille enim ipsius esse dinoscitur, qui reprobis non habetur.

20. — XIII, 7. *Oro autem Dominum [Vulg., Oramus autem Deum], ut nihil male faciatis, et sequentia. Orare se dicit ut populus fidelis ante conspectum Domini gloriosus appareat: non ut ipse de illorum correptione prædicetur, sed ut ille potius de sua probitate laudetur. Se vero gratisime ferre dicit, quando propter passiones suas infirmus et humilis invenitur; illi autem in Christo Domino conspiciuntur nobiles et potentes. Deinde consulto se talia dicit scribere, ne præsens Dei populum aspere videatur arguere. Salutat plebem sanctam, et Ecclesiarum salutationes studio charitatis adjungit, benedictionem quoque populo solita pietate concedens.*

EPISTOLA AD GALATAS.

1. — I, 1. *Paulus apostolus non ab hominibus, neque C in gentibus. Eos autem qui nitebantur populos falsam prædicatione confundere, in præsentem dicit esse convictos, ut veritas Evangelii manifestis probationibus apparet.*

3. — II, 6. *Mihi enim qui videbantur ^a, nihil contulerunt, et cætera. Evangelium Christi non se dicit a fratribus accepisse, sed divina sibi inspiratione collatum: propter quod refert dextras sibi dedisse Petrum, Jacobum et Joannem, ut illi circumcisioni, isti vero præputio prædicarent: nam et Petro Antiochia se perhibet resituisse, dicens ei: Si tu, cum sis Judæus, gentiliter, et non Judaice vivis, quomodo gentes cogis judaizare (vs. 14)? Ut tam Hebræi quam gentiles ad fidei gratiam, non ad legis districta cogentur, quæ nullus hominum possit implere: unde Petrus magnæ mansuetudinis et patientiæ monstravit exemplum, ut tantus ac talis apostolus increpatus corrigeret [videtur supplendum potius], quam se humano more improbis allegationibus excusaret: gratiam enim se prædicasse dicit, gratiam et præcepit custodiri, ne mors Domini Christi irrita atque evacuata esse videretur.*

2. — I, 6. *Miror quod sic tam cito transferimini ab eo qui vos vocavit, et reliqua. Increpat eos qui falsis prædicatoribus seducti, a percepta fidei regula deviant: statuens ut si quis alter evangelizare velit præter hoc quod ab ipso constabat esse prædicatum, anathema sit, asserens revelationem suam humanam non esse scilicet, sed divinam. Probat hoc copiosius per antea factæ vitæ suæ contrariam voluntatem, ut qui prius fuerat expugnator Ecclesiæ, voluntate Domini correctus, devotus ejus præceptionibus apparet. Dicit se etiam de Hierosolyma venisse, ut Petrum videret et Jacobum; deinde Syriam et Ciliciam esse profectum; iterumque redisse Hierosolyma, ut exponeret eis Evangelium quod prædicabat*

4. — III, 1. *O insensati Galatæ, quis vos fascinavit? et quæ sequuntur. Arguit Galatas, ut cum doctrinam acceperint in gratia Christi, eumque propriis oculis per apostolicam doctrinam videriat crucifigi, ad legis opera iterum sint reversi: quod Christianæ fidei contrarium positum probabit exemplis. Filius autem*

^a Vulg., Qui videbantur esse aliquid.

Dei ideo carne crucifixus est, ut nos a legis male- dicto redimeret, et promissio Abrahamæ Christo creden- tibus impleretur : dicit enim promissionem Abrahamæ factam non in seminibus, sed semini ejus, ut in Do- mino Salvatore pollicitationem promulgatam evi- denter ostenderet : nam si hæreditas esset ex lege, quæ post cccc et triginta annos facta est, ex promi- sione quæ præcessit, utique non fuisset; sed cum Abrahamæ longis ante temporibus constet fuisse pro- missum, evidenter apparet hæreditatem istam ex lege non venisse, sed gratia : conclusit enim omnia Deus in peccato per legem, ut veniente Jesu Christo, ex fide donaretur hæreditas.

5. — III, 24. *Itaque lex pædagogus noster fuit in Christo, et reliqua.* Qua ad adventum Domini timo- rem legis dicit nobis fuisse pædagogus; postquam vero baptismum venit, sine discretionem sexus aut conditionis alicujus sibi filios fecit : diversis argu- mentationibus probans, non eos debere ad servitium idolorum reverti, unde jam probabantur egressi. Commonet etiam de falsis susoribus acquiescant, cum et maximam gratiam prædicatori præstiterint, et se bene institutos esse cognoscant : unde pruden- ter efficiunt, si ad meliora charismata tendunt, et absente Apostolo, divina institutione proficiunt.

6. — IV, 19. *Filioli mei, quos iterum parturio, do- nec Christus formetur in vobis, et cætera.* Adhuc eos arguit qui se volunt sub lege magis esse quam gratia; proponens eis, Abraham duos filios habuisse, unum de ancilla, qui carni fuit obnoxius, et alterum de libera, qui secundum promissionem natus esse cognoscitur : ille pertinens ad legem, iste ad gratiam fidei. Cur ergo deteriora volunt eligere, cum se sciant accepisse meliora? exemplis et sententiis multo me- liorem fidei gratiam probans, quam est in lege præ-

A sumptio : quapropter abicere debent persuasiones illicitas, ne iniquitatis fermento proveniat totius massæ vitiosa corruptio.

7. — V, 10. *Ego confido in vobis in Domino, quod nihil aliud sapietis, et reliqua.* Considerare se dicit in eis, quod falsos prædicatores ulterius audire non ve- lint, suadens illis contentiones improbas non amare, sed in una societate Deum Dominum debere perqui- rere, quando omnis lex uno sermone probatur im- pleri : *diliges proximum tuum tanquam te ipsum*; mi- rabiliter aperiens eis vitia carnis, spiritualesque virtu- tes; monens eos ut in gratia magis quam præsum- ptione legis debeant ambulare.

8. — VI, 1. *Fratres, etsi præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto.* Commonet ut lapsis fratribus man- suetudo digna præstetur; sic enim legem Domini complemus, si alter onera portet alterius : sequitur etiam, ut catechizatus catechizanti morum probitate respondeat; quatenus quibus aures aperiuntur, do- ctrinam fidei cum suis debeant communicare docto- ribus : subjiciens, *qui seminat in carne, metet corrup- tionem; qui autem seminat in spiritu, vitam metet æternam* *. Quapropter circa omnes bona facienda sunt, sed maxime domesticæ fidei tribuenda beni- gnitas est; quando fructus laboris in futura judica- tionē percipitur. Exponit etiam prædicatores falsos adeo illis velle subrepere, ut crucem Domini Salva- toris evacuent : Apostolus enim illa cruce gloriatur, per quam ipse mundo, et illi crucifixus est mundus : in Christo enim neque circumcisio, neque præpu- tium aliquid valet, sed sola hominis per fidem inno- vata perfectio. Se autem stigmata Christi, id est cru- cis vexillum, quod in diversis passionibus sustine- bat, gestare profitetur, Epistolam suam sanctissima benedictione concludens.

* Vs. 8. Vulg. : *Qui seminat in carne sua, de carne et metet, etc., de spiritu metet vitam.*

EPISTOLA AD EPHESIOS.

1. — I, 1. *Paulus apostolus Jesu Christi, per vo- luntatem Dei, et sequentia.* Voluntate Domini cre- berrime se vocatum dicit apostolum, ut eos destrue- ret qui hunc honorem humanis præsumptionibus appetebant. Scribit ergo sanctis et fidelibus Ephesiis, benedictionem solitam paterna charitate subjun- gens; ut gratiam et pacem a Patre et Christo Do- mino consequantur : ubi tamen sancta Trinitas re- ligiosa devotione sentitur.

2. — I, 3. *Benedictus Deus, et Pater Domini nostri Jesu Christi, et quæ sequuntur.* Imprimis Deo Patri gratias agit, et Domino nostro Jesu Christo, cujus voluntate prædestinatum se dicit apostolum : gra- tiam unanimatis eorum multiplici laude concele- brat, asserens et Ephesios eadem munificentia fuisse completos. Quapropter orare se perhibet, ut excel- lentiam fidei et magnitudinem revelationis accipiant, quatenus tanti mysterii secreta cognoscant, et in- telligant per verissimam fidem sedere Jesum Chri-

atum ad dexteram Patris, quem constituit super om- nem principatum, et potestatem, et virtutem, et do- minationem, et reliqua, quæ de ipso mirabili narra- tione prædicantur.

3. — II, 1. *Et vos, cum essetis mortui delictis, et reliqua.* Ea nunc iterum docet quæ illos primitus oplavit agnoscere; quia peccatis suis mortui fuerant sub diabolo, sed nunc vivificati probantur in Chri- sto : asserens non hoc humanis meritis tributum, sed divina gratia fuisse collatum : hoc credendum, hoc tenendum distinctissime persuadens; nam qui prius inter gentes fuerant adeo longe positi, tunc proximi facti sunt in sanguine Domini Christi; qui dissidentes duos populos Hebræorum atque gentilium, in unum novum hominem per crucem suam pacis vinculo col- ligavit; accessum per se præbens ad Patrem in uno spiritu, in una fide credentibus.

4. — II, 9. *Ergo jam non estis hospites et peregrini, sed estis cives sanctorum, et cætera.* Dicit eos in

Christo Domino ædificatos, in quo et apostoli et propheta ipsius probabantur esse constructi : quod ante quidem gentibus videbatur ignotum, sed in Spiritu sancto fidelibus constat esse revelatum. Quam dispensationem perhibet nunc sibi creditam, ut præcedentibus beatis cohæredes fierent gentes in Domini sanguine Salvatoris ; cujus se ministrum dicit factum, ut per universam Ecclesiam sancti Evangelii prædicatio beata discurreret : unde petit a Domino ne eorum possit fides deficere, qui talia noscuntur præmia suscepisse.

5. — in, 14. *Hujus rei gratia flecto genua mea ad Patrem Domini nostri Jesu Christi*, et reliqua. Rogare se pro eis Patrem Deum dicit, ex quo omnis paternitas in cœlis et in terra nominatur, ut habitet Christus in cordibus eorum ; quatenus possint comprehendere quæ sint magna Domini et charitas Christi. Obsecrat etiam eos ut cum patientia et humilitate in suscepta fidei regula perseverent, et unitatem spiritus custodiant in vinculo pacis : fidei siquidem rectæ una societas, unus est Deus. Subjungens diversa dona dedisse sanctis suis Filium Dei, scilicet in ædificationem Ecclesiæ, donec resurrectio futura proveniat ; in qua omnes in mensuram ætatis Christi, sed diverso sexu a resurgimus. Nam cum dicat Dominus in Evangelio, *in resurrectione non nubent, neque nubentur* (Matth. xxii, 30), evidenter ostendit masculos resurgere posse cum feminis.

6. — iv, 17. *Hoc iterum dico, et testificor in Domino*, et sequentia. Hortatur eos ut, sicut prius fecerunt, nationum vanitate non ambulent, describens in qua cæteræ gentes cæcitate versentur : sed in

* Ex Apostoli verbis Epistolæ hujus iv, 13, surrecturos nos esse *in virum perfectum*, non defuere qui autumarint feminas non in proprio sexu, sed in virili surrecturas. A meliori parte stat Cassiodorus, atque optimo argumento pugnat. Eundem Evangelii

A sapientia, qua vocati sunt, novum hominem induant, qui secundum Deum creatos esse dinoscitur : utriusque rei, sive quæ vitanda, sive quæ sequenda sunt, distincias ac lucidas enumerationes insinuans. Quapropter imitare debent Dominum Christum, qui se in odore suavitatis obtulit pro salute cunctorum.

7. — v, 5. *Fornicatio autem, et omnis immunditia, aut avaritia, nec nominetur inter vos* [Vulg., in vobis]. Perfecto magisterio noxia prohibet, et utilia persuadet ; nam sicut criminibus vindictam, ita perhibet virtutibus venire præmia : dicens fugienda quæ Dominus prohibet, sequenda vero quæ præcepit. Et ne quis boni aliquid suis viribus applicaret, in omnibus monet, debere nos subjectos esse Deo, et agere gratias Domino Christo, qui nos protegere ac gubernare dignatur.

8. — v, 22. *Mulieres viris suis subditæ sint sicut Domino*, et quæ sequuntur. Mulieres viris suis commonet debere subdi, sicut et Ecclesiam Christo subjectam esse confirmat. Ut sensum perfectæ charitatis infunderet, eodem modo præcepit a viro uxorem diligere, sicut Christus amavit Ecclesiam : dicens, quia carnem propriam fovet qui uxorem suam diligit. Filios quoque ammonet, et parentes, ut mutua sibi officiositate socientur ; servos etiam et dominos, quemadmodum se invicem debeant tractare, commouit : omnes tamen generaliter instruit, ut contra diaboli insidias armis cœlestibus induantur. Pro se quoque dicit orandum ut ei libertas sancti Spiritus tribuatur quatenus ad docendum possit idoneus inveniri : nam Tychicum illis dicit omnia referre, quæ gesta sunt, epistolam suam salutationis charitate concludens.

locum attulerat Gelasius I, hoc idem urgens, Conc. Labb. tom. IV, p. 1257, addideratque : *Quod utique si in unam speciem corporis unumque sexum omnes fuerant suscitandi, cur diceretur causa penitus non fuisset.*

EPISTOLA AD PHILIPPENSES.

1. — i, 1. *Paulus et Timotheus, servi Jesu Christi, omnibus sanctis in Christo Jesu, qui sunt Philippia*. Salutatur cum Timotheo coepiscopos et diacones Philippis constitutos ; optans illis gratiam et pacem Dei Patris et Domini Jesu Christi, ostendens in Ecclesia Dei suo gradu et diacones honorandos.

2. — i, 3. *Ego quidem gratias ago Domino nostro in omni memoria vestri semper, et cætera*. Agere se pro ipsis Deo gratias pollicetur, ut in visceribus Christi fideles mente permaneant. Indicat vincula sua multis et bona vota, et prava studia concitasse : nam puros corde rectæ prædicationis dicit desideria suscepisse ; obliquos autem et perditos simulasse de Deo loqui, ut Apostolus possit amplius ingravari. Sed in utroque Deo gratias agit, quia nomen Domini probabatur augeri, definiens vitam sibi esse Christum et mori lucrum.

3. — i, 22. *Quod si vivere in carne, hic mihi fructus operis est, et quid eligam ignoro*. Desiderare se quidem dicit de hoc mundo transire, ut debeat esse cum

Christo ; iterumque charitatis studio se velle vivere, ut Philippensium possit in Christo Domino corda firmare : tantum est, ut in Evangelio percepto constanter adversariorum insidias non paveant, sed virtutem charitatis invicem custodientes, æmulentur Dominum Christum, qui cum esset Deus omnipotens, homo fieri pro nostra salute dignatus est : quem æqualem Patri non rapina, sed naturæ veritate proficitur Apostolus. Inde quoque sequitur supra omnes creaturas gloria humanitatis adsumptæ a Christo, quem cœlestia, terrestria et inferna flexis genibus adorare noscuntur.

4. — ii, 12. *Itaque, dilectissimi mihi* [Vulg., charissimi mei], *sicut semper obedistis*, et reliqua. Monet eos, etiam se absente, de animæ salutis esse debere sollicitos : definiens Deum et bonam voluntatem dare, et quæ sunt in perficiendo profutura concedere ; congratulari se dicens de fide ipsorum, quæ ante Dominum Christum ei gloriam sit data ; cito se Timotheum missurum promittens, quem laudat et

omnino commendat. Epaphroditum quoque dicit se A 21) : per hoc scilicet, quod immortales sunt qui ulterius peccata non appetunt, quod divinis delectationibus perfruuntur : modus enim perscriptus est beatis, de quibus dictum est, *erant sicut angeli Dei* (*Matth. xii, 30*).

5. — III, 21. *De cætero, fratres mei, gaudete in Domino*, et sequentia. Ammonet præterea Philippenses ut circa prædicatores falsos debeant esse solliciti; quos bene canes vocat, quia latrant potius quam loquuntur : circumcisionem corporis evacuant, cordis vero confirmans; quoniam illa legi obnoxia, ista vero gratiæ cognoscitur esse sociata. Perfectum se tamen non asserit, sed ad perfectionem se tendere profiteretur : sic autem fideles Christo Domino perhibet fieri configuratos, si illum ad quem tendunt, modis omnibus imitentur : qui reformaturus est *corpus humilitatis nostræ configuratum corpori claritatis suæ* (VI,

21) : per hoc scilicet, quod immortales sunt qui ulterius peccata non appetunt, quod divinis delectationibus perfruuntur : modus enim perscriptus est beatis, de quibus dictum est, *erant sicut angeli Dei* (*Matth. xii, 30*).

6. — IV, 1. *Itaque, fratres mei charissimi et desideratissimi, gaudium et corona mea, state* [*Vulg., sie state*] *in Domino*. Hortatur Philippenses, quos coronam suam decenter appellat, ut in susceptæ fidei firmitate permaneant. Commendat etiam germano sanctissimas mulieres, quas perhibet secum laborasse cum aliis fratribus in Evangelio Christi : moneus ut orationem et confidentiam debeant habere continuam; et illa de cætero peragere quæ Domino probantur accepta; gratias illis referens, quod tribulationes ejus pecuniario sunt munere consolati; benedicens eos pariter et salutans.

EPISTOLA PRIMA AD THESSALONICENSES.

1. — I, 1. *Paulus, et Silvanus, et Timotheus, Ecclesiarum Thessalonicensium in Deo Patre et Domino Jesu Christo*. Thessalonicensibus scribit, cum Silvano et Timotheo, qui Evangelium Domini juncto labore prædicabant; gratiam illis et pacem concedi postulans a Deo Patre et Domino Jesu Christo. Nec moveat quod de Spiritu sancto tacet; nam sive unus, sive duæ, sicut jam dictum est, fuerint nominatæ de Trinitate personæ, perfectissimam faciunt intelligi Trinitatem, C sicut dictum est in Epistula quæ scribitur ad Romanos.

2. — I, 2. *Gratias agimus Deo semper pro omnibus vobis, memoriam* [*Vulg., memoriam vestri*] *facientes pro omnibus vobis in orationibus nostris*. Deo gratias agere se dicit, quod Thessalonicenses, derelicta superstitione gentilium, veræ fidei fundamenta perceperunt : referens quali se apud eos probitate et paterna dilectione tractaverint; gaudens etiam quod Evangelium Domini, non tanquam sermonem humanum, sed ita ut erat, verbum acceperere divinum.

3. — II, 14. *Vos enim, fratres, imitatores facti estis Ecclesiarum Dei, quæ sunt in Judæa in Christo Jesu*. Imitatores eos factos esse dicit prophetarum et Domini Christi quando et ipsi propter fidem sanctam D similia pertulerunt : dicit enim desiderasse se nimis Thessalonicam venire, quia ipsi sunt ante Deum gloria et corona ejus : sed ad præsens missum perhibet esse Timotheum, qui eos et fide corroboret, et passionibus faciat esse præparatos, quas nunquam pronuntiat deesse fidelibus. Addens etiam non se sufficere pro ipsis Deo gratias agere, quibus talem charitatem suam noscitur contulisse : ipsos autem Dominus

in concessa semel pietate confirmet, ut ante Patrem Christum omnium sanctorum possint esse participes.

4. — IV, 1. *De cætero, fratres, rogamus vos et obsecramus in Domino* [*Vulg., in Domino Jesu*] *semper, et cætera*. Monet Thessalonicenses, ut sicut hactenus fecerunt, et in posterum perceptam fidem devota mente custodiant : subjungens qualia vitare, qualia eos oporteat semper expetere. Resurrectionem quoque omnium mortuorum pariter dicit esse faciendam; nam et qui eodem tempore inventi fuerint viventes spiritu sicut et ipse erat, corporali morte præmissa, in aere Domino Christo simul dicit occurrere : omnes enim carne morimur, sicut scriptum est : *Quis est homo qui vivit, et non videbit mortem* (*Psal. lxxxviii, 49*)? sanctos tamen Domini cum ipso semper testatur esse mansuros. Dies autem et hora adventus Domini humanitati prædicatur incognita, sicut et in Evangelio Dominus ipse testatur.

5. — V, 4. *Vos autem, fratres, non estis in tenebris, ut dies illa vos tanquam fur comprehendat*. Qui filii sunt lucis, in adventu Domini non timebunt peccatorum caligine comprehendi; nec deebriati in malis dormiunt, qui præceptis dominicis armati semper D adstant. Monet etiam ut prædicatores suos benigne mente tractare non desinant, et reliquis fratribus studia charitatis impendant; invicemque se de suscepta traditione commoneant. Orat etiam ut in adventu dominico puris ac religiosis mentibus offerantur; conjurat quoque ut omnibus fratribus præsens ejus relegatur Epistula.

EPISTOLA SECUNDA AD THESSALONICENSES.

1. — I, 1. *Paulus, et Silvanus, et Timotheus Ecclesiarum Thessalonicensium in Deo Patre nostro et Jesu Christo*.

Cum ipsis fratribus salutatur iterum Thessalonicenses, quos et in prima Epistula nominavit; ostendens tali

^a Canon Vulgatæ Epistolam ad Colossenses præponit.

honore munerandos qui laboribus ejus consortes esse A meruerunt, primordia Epistolæ suæ sancta benedictione commendans.

2. — 1, 3. *Gratias agere debemus Deo semper pro vobis, fratres*, et quæ sequuntur. Laudat Thessalonicenses rectæ fidei fuisse regulas consecutos; sed in futuris monet, ne illos perversi aliqua novitate decipiant, dicens adventum Domini non esse venturum, nisi prius videatur Antichristus; ejus perversa tempora mirabili proprietate describit. Aserens jam quidem mysterium Iniquitatis ejus operari, sed ipsius quoque nequissimi præsentiam profitetur tunc esse revelandam, quando Romanum imperium quod nunc tenet, de medio fuerit, ordine veniente,

summotum. Sic istis significationibus veritas adventus Domini prædicatur esse ventura.

3. — II, 13. *Nos autem debemus gratias agere Deo semper pro vobis, fratres, et cætera. Gratias se dicit agere Deo pro ipsis, quod eis rectam fidem et salutis perpetuæ dona contulerit; ideoque magnopere dicit fidem tenendam, quam ab ipsis gloriabatur acceptam, quoad fidem, non omnium, sed profitetur esse paucorum. Oravit quoque pro ipsis, et iterum ut illi pro ipse debeant orare commouit. Denuntiavit etiam falsos fratres studiosissime præcavendos, nec alias regulas fidei eos debere querere, nisi quas ab ipso probati sunt accepisse, Epistolam suam salutationis et benedictionis solito sine determinans.*

EPISTOLA AD COLOSSENSIS.

1. — 1, 1. *Paulus apostolus Christi Jesu, per voluntatem Dei*, et reliqua. Ad Colossenses scribit cum Timotheo fratre suo; sed cum dicit *sanctis et fidelibus*, ostendit verba Domini, quandiu sunt polluti et perfidi, homines non posse suscipere: supra quos gratiam et pacem Dei Patris et Domini Jesu Christi venire deprecatur. In istis duobus sermonibus, id est in pace et gratia, ostendit quam magna sint munera quæ tam frequenti iteratione repetuntur.

2. — 1, 3. *Gratias agimus Deo Patri Domini nostri Jesu Christi, semper pro vobis orantes*, et cætera. Deo gratias agit, quoniam per Epafraam eos in accepta fide perseverare cognovit; ut in omni opere bono fructificantes, Domino probentur accepti. Laudem Patri mirabili prædicatione subjungens, cui placuit per Filii sui sanguinem, sive quæ in terris, sive quæ in cælis sunt, sibi met reconciliare: ostendens incarnationem ipsius sanctam cunctis rebus mirabili virtute profuisse.

3. — 1, 21. *Et vos cum essetis aliquando alienati et inimici sensus* [Vulg., *sensu*] *ejus*, et reliqua. Monet eos ut sicut alienati aliquando in carnalibus vitiis versabantur, ita nunc evangelicis debeant studere virtutibus, adjiciens exempla sua pro salute ipsorum quantis calamitatibus ingravetur; nam modo dicit manifestatam sanctæ incarnationis arcanum, quod a sæculis probabatur absconditum, commoneus ut nemo eos seducat per inanem sapientiam philosophorum, qui dicunt solem atque lunam, vel astra cætera esse veneranda, quæ ex elementis constare non dubium est, quando etiam nostris aspectibus offeruntur. Hos vera nihilominus impugnat auctoritas, si non ad Dominum Christum omnia referant, in quo habitat *omnis plenitudo divinitatis* (vs. 9). *Corporaliter enim dixit*, quia omnis plenitudo divinx naturæ in corpore

ejus inhabitat: sancti præcedentes in figura ejus Christi pristino tempore vocabantur (Psal. civ, 15). Circumcisi autem Colossenses dicit in corde, non corpore; qui conscripti per fidem dominicæ passionis, noscuntur resurrexisse cum Christo.

4. — II, 13. *Et vos cum mortui essetis in delictis*, et quæ sequuntur. Cum Domini crux hominem veterem sua passione confixerit, et chirographum perpetuæ mortis evacuaverit, vetat ne ulterius quædam præcepta Testamenti Veteris inquirentur: dicit enim vitanda esse quæ mortem inferunt, non salutem; nam qui Christo militant, illa debent affectare quæ Christi sunt. Quapropter exuti veterem hominem, induamur novum, qui renovatur per collatam gratiam in imagine ejus qui creavit enim: in interiore aliquid hominè neque persona, neque sexus, neque condicio potest dissimilis inveniri, sed omnia et in omnibus Christus est Dominus.

5. — III, 12. *Induite ergo vos, sicut electi Dei sancti et dilecti, viscera miserationis* [Vulg., *miseriordiæ*]. Regulas ponit in quibus debeat ambulare qui fidem Christianam festinat assumere: designans in omni actu nostro Deo gratias esse referendas: viros, mulieres, parentes, filios, dominos atque servos invicem sibi debitam venerationem reddere debere, commouit. Orationi vero eos hortatur insistere, quatenus Apostolo Dominus ostium prædicationis aperiat, ad sancta Domini loquenda mysteria. Monet etiam eos, ut in superna sapientia loquantur illis qui foris Ecclesia esse noscuntur; ne non tam instrui quam irritari posse videantur; sitque sermo eorum semper sale conditus, ut audientibus prosit acceptus: præcipiens post salutationes consuetas Epistolam hanc in Laodicensium Ecclesia esse relegendam.

EPISTOLA PRIMA AD TIMOTHEUM.

1. — I, 1. *Paulus apostolus Christi Jesu, secundum imperium Dei Salvatoris nostri et Christi Jesu Domini* [Vulg., *Jesu spei nostræ*], et cætera. Cum in præteritis Epistulis Patrem nominaverit et Filium, et

iterum in consequenti benedictione Patrem Filiumque commemorat, hic tantum secundum imperium Christi apostolum se dicit effectum; ut evidenter appareat de his una persona nominata, sicut et ante

jam dictum est, totam nihilominus infundere Trinitatem, Timotheum dicens filium esse fidei suæ, quem sanctæ Ecclesiæ constat regeneratum.

2. — 1, 3. *Sicut rogavi te, ut sustineres* [Vulg., *ut remaneres*] *Ephesi*, *cum irem in Macedoniam*, et reliqua. Scribit ad Timotheum discipulum suum, quatenus circa populum sibi commissum debeat esse sollicitus; ne superfluas doctrinas sequi debeant, sed ea quæ illis prædicata sunt, fixa mente custodiant, scientes justis legem non esse positam; sed criminosis; quos subsequenter enumerat, quando illos semper arguit qui se scelerum foeditate commaculant. De se autem refert quanta illi fuerint Domini largitate concessa, per suam salutem probans Christum Dominum ad peccatores venisse salvandos. Commonens eum ut in prædicatione sibi commissa perseverare non desinat, quam Hymenæos et Alexander deserentes, fidei naufragia pertulerunt: propter quod diabolo illos dicit esse contraditos, ut discant minime blasphemare.

3. — 11, 2. *Obsecro igitur primo omnium fieri obsecrationes*, et cætera. Scribens ad discipulum congrue monet qualem regulam debeat ecclesiasticus ordo servare. In primis orandum præcipit pro regibus et potentatibus, ut in pace positi vitam hujus sæculi sobrietate peragamus; et ut fiduciam orationis accenderet, mediatorem esse Dominum Christum sanctæ prædicatione concelebrat; et quemadmodum viri et mulieres orare debeant spiritualis magister instituit, adjiciens quales episcopi, diacones, vel subdiacones esse debeant, et quales esse non debeant: in summa concludens bonos ministratores multam fiduciam apud Christum Dominum comperire.

4. — 111, 14. *Hæc scribo tibi, sperans me venire ad te cito*, et reliqua. Commonet Timotheum, ut in Ecclesia Dei conversatio ipsius decore splendeat; ne falsi prædicatores simplicium corda decipiant: in qua

re sic eum dicit debere esse constantem, ut audientibus cunctis virtutum præstet exemplum. Dicit etiam unamquamque personam quasi honore, quasi debeant moderatione tractare, laudans bonos dispensatores, et arguens eos qui curam domesticorum habere neglexerint, ut etiam illos deteriores infidelibus dicat.

5. — v, 9. *Vidua eligatur non minus sexaginta annorum*, et cætera. Quales eligi debeant viduæ, vel quales sint evitandæ, evidenter ostendit: eas autem quæ se abstinere non possunt, nubere præcipit, et filios procreare, ne diabolicis temptentur insidiis. Presbyteros bene præsidentes, maxime qui prædicant verbum, duplici honore perhibet esse venerandos; nec facile contra eos accusatoribus esse credendum; et cætera quæ ecclesiasticus ordo complectitur. Monet præterea manus impositionem cito fieri non debere; ne ille qui eum incaute promoverit, delictis communicet alienis; et ideo cautius eos dicit examinari, ne opinio lædatur Ecclesiæ. Præcipit servis dominos suos omni honore venerari, maxime illos qui fideles esse noscuntur.

6. — vi, 2. *Hæc doce, et exhortare*, et quæ sequuntur. Quæ dicta sunt in fine complectens, dicit in eis esse modis omnibus perseverandum, et contentiones eorum vitandas qui mente corrupti sunt: pietatem vero cum sufficientia laudat, quæ suavis est omnino fidelibus, dicens in quantis temptationibus incidant, qui mundi divites esse festinant; quoniam radix omnium malorum nocitur esse cupiditas: hortans ut magis ad virtutes enumeratas animum tendant, recepturi a Domino præmia sempiterna. Tradit etiam quemadmodum divites hujus mundi Timotheus debeat commonere, ut in futurum æternas potius Domini divitiis consequantur, iterata eum insinuatione recomponens, ut fidei depositum custodiat, et contentiones improbas vitare non desinat.

EPISTOLA SECUNDA AD TIMOTHEUM.

1. — 1, 1. *Paulus apostolus Christi Jesu per voluntatem Dei*, et reliqua. Secundum promissionem vitæ dicit se a Christo Domino apostolum factum, ut intelligatur quod sit præmium eorum qui apostolatam ejus fideliter exercere meruerunt, ad ipsum Timotheum et hanc Epistolam scribens, ad quem et superiorem visus est destinasse, in benedictione quoque sua gratiam et pacem solemniter ponens; sed in medio misericordiam cremento quodam declarationis adiciens; quia neque gratia, neque pax potest sine Domini largitate concedi.

2. — 1, 3. *Gratias ago Deo meo, cui servo a progenitoribus meis, cui servo in* [V., *a progenitoribus meis*] *conscientia pura*. Promittit Timotheo memoriam se ejus habere die ac nocte in orationibus suis, laudans eum quod æmulatione matris atque aviæ suæ in integra fidei disciplina permaneat. Commonens e iam ut susceptam regulam doctrinæ prædicare non desi-

nat, nec erubescat illud agere, unde se et credentes noverat esse salvandos: optans Onesiphori domum et in illa die iudicii misericordiam Domini consequatur, qui non erubuit catenam ejus impensis beneficiis sublevare, sed in Evangelio prædicando, tam Romæ quam Ephesi, ministeria ei digna contribuit.

3. — 11, 1. *Tu ergo, fili mi, confortare in gratia quæ est in Christo Jesu*. Præcipit Timotheo ut mysteria sanctæ fidei, quæ ab ipso cognovit, populis incunctanter enuntiet: frequenter hoc ammonens, quatenus contentiones et obstinatos evitet; quia sermo eorum nihil proficiens sorpit ut cancer (Vers. 17). Ipse vero qualis ad docendum esse debeat, veritatis eum prædicator instituit, præmonens quæ sequi debeat, quæ vitari concedat: cum patientia enim corripiendi sunt qui perversi esse noscuntur, ut liberentur a laqueis diaboli, quibus tenentur obnoxii.

4. — 111, 1. *Hoc autem scito, quoniam in novissimis*

temporibus ^a *erunt tempora periculosa*. Novissimis temporibus per multifarias enumerationes, quam pessimi homines reperiantur, exponit; inter quos asserit eos esse qui mulieribus iniqua dogmata nituntur infundere: quos tamen dicit veritatis ipsius inluminacione depravandos [*forte declarandos*] ^b: sed et tales omnino vitandos esse commonuit; ipsum autem permanere præcipit in eis quæ didicit atque credidit: omnis enim Scriptura divinitus inspirata utilis cognoscitur ad docendum, ad arguendum, ad erudiendum, ut perfectus sit homo Dei, ad omne opus bonum utiliter præparatus.

3. — IV, 1. *Testificor coram Deo et Christo Jesu, qui iudicaturus est vivos et mortuos*. Terribiles ob-

^a Vulg., quod in novissimis diebus instabunt tempora, etc.

^b Anceps fui an depravare incongrua significacione idem importaret hic ac pravitatem tollere; sicut depretiare apud scriptores quosdam medii ævi idem

testationes Timotheico præponit, populos oportune, importune increpet, arguat et cis patienter iustitat: quatenus verbum Domini prædicatione dilatata proficiat: se autem profitetur de hoc sæculo continue transiturum, et in illo iudicio receptorum coronam justitiæ, quam sanctis suis Dominus repromisit. Hortatur etiam ut cito ad eum cum Marco et nonnullis rebus venire festinet; quoniam ab illis ministris suis videbatur esse derelictus. Alexandrum quoque ærarium, adversarium prædicationum suarum, dicit magnopere præcavendum; cui pœnam debitam imminere confirmat. Salutationes multorum referens, ipse quoque, ut fideles Christi debeat salvare, commonuit.

B valet ac pretio minnere. Cum tamen illis Apostoli verbis vers. 9 responderet hic sensus videatur, *insipientia eorum manifesta erit omnibus, legendum arbitror declarandos, hoc est manifestandos.*

EPISTOLA AD TITUM.

1. — I, 1. *Paulus servus Dei, apostolus autem Christi Jesu, et cætera*. Cum se dicit apostolum Christi, profitetur, sicut sæpe dictum est, et Patris se esse, et Spiritus sancti; quia una ibi cooperatio, unus Deus, una cognoscitur et potestas. Verum, ne hoc nomen putaretur gestare cum falsis fratribus, dicit, *secundum agnitionem veritatis*, quam solum illi mererentur accipere, qui perfecta noscuntur veritate radiare: et ut cœternum ostendat Filium Patri, dicit etiam, *spem vitæ promissæ, Christum, ante tempora æterna prædictum, docens incarnationem Domini prædicatione prophetarum, suoque tempore fuisse completam; et ne eum potestate minorem forte sentiret, dicit, secundum imperium Domini Salvatoris* [Vulg., *præceptum Salvatoris*]: optans Tito gratiam et pacem a Deo Patre et Domino Salvatore concedi.

2. — I, 5. *Hujus rei gratia reliqui te Cretæ, et sequentia*. Commonet discipulum suum Titum quales presbyteros vel episcopos, per Ecclesias Cretenses deceat ordinare, ne mali suasores subvertant corda simplicium increpandos eos specialiter dicens, ne falsa prædicatione subversi, ad ritus Judaicos trans-

ferantur. Omnia vero profitetur munda esse mundis, coinquinatos vero et infideles nihil perhibet habere mundissimum; quando confitentur ore Dominum, factis autem negant iudicem, quem profitentur actorem.

3. — II, 1. *Tu vero loquere quæ decet sanam doctrinam, et cætera*. Monendas igitur perhibet singulas ætates, singulas condiciones, quemammodum se debeant probabili conversatione tractare, ut in omnibus gratia Domini evidenter possit agnosci, qui mori carne pro nostra salute dignatus est; et quod efficacissimum genus possit esse doctrinæ, ipse tali moderatione vivat, quatenus det exemplum precautionibus suis, ne audeat adversarius mala de ipso dicere, quem se cognoscit sanctissima institutione moderari. Dicit etiam singulatum quemammodum conversari debet, qui Christo fidelis est; et hæreticos evitare jubet, præterea eum ad se cum quibusdam venire Nicopolim, ut Apostolum videndo discat qualiter in fide sancta firmissima stabilitate consistat, Epistolam suam charissima benedictione concludens.

EPISTOLA AD PHILIMONEM ^a.

1. — I, 1. *Paulus apostolus vincitus Jesu Christi, et Timotheus frater, et reliqua*. Ispis primordiis nomini suo conjunxit noviter passionem, et ne putaretur aliquo delicto fuisse vincitus, addidit *Christi Jesu*, ut illa vincula non criminosa, sed gloriosa declararet; scribens Philemoni fratri et adjutori suo, cum fratre Timotheo; Appiam quoque et Archippum in eadem salutatione commemorans; sed et congregationem quæ in domo ejus esse videbatur, pari salu-

D tatione complectitur; gratiam illis et pacem optans a Patre provenire et Domino Christo.

2. — I, 4. *Gratias ago Deo meo, semper memoriam tui faciens in orationibus meis*. Gratias agit Deo, audita fide et charitate Philemonis, quam habebat in Domino Christo et in omnibus sanctis ejus; operas ipsius magna prædicatione concelebrans. Obscrat quoque eum, ut Onesimum, servum quondam suum, quem per fidem Domini viscera sua dicit ef-

^a At deinde, scribens Philemoni: num. 2 rursus *Philemonis*; ambigue siquidem et antiquitus ista

enuntiabantur. Gellius, lib. x, cap. 24: *Consuetum veteribus, litteris his (e et i) plerumque uti indifferenter.*

lectum, debita ei condicione relaxet, et in fraterna illam A charitatem Domini gratanter exaudiat, salutationis charitate suscipiat; se redditorum dicens quidquid quorumdam dicta subjungens.

EPISTOLA AD HEBRÆOS ^a.

1. — I, 1. *Multifarie multisque modis olim Deus locutus est patribus, in prophetis, de Filio suo* ^b. Quæri solet cur ista tantum Epistula non habeat salutationem, dum cunctis superioribus prælata videatur: prima enim fronte nomen suum adeo velavit Hebræis, ne propter odium personæ suæ celestem non reciperent sospitatem. Imprimis Vetus Testamentum Novumque conjungens, per prophetas prædictum Filium Dei ex semine David ultimis dicit venisse temporibus; cujus magnificentiam inenarrabili laude B concelebrat, ostendens eum per exempla legis divinæ cunctis creatoris suis esse potiozem; quando nulli angelorum, sive cuilibet potestati cœlorum, a Patre dictum est, quod de ipso constat esse prædictum. Nam si per angelos sermo qui dictus est probatur impletus, quid nos merebimur sustinere, si negligimus totius donationis auctorem?

2. — II, 3. *Quæ cum initium accepisset enarrari per Dominum, et reliqua.* Initium dicit salutis Christo Domino prædicante concessum, deinde signis ac prodigiis, et per apostolos ejus sanctæ fidei innotuisse veritatem. Redit iterum ad ejus omnipotentiam declarandam, quam exponit exemplis, affixum cruci dicens pro salute cunctorum: propter quod plurimis C locis fratres eos appellare non desinit, quando et carnem suscipere dignatus est, et diabolum, qui habebat mortis imperium, sua passione destruxit. Nam cum non angelos, sed semen Abrahæ, adsumta humanitas adprehenderit, merito frater dictus est eorum, ut verus pontifex, et hominis, Deique ipsius mediator existeret. Ita qui passus est pro omnibus, potens est etiam temptatis sine dubio subvenire.

3. — III, 1. *Unde, fratres sancti, vocationis cœlestis participes, et cætera.* Hortatur Hebræos ad fidem Christi, a quo et fratres eos constat esse nominatos; multo præferens eum Mosi, cui obedientes esse videbantur: ostendens, creatura sua longe potiozem esse creatorem; aptissima exempla conjungens, ut vox Domini debeat incunctanter audiri. Contremescenda est siquidem pœna priscorum, quia non intraverunt in ejus requiem, qui divinum noluerunt audire sermonem: contra autem obedientibus pax data est, et tranquilla pausatio, ut et ipsi a proprio labore cessarent, sicut Dominus requievit ab operibus suis. D

^a Animadvertendum hic de auctore hujus Epistolæ Cassiodorum minime ambiguum esse. Nihil igitur refert quod Div. Lect. cap. 8, auctoris nomine non adjuncto eam laudaverit; nec quod eam omiserit, ubi expositores recensens, ait, *Residuas vero Epistolas S. Pauli, etc.*, præcipue cum eodem loco illam etiam ad Philippenses, de qua nemo dubitavit, obliviscatur. Id quidem satis patet ex præfatione in Orthographiam, ubi hæc leguntur: *Testis est Paulus aposto-*

4. — IV, 11. *Festinemus ergo ingredi in illam requiem, et sequentia.* Obœdendum dicit divinis esse mandatis, quia non potest falli, quod a tanta noscitur veritate profertur: habens spem maximam in Domino Christo, quia subveniat calamitatibus nostris, qui pro nobis atrocitatem pertulit passionis: tantæ rei et exempla legis divinæ evidentissima nimis et argumenta subjungens. Arguit quippe illos, qui doctrinam prisæ legis ita dignoscunt oblii, ut iterum eos, tanquam parvulos, lacte necesse sit enutriri: perfectis enim mentibus solidus prædicationis opus est cibus, qui discretionem boni ac mali possunt habere probabilem.

5. — VI, 1. *Quapropter intermittentes inchoationis Christi sermonem, et cætera.* De primordiis fidei jam non dicit esse tractandum, sed de reliquis rebus, in quibus probatur solidata perfectio, terræ faciens mirabilem comparisonem, quæ dum imbrem acceperit, amœnas herbas germinat in decorem; si vero spinas protulerit, eas videlicet ultrix flamma consumit. Confidit tamen eos ad illorum imitationes potius erigendos, quibus promissa sunt regna cœlorum; Abrahæ copulans exemplum, cujus semini Dominus jurando pollicitus est solidissimam firmitatem: ut hæc promissione roborati, ad penetralia cœli fidelium animus tenderetur; ubi jam præcursor et pontifex noster Dominus Jesus Christus intravit.

6. — VII, 1. *Hic enim Melchisedech, rex Salem, sacerdos Dei summus* [Vulg., *Dei summi*], et reliqua. In principio hujus capituli exponit qui fuerit Melchisedech, cui per magnas et subtilissimas argumentationes comparatus est Dominus Christus: primum, quod nominis ipsius interpretatio, id est rex pacis et rex justitiæ, soli potest Christo Domino convenire, deinde quod patrem ipsius atque matrem nulla prorsus scriptura testatur, sicut Christi deitas, ut arbitrator, sine matre, caro sine patre, fuisse cognoscitur; tertio, quod neque initium, neque finis vitæ ipsius doceatur esse vulgatus, sicut Dominus de se dicit, ego sum A et Ω; quarto, quod assimilatus Filio Dei, sacerdos permanet in æternum. Quinto sequitur, quare in psalmo dictum non sit, *secundum ordinem Aaron*; scilicet ut translatum sacerdotium, [suppl. et] mutationem legis, quam ad perfectum nihil adduxit, commutandam in Christi gratiam nuntiaret. Sic per

lus, qui ex maxima parte in Epistola quæ scribitur ad Hebræos, etc. Rationem quam æfert cur Apostolus nomen suum non præmiserit, Clemens Alexandrinus attulerat in Hypotyp. apud Eusebium Hist. lib. vi, cap. 14. Infra: *non reciperent sospitatem*: in libro de Anima, cap. 11, effectum sospitatis attribuit. Ad psalm. LXX, petit etiam corporis sospitatem.

^b Vulg., *Deus loquens*, non habet de Filio suo.

has similitudines congruenter expostas, Melchisedech Domini Christi gestasse probatur imaginem.

7. — vii, 19. *Introductio vero melioris spei, per quam proximamus ad Dominum, et cætera.* Hic distantias facit inter sacerdotes communes et Dominum Christum; quia iste singularis est factus, qui et sacramenti interpositione promissus est, et in æternum noscitur constitutus; deinde omnis sacerdos pro suis primam peccatis exorat, et sic pro populo supplicare præsumit; Christus autem peccata propria non habens, confidenter interpellat pro nobis: ad postremum seipsam singulariter obtulit pro salute cunctiorum; in ipso quoque Novi Testamenti facta promissio est; quod de nullo alio constat effectum: dicendo enim novum, antiquatum voluit ostendere quod præcessit.

8. — ix, 1. *Habuit quidem et prius justificationem Scripturæ sanctæ [Vulg., justificationes culturæ], et reliqua.* Discretionem facit per præmissas observationes Novi et Veteris Testamenti, dicens aliter accessisse pristinos sacerdotes ad sancta, et iterum iterius ad sancta sanctorum; aliter autem introisse Dominum Christum in sancta, qui gloriam est æternæ redemptionis operatus. Nam si taurorum victima peccata mundabat, quid faciet sanguis fusus immaculat. Domini Christi, qui ad servendum Deo purificavit corda fidelium?

9. — ix, 15. *Et ideo Novi Testamenti mediator est Christus Jesus [Vulg. non habet Christi Jesu], et sequentia.* Probat etiam Dominum Christum mediatorem factum Novi et Veteris Testamenti; ut Veteris obligatio collato mortis ipsius munere solveretur: docens etiam, et in antiquis solemnitatibus sacrificiorum, Testamentum Novum sine dubio fuisse promissum; quando cum sanguine vitulorum et hircorum, et lana coccinea, et byssopo librum sacrum, et ipsum populum testatur aspersionem. Sequitur autem, semel illum passum in consummatione sæculorum, ut pro nobis Patrem plus redemptor jugiter exoraret: nam sicut hominibus semel mori datum est, et post, Domini sustinere iudicium; ita Christus semel est mortuus, ut expectantibus se in sua iudicatione promissus appareat.

10. — x, 1. *Legem dicit umbram [Vulg., umbram enim habens] futurorum bonorum, et sequentia.* Legem dicit umbram futurorum bonorum, non imaginem, id est veritatem habuisse sequentiam, ostendens per sanguinem sacrificiorum humanum genus minime potuisse salvari; sed scilicet præ passionis crucis, quæ periclitanti mundo sua redemptione subvenit: qua fiducia percepta, fonte sacri baptismatis

* Opinionem de imminente extremi iudicii die, apostolorum ævo emanatam, ad plura sæcula viguisse scimus.

† Id cogitaveram prius, an reponerem *susceperant*; sed cum subsequenti numero idem repetatur atque addatur insuper, *ut uno eodemque tempore pius Redemptor omnibus daret quod cunctis fidelibus noscitur esse pollicitus*, sibi constantem Cassiodorium agnovi, qui cap. 12 libri de Anima hæc tradit: *Nam cum fuerimus hac luce imperio Creatoris exsecuti, in animæ*

abitus accedere monet ad Dominum Christum, ut *fidelis promissor sua munera in ipsis dignitate adimpleat.*

11. — x, 24. *Et consideremus invicem in provocatione charitatis, et cætera.* Considerandam dicit gratiam Dei, non per divisiones impias, sed in congregatione fraterna: comminans iudicium futurum, quod Domini Christi adventu probatur esse jam proximum. Nam si perire solet qui legem Moisi irritam facit, quo supplicio plectendus est, qui Christi Domini charitatis et unitatis mandata contemnit? Commonet etiam eos ne vacuas faciant passionem et direptiones rerum suarum, quas jam pro Christi nomine pertulerunt: sola enim perseverantia perfectos efficit Christianos; necessaria est enim patientia, ut promissio Domini referatur accepta.

12. — xi, 1. *Est autem fides sperandarum substantiarum rerum, argumentum non apparentium.* Primum definit quid sit fides, credulitas rerum scilicet non apparentium; deinde refert quanti per eam fuerint, Domino miserante, salvati; et incredula corda Judæorum ad simile studium, consideratis tantis devotionibus, incitaret. Dicit enim fidem Abel, Enoch, Noe, Abraham et Saræ; quam ideo frequenter iteravit, quoniam, ipsis credentibus, in similitudinem eorum universam benedictam esset Ecclesiam. Verum isti omnes needum adhuc promissa præmia susceperant; sed perfectam beatitudinem in cælesti civitate recipient, quam eis Dominus præparare dignatus est.

13. — xi, 17. *Fide obtulit Abraham, Isaac, ut immolaretur [Vulg., Isaac, cum tentaretur], et reliqua.* Adhuc in ipsa enumeratione fidelium perseverat: dicit enim de Abraham, Isaac, Jacob, Joseph, Moise, de filiis Israel, Rab meretricis, Gedeon, Barach, Samson, Jepthe, David et Samuele: prophetarum etiam exempla subiungens, *qui per fidem vicerunt regna (Vers. 33)*, et diversitate passionum divinam gratiam invenire meruerunt: qui tamen adhuc promissa præmia minime susceperunt, ut uno eodemque tempore pius Redemptor omnibus daret quod cunctis fidelibus noscitur esse pollicitus.

14. — xii, 1. *Ideoque et nos tantam habentes impostam nubem testium, et sequentia.* Considerata priorum fide, depositis peccatis, ad Christum dicit Dominum festinandum: nam ille pro nobis crucem subire dignatus est, qui sedet ad dexteram Patris. Cor nos contristemur in mediocribus passionibus, quas tamen scimus ad æternam requiem pertinere? Commonet etiam adeo illos vocatos filios, ut gratissime patris flagella paterentur: huic siquidem rei genito-

nostræ natura jugiter perseverantes, nihil boni malique faciemus, sed tæque ad tempus iudicis, etc. Sententiam noscis quæ in longum ævum audita est, electos scilicet, usque dum corpora restituantur, divina facie interdicens, ac non nisi post universale iudicium beatitudinem assecuturos. Eandem obiter auctor noster etiam in Apocalypsi attingit, num. 3; at improbaret modo, si vitam duceret, postquam a Joanne XXII rejectam damnavit exinde concilium Florentinum, atque in Unionis decreto proscriptit.

rum carnalium exempla subjungens, quorum in præsen- A
tenti gravis quidem creditur disciplina, sed in futu-
rum suavis cognoscitur adepta justitia: propter quod
adhibenda patientia, corroborandi sunt gressus, ut
ad illud efficaciter possit perveniri quo tenditur.

15. — XII, 4. *Pacem sequimini cum omnibus, et sanctimoniam, sine qua nemo videbit Deum.* Pacem dicit et sanctimoniam omnimodis appetendam, sine qua nemo potest videre Deum. Monet etiam præcavendum ne nos opera impietatis nostræ sursum præcedat, et ab hereditate Domini reddat alienos: sicut contigisse dicit Esau, qui postquam primitiva sua vendidit, multas quidem lacrymas fudit, sed occulto Dei judicio minime constat auditum. Mose quoque subjungit exemplum, qui lapidari faciebat eos qui se immunda conversatione tractabant: scilicet montis Sina et Ecclesiæ Dei disparem faciens collationem; quippe ubi Christum corporaliter et auditum constat et visum, cujus magnopere obediendum dicit eloquio.

16. — XII, 25. *Si enim illi non effugerunt, recusantes cum qui super terram loquebatur.* Adhuc in superioribus comparationibus permanens, dicit: Si populus Hebræorum non potuit vitare vindictam, qui Mosi minime obediens fuit, quid nos patemur, si loquenti de cælo Domino nequaquam optemperare videamur? cujus potestatem atque magnitudinem, et argumentis necessariis, et sequentibus declarat exemplis. Monet etiam quali se debeant conversatione tractare, et quæ vitia nialint nocitura refugere, asserens Jesum Christum ultimis temporibus visum, C
qui semper fuit, et est, et permanebit in sæcula sæculorum.

17. — XII, 9. *Doctrinis variis et peregrinis nolite adduci* [Vulg., *abduci*], et reliqua. Doctrinas varias et peregrina dogmata omnino vetat audiri: optimum est enim cor gratia Domini confirmare, non escis. Ritum quoque priorum sacrificiorum in passione dominicæ similitudinis trahit: quoniam sicut animalium oblata pro peccato corpora foris castra cremabantur, ita et Dominum Christum, qui se pro peccatis nostris obtulit, extra civitatem constat esse crucifixum; sed illam crucifixionem, illud opprobrium dicitur modis omnibus appetendum, ut exeuntes ad eum in supernam civitatem pervenire mereamur. Beneficentiam et communicationem illis persuadens nullatenus oblivisci; talibus enim rebus placetur Deus: obedienciam vero propter ordinem custodientium exhibendam dicit esse præpositis, ut salutis eorum curam debeant habere cum gaudio.

18. — XIII, 18. *Confidimus autem, quoniam* [Vulg., *enim, quia*] *bonam conscientiam habemus in omnibus benevolentibus conversari.* Bene conversantibus benevolentiam maximam se debere testatur, quod illis continue dicit esse faciendum; quatenus ad eos pronissimo studio debeat festinare. Orat etiam pro ipsis, ut voluntatem Domini Patris sincera mente perscrutant, qui eduxit ex mortuis pastorem magnum Dominum Christum, cui est gloria in sæcula sæculorum; ut contra eos qui solum Patrem venerandum putabant, competens medicina breviter intumesceret; indicans eis Timotheum ad ipsos fuisse transmissum, per quem ore suo et probatissimos salutem, et honorum salutationes impensa charitate commemorat.

COMPLEXIONES

CANONICARUM EPISTULARUM SEPTEM,

ID EST IN BEATI APOSTOLI PETRI DUAS, JOANNIS TRES, JUDE UNAM ET JACOBI UNAM ^A.

EPISTOLA PETRI APOSTOLI AD GENTES ^B.

1. — I, 1. *Petrus apostolus Jesu Christi, electis advenis, et reliqua.* Sanctissimæ regule instituta conce-

lebrans, et Petrus apostolus Jesu Christi scribit absentibus Hebræis, qui impia persecutione Judæorum

* Non ut in cætera sacra Biblia affluunt in has Epistolas veterum scriptorum commentarii. Singulas ante Cassiodorum unus explicaverat Didymus Alexandrinus, a doctissimo Simonio in tractatu de Novi Testamenti expositoribus prætermisus. Nihil tamen fere auctorem nostrum ab ipso mutuatum esse, diversa etiam ac speciali sectione usum, noverrit quicunque Latinam, quæ superest, Didymi versionem in Bibliotheca Patrum respiciet. In quatuor ex ipsis Clemens quoque Alexandrinus acrisperat, at ejus commentarium periisse suspicor. Quamvis enim hoc nomine quæ exstant in Bibliotheca PP. tom. III fragmenta, recipient multi, in eam sententiam etiam Dupinno vergente, mihi tamen plane persuaderi nequit; cum ex eo quod pro Jacobi Epistola, quam a Clemente *Alico sermone declaratam* Cassiodorius in Div. Lect. cap. 8, docet, iis fragmentis illustratam v. deo Epistolam Judæ; tum quia non unus

error eas inicit: a Latina autem illarum versione *offendicula exclusisse* auctor noster ibidem profitetur, ut *purificata doctrina ejus securior posset hauriri.* Thomas litigius in Bibliotheca Patrum apostolicorum, Clementis Alexandrini Supplemento præloquens: *Num vero quæ hodie supersunt adumbrationes, illa ipsæ sint quas Cassiodorus a se emendatas dicit, aliis nunc dijudicandum relinquimus.* S. Augustini in primam Joannis opus exstat, non in Jacobum, quod etiam in deperditorum enumeratione prætermitti so-

let.
^B Mendax inscriptio: ad dispersos potius inscribi poterat, *πρὸς τοὺς ἐν διασπορᾷ*, ut ea D. Jacobi in his Complexionibus inscribitur, cum ad Judæos pariter missa sit, qui extra Judæam pedem fixerant. S. Petri Epistolas ante ceteras locat, quem ordinem S. Augustinus amplectitur, de Doctr. Christ. lib. II. Vide antiquum prologum Canonicarum.

dispersi fuerant, et advenæ facti per Pontum, per Galatiam, per Cappadociam, per Asiam, et Bithyniam; sed tamen in Christo Jesu correcta mente crediderant, quibus prædicationem suam dicit secundum præsentiam Dei Patris, et in sanctificatione Spiritus sancti, et passione sanguinis Domini Christi fuisse transmissam: ut more pristino sacrificiorum aspersus populus dominico sanguine purgaretur: sic ipsis primordiis et unitas trinæ virtutis, et personarum est breviter declarata distinctio, petens ut gratia et pax Domini plenissima debeant ubertate compleri.

2. — 1, 3. *Benedictus Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi*, et quod sequitur. Fidelis populi salutatione completa, memor dominicæ institutionis primum Deo Patri gratias agit, qui per magnam misericordiam suam regeneravit nos sacro baptismate in spe vitæ perpetuæ; per resurrectionem scilicet Domini Christi, quam post triduum factam constat a mortuis: cujus hæreditatis quam magna sint præmia consequenter exponit: hortans ut molestias præsentis temporis patienter ferre debemus, quatenus in judicio Domini probatio nostræ fidei multo pretiosior auro possit ostendi: nam qui illum hic non videntes credunt, respicientes eum inestimabili exultatione gaudebunt. De qua retributione præmiorum arcana Domini perscrutantes prophetæ, multa dixerunt; et ne aliquid propria voluntate putares editum, docet illis per Spiritum sanctum fuisse revelatum, quem videre angeli concupiscunt.

3. — 1, 13. *Propter quod succincti lumbos mentis vestræ, sobrii, perfecti* [Vulg., *perfecte*], sperate in eam. Postquam illis promissionis magna præmia patefecit, hortatur ut per fortitudinem mentis filiorum loco ad gratiam tendant, quæ illis in judicio Domini monstratur esse pollicita. Admonens eos ut sancto debeant manere proposito, quando scriptum est, *sancti eritis, quoniam et ego sanctus sum*: scientes

quoniam non sint re'empti corruptibili pretio, sed Domini nostri sanguine pretioso, qui præcognitus est quidem ante constitutionem mundi, sed manifestatus novissimis temporibus pro salute cunctorum; ita ut fides et spes credentium in eum fixa permaneat.

4. — 1, 22. *Animas vestras castificantes ad obedientiam charitati* [Vulg., *in obedientia charitatis*], et cætera. Præmissa fides quemadmodum exerceatur, exponit primum, ut simplici amore matuam sibi non desinant custodire charitatem; quatenus qui renati sunt communiter per verbum Dei vivi, nulla debeant divisione separari, et humana mens ad mundana vitia festinare. Comparatione facta feni, caro nostra quam sit caduca monstratur: verbum autem Domini, quo regenerati esse noscuntur, manet in æternum: quapropter prioris temporis malitiam deponentes, sicut modo geniti infantes rationales, primordia debent fidei concupiscere, ut ad crementa possint salutaria pervenire: nam si ad lapidem vivum, hoc est Dominum Christum, devotis mentibus accesserunt, et ipsi quoque debent, tanquam vivi lapides, in Ecclesiæ ædificatione proficere: offerentes hostias acceptabiles Deo per Jesum Christum Dominum nostrum, per quem salus humano generi optata provenit, de ipso vero sancto lapide Isaïæ propheta datur exemplum.

5. — 11, 4. *Vobis igitur honor credentibus: non credentibus autem lapis quem reprobaverunt edificantes, factus est* [Vulg., *Vos; deinde, hic factus*] in caput anguli. Adhuc de ipso lapide cxvii psalmus datur exemplum: de quo facta contrarietate credentium et non credentium disputatur: dicens obstinatorum lapidem esse offensionis et petram scandali, credentium vero esse genus electum, progeniem sanctam, populum acquisitionis, qui vocatus est de tenebris ad lucem perpetuæ sanctitatis. Qui ante fuerant alieni, nunc proprie facti sunt Domini

let, quamvis eam Epistolam, Cassiodorio teste, *solita diligentia sua curiositate tractavit*. Adeo rari demum in has Epistolas interpretes, ut Cosmas Indicopleustes vi sæculo hæc tradiderit Topographiæ Christianæ lib. vii: πάντες οἱ ὑποσηματίσαντες τὰς θείας γραφὰς οὗτε εἰς αὐτῶν λόγον ἐποιήσατο τῶν καθολικῶν: *Nullus ex omnibus iis qui in divinas Scripturas commentaria ediderunt, catholicarum Epistolarum rationem habuit*. Verumenimvero post Cassiodorium quoque prisci Canonicarum interpretes paucissimi numerantur, cum ante Æcumenium, glossa ordinaria ommissa, Beda tantum in medium proferri possit. Æcumenium quidem collectionem, et ex superioribus Græcis Catenam nobis exhibere, admonent eruditi: at quod ad Canonicas pertinet, e quibus eum commentarium decerpere potuerit non video, nisi ex amissis Græcorum Patrum lucubrationibus collectum interpretemur: monente Cassiodorio in præfatione Divinarum Lectionum fama vulgata fuisse, quod in ex ipsis *Scripturas divinas Veteris Novique Testamenti ab ipso principio usque ad finem Græco sermone declarasse*, atque inter eos Chrysostomum nominante, cujus Abbreviator Æcumenium vocari solet. Vix tamen adducor ut credam, sive Chrysostomi, sive alterius in has Epistolas animadversiones, si exstarent, Cassiodorium latere potuisse, quem in

ea expositionem aliquam quærentem *magna cogitatio fatigavit* (Div. Lect. cap. 8); quive illas Didymi ab Epiphonio transferri curavit; quin potius ex sacris libris, hunc ab expositoribus ut plurimum prætermisum putaverim, cum ob ejus exemplaria forte rariora, tum quia ab ecclesiis pluribus non nisi sero admodum in sacræ Scripturæ canonem receptus sit, Quomodoque se res habeat, inter antiquos Canonicarum interpretes eximio loco in posterum auctor noster habendus erit, ut pote primus inter Latinos, qui universas illustrandas susceperit; primusque etiam, ut arbitror, aut certe inter primos qui eas Canonicas nuncupaverit, etiam in libro de Institutione Divinarum Litterarum, cum olim Catholicæ vocari solerent. Canonicarum quidem appellatione in veteri prologo enuntiantur, sed quem D. Hieronymo certis argumentis viri docti abjudicant; quod minime animadvertit Guil. Cave, ubi de D. Hieronymo, neque eximius editor S. Cypriani, qui ad tract. de Unit. Eccl. integrum recitat, et magnopere commendat. A Laodicea synodo in divinarum Scripturarum catalogo Canonicas appellari clariss. Hieronymi editores docent, tom. XI, p. 1672; verum fortuita quadam, ut puto, allucinatione; Catholicas enim vocat cum Græcus textus eius catalogi, tum Latina Mercatoris interpretatio: Dionysius eas non memorat.

Christi, et ut ab eis mundi extranearet affectum, docet eos a carnalibus desideriis abstinere, quæ niuntur semper animas sauciare; sed potius sic vivere, ut inter gentes debeant bonæ conversationis exempla præstare; quatenus illi, quibus nunc detrahere videntur, considerata eorum conversatione, magnificent Dominum, cum ipsius fuerint visitatione compuncti.

6. — II, 15. *Subjecti estote a omni humanæ ordinationi propter Dominum^b*, et reliqua. Ne aliquos præmissa fides potuisset inflare, ad patientiæ tolerantiam rediit, ut principibus, siue ducibus propter Deum debeant esse subjecti: qui eos ad vindictam malorum, et in honorum laudem cognoscitur destinasse. Hoc tamen ex libertate jubet conscientiæ fieri, non timoris necessitate persolvi. Servas quoque com-
B monet obedire dominis suis, non tantum placidis, sed etiam qui videntur austeres; quoniam hæc est revera gratia Dei, si non solum æqualia, sed etiam patiamur injusta: tali enim exemplo vocati sumus a Domino, ut iniqua sustineamus pro ipso qui pro nobis elegit suscipere crucem, cum peccati maculam non haberet; et ideo converti debemus ad pastorem nostrum, qui mortem pertulit pro salute cuncto-
rum.

7. — III, 4. *Similiter qui non credunt verbo, per uxorum suarum conversationem lucrifiant^c*. Venit ad admonitionem quoque mulierum: primum dicens, ut subditæ debeant esse viris suis, quatenus qui prædicationibus sanctis minime crediderunt, uxor-
C uarum potius conversatione resipiant; deinde præcepit eis ut non tantum ornamentis studeant, sed interiori homini devotæ sint, qui ante Deum vere locuples invenitur: quibus Saræ datur exemplum, quæ Abrahæ devotione probabili^d serviebat. Ipsas dicit debere illam imitari, ex qua fidei æmulatione in Abrahæ semine sunt receptæ. Similiter et viris præcipit ut uxores suas honore digno contineant, quasi infirmas et cohæredes gratiæ, ut oratio alterutrum non debeat impediri. Ad postremum utrumque
commonet sexum, ut sint omnes unanimes, compa-
nientes, misericordes, et humiles, non reddentes malum pro malo, sed in benedictionis gratia, qua vocati sunt, perseverent.

8. — III, 3. *Qui enim vult vitam, et diligit videre di s bonos^e, coercent linguam suam a malo*. Adhuc
D generaliter monet ut linguam nostram a malis cohibere debeamus, quæ semper prona cognoscitur ad delicta. Sed non solum dicit hoc posse sufficere, quando illa sola perfectio est, a malis quidem decli-

^a Ita et Didymus legerat, ni Latina versio nos decipiat.

^b Vulg.: *Subjecti igitur estote omni humanæ creaturæ propter Deum*.

^c Vulg.: *Similiter et mulieres subditæ sint viris suis, ut et si qui non credunt verbo, per mulierum conversationem sine verbo lucrifiant*.

^d Probabile apud hunc scriptorem valet probandum, sive laudabile: occurrit passim. In præfatione hinc. Lect., per expositiones probabiles Patrum. Id hoc paragrapho animadvertendum; verba quæ in

nare, sed bona eminenter efficere: Dominus enim super justos respicit, et super impios iratus intendit: dicens beatos eos effici, si pro nomine Domini aliqua fuerint insecutione lacerati. Omni vero tempore paratos illos dicit esse debere, ut cum modestia et timore sancto fidei suæ possint reddere rationem; quatenus derogatores fidelium veritate percepta protinus contescant.

9. — III, 17. *Melius est enim beneficientes, si velit voluntas Dei, pati, quam malefacientes*. Multo melius esse confirmat bene agentem male pati, quam male agentem pro factorum suorum qualitate percelli. Sic enim Dominus cum nihil mali fecisset, pro peccatis nostris carne peremptus est, qui nobis formam suæ passionis instituit. Noe quoque conjungit exemplum, quoniam sicut
B in arca ejus octo tantum animæ diluvi perditione salvatæ sunt, ita per baptismatis gratiam sanctus populus a peccatorum labe noscitur esse liberatus: non enim in sacro baptisate, sicut in communi lavacro sordibus suis cæro diluitur, sed credita Domini resurrectione salvatur, qui deglutivit mortem, ut vitæ ipsius participes esse mereamur. Quapropter Christi resurrectione comperta, et nos in carne patiamur, cum peccata relinquimus; quatenus reliquum vitæ nostræ tempus, non secundum humana desideria, sed secundum voluntatem Domini transigamus.

10. — IV, 3. *Sufficit enim præteritum tempus ad voluntatem gentium consumatum* [Vulg., *consummandam*]. Sufficere dicit mundo, quod ad voluntatem nefandam gentium præterita tempora probantur
C elapsa; nunc autem secundum Deum vivendum est in Spiritu sancto, qui nos vocavit ex mortuis, ut in spe ejus vivere deberemus. Adeo enim evangelizatum constat et mortuis lege peccati, ut in illa resurrectione generali æternæ vitæ gaudia consequantur. Quapropter appropinquante fine sæculi, prudentes et seduli in oratione esse debemus; charitatem inter nos habentes, quoniam charitas cooperit multitudinem peccatorum: hospitalitatem quoque, cæteraque bona sine murmuratione præcepit debere præstari: verbum autem Domini sic asserit prædicandum, ut tota intentio credentium ad Dominum referatur auctorem, cui est virtus et gloria in sæcula sæculorum.

11. — IV, 12. *Charissimi, nolite pascere* [V., *Nolite peregrinari*]^f *in fervore, quia ad temptationem vobis fit*. Confortat populum fidelem, ne debeat illata passione turbari; quoniam pro nobis Christus pertulit majora quam nos videmur pro fide ipsius sustinere: constantia exultandum est ergo hic in talibus rebus, ut ante

præfixo hemistichio desunt, errore quodam ommissa intelligi ex expositione, in qua legitur: *primum dicens, ut subditæ debeant esse viris suis*: quod propterea noto, ut pateat quam cautos in his rebus et circumspectos præstare nos debeamus.

^e Vulg.: *Vitam diligere, et dies videre bonos*.

^f Ex Græco μή ἐπιτρέχει: quo verbo turbari significatur aliquando; *turbatio* vero a *pavore* non abest. Geopon. lib. xi, cap. 46, ἐπιτρέχει γὰρ καὶ ταράττει. legit Beda, *nolite mirari*.

ipsum perfecta lætitia gaudetur. Ammonet quoque ut nemo pro flagitiis aut criminibus mundi tormenta sustineat; cæterum si pro Domino Christo patimur, in æterna beatitudinæ collocemur: nemo enim debet erubescere, unde se noyit ad æterna præmia pervenire. Sed si justus atque fidelis vix salvi sunt, nique peccator et impius non parebunt; nam qui hic pro Christo patitur mala, animam suam in illa iudicatione commendat.

12. — v, 1. *Seniores igitur, qui in vobis sunt, obsecro, censeior, et testis Christi passionum.* Presbyteros ammonet ut clerum sibi creditum diligenti et inavara cura custodiant, vitia de piciant, temporalia lucra contemnant, et in conversatione probabili suas divitias ponant: quatenus cum apparuerit *princeps pastorum* (Vers. 4), beatitudinis honore coronentur. Adolescentes etiam commonet ut subjecti debeant esse senioribus suis, quoniam Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam; nam qui se humiliant Christo, in ejus exaltantur sine dubitatione iudicio. Humanas quoque sollicitudines in eo dicit esse pro-

A jiciendas, ut ipse nos neququam debeat de suo regno projicere.

13. — v, 8. *Sobrii estote, vigilate; quia adversarius vester diabolus, tanquam leo rugiens circumit, querens quem transtret* [Vulg., *devoret*]. Sobrios et vigilantes eos esse debere monet, quoniam indesinenter temptat illos diabolus, tanquam belua cruenta subripere; cui per fidem atque operas bonas resistendum esse pronuntiat; quoniam ille sic vincitur, eum fidelis animus nulla immissione superatur. Et ne tanto hoste designate turbarentur corda fidelium, potentem Deum illi dicit resistere, cui nulla potestas prævalet obviare. Quam epistolam per Silvanum fidelem eorum se scripsisse testatur, obsecrans et contestans ut in prædicata gratia Domini perseverare non desinant: salutationes quoque Ecclesiæ, quam de Babylonia, id est de sæculi istius confusione, dicit electam, et Marci filii sui pia institutione transmittens, petit etiam ut salutentur fidelissimi in obsequio charitatis, gratiam illis benedictionis attribuens, qui in Christo Domino permanebant.

EJUSDEM EPISTOLA SECUNDA.

1. — 1, 1. *Simon Petrus, servus et apostolus Jesu Christi his qui æqua'em* [Vulg., *iis qui cœqualem nobiscum*] *sortiti sunt fidem.* Simon nomen est proprium, Petrus cognominatio ejus: sicut in Evangelio a Domino dictum est: *Tu es Simon, filius Joannis* [Vulg., *filius Jona*], *tu vocaberis Cephas, quod interpretatur Petrus* (Joan. i, 43). Servum vero se perhibet, quod Domino Christo devotione humillima serviebat; apostolum memorat, ut collatum sibi designaret officium: nam quod dicit, *Jesu Christi*, sicut sæpe jam dictum est, unius appellatione personæ indicare cognoscitur sanctissimam Trinitatem: et ne se Ecclesiæ Domini aliqua elatione præferret, hi se dicit scribere, qui cœqualem fidem Domini largitate sortiti sunt; quibus optat gratiam et pacem multiplicari in futuri cognitione iudicii; ubi quidquid tribuitur, nulla ulterius amissione fraudatur.

2. — 1, 3. *Sicut omnia nobis divinæ virtutis ejus ad vitam pietatemque donata* ^a. Sicut omnia credentibus ad vitam pietatemque donata sunt, *per recognitionem ejus qui nos vocavit propria gloria*, non meritis nostris, ut per hæc quæ promissa sunt, divinitatis ejus mereamur esse consortes; sicut in Evangelio dictum est, *Pater, volo ut ubi sum ego, ibi sint et hi mecum* (Joan. xvii, 24): ita et nos effugere debemus mundana flagitia. Sed magis nitamur in fide nostra affectare virtutem, in virtute vero scientiam, in scientia autem continentiam, in continentia vero pietatem, in pietate amorem fraternitatis, in amore fraternitatis Domini charitatem. Hæc enim cum nobis præsto sunt, sine fructu in cognitione Domini Christi esse non possumus; sed in regno Domini reci-

pimur, ubi aliter introire positus non mereamur.

3. — 1, 12. *Propter quod non differam semper commemorare vos* ^b, et cætera. Non se dicit posse desinere a prædicationibus institutis, donec eos firmos atque corroboratos derelinquat in fide Domini Salvatoris: quando se testatur, sicut a Domino est commonitus, de hoc sæculo transiturum; et ideo sanctissimo paternitatis affectu operam se perhibet dare, ut talia in ipsis agat, quemammodum ejus possint retinere memoriam: non enim commentatiis fabulis aliquid de Christo Domino se dicit esse dicturum; sed dicturum se illa quæ suis auribus audivit, et certissima visione cognovit. Cui rei illud evangelicum subjungit exemplum: *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui; ipsum audite.* Quam vocem cum aliis apostolis se dicit audisse, dum in sancto monte essent cum Domino Salvatore: sic in isto testimonio illi confutati sunt, qui putant Patrem Filium non habere.

4. — 1, 19. *Et habemus certiores propheticum sermonem, cui benefacitis intendentes* [Vulg., *firmiorem attendentes*]. Quod protulit, laudat exemplum, ut hoc ita debeant habere semper in cordibus suis, quemammodum lucerna præparatur in tenebris; donec Christus adveniat, de quo justis incomparabili claritate lucebunt: prophetiam veram generaliter laudans, quæ nunquam voluntate humana, sed divina inspiratione collata est; pseudopropheta vero aptissima conclusione definit, dicens eos magistros esse mendaces, qui spe turpissimi lucri iudicium sibi perpetuæ damnationis acquirunt.

5. — 11, 4. *Si enim Deus angelis peccantibus non*

^a Vulg.: *Quomodo, etc., virtutis suæ quæ, etc.*

^b Vulg.: *Incipiam vos semper commoneare de his,*

pepercit, sed carceribus inferis retrudit ^a. Probatio dicit superioris digna consequitur; quoniam angelis peccantibus non pepercit, sed caliginosis carceribus retrusos reservavit suo iudicio puniendos; deinde, si originali mundo non indulsit, quem suis manibus fabricare dignatus est, eumque cum hominibus impiis superducti diluvii vastitate delevit, si Sodomam et Gomorrhham in cinerem deductam iusta indignatione damnavit: contra ^b, octavum [sic] Noe a diluvio, iustum Loth supreme dolentem ab impudicorum conversatione liberavit: ut talibus conjunctis exemplis vir sanctissimus probaret, et impios poenam dignam recipere, et justos temptatione salvari.

6. — II, 10. *Maxime autem qui post carnem in desideria convulsionis eunt* ^c. Arguit eos qui post desideria carnis eunt, et dominationem Christi sacrilega voluntate contempnunt; quorum vitia multipliciter narrans, dicit eos contra Dominum superba voluntate consurgere, qui peccantes angelos noscitur inclinasse: eorumque denuo describit, et corporum qualitates, et pessimos mores, quos post multa flagitia dicit etiam coluisse simulacra, quos dignis comparationibus notat: memorans eos fontes esse siccos, et nebulas caliginosas, et turbidius [forte turbinibus] exagitatas, quibus merito aeterna praeparatur obscuritas: hi decipiunt audientes, et ad libertatem trahunt libidinis, cum ipsi noscantur servi esse peccati: utilem nimis subjungens probabilemque sententiam, illius unumquemque esse servum, cui et subiectus esse cognoscitur.

7. — II, 20. *Si enim refugientes coinquinationes mundi in agnitionem Domini* [Vulg., in cognitione Domini nostri]. Increpat illos qui accipientes mandata veritatis, iterum se in pristino caeno falsitatis involvunt, comparans eis illa proverbium: *Redire canem ad vomitum suum, et porcum in suis volutabris denuo revolutione versari*. Secundam dicens illis epistolam transmississe, ut traditiones Patrum fideliter teneant ^d, non se ad gentilium errores impii voluntate convertant; sed illud magis desiderent efficere,

^a Vulg., sed rudentibus inferni detractos in tartarum tradidit.

^b Emendet felicior aliquis, ac restituat.

^c Vulg.: *Magis autem eos qui post carnem in concupiscentia immunditiae ambulat.*

A quod ad mandata cognoscunt Christi Domini pertinere.

8. — III, 3. *Hoc primo scientes, quia venient in novissimo dierum inlusionem inludentes* ^e. Commonet eos novissimis apparere temporibus, qui dicant, *Ubi est Christus Dominus, qui celeriter venire promissus est? Ecce tanta tempora transierunt, et nihil tale provenisse cognoscimus*. Exemplum ponens diluvii, quoniam, sicut istos caelos aërios crescens unda complevit, mundusque tunc a sua temperatione deperit, ita in diem iudicii eosdem per ignem iterum, sicut legitur, esse delendos: his rebus absolute probans, omnia quae praedicta sunt, sine aliqua dubitatione complenda.

9. — III, 10. *Venient* [Vulg., *Adveniet*] *autem dies Domini, ut fur*, et reliqua. Diem Domini subitum venire dicit, ut furem, quando caeli magno impetu celeritatis excurrunt, quando elementa mundi ignis calore solvenda sunt; sed his omnibus pereuntibus, et totius machinae immutatione terribili, quales oportet tunc fideles esse, ut tantam nequeant incurrere vastitatem: nam cum novi caeli, et terra nova pollicita sit, in quibus habitat promissa iustitia, non est dubium quae nunc videmus posse dissolvi. Quapropter dilationem temporis non sibi erodant ullatenus odiosam, sed salutis suae causas iudicent agi, quando se ut convertantur, intelligunt sustineri.

10. — III, 15. *Sicut et dilectissimus* [Vulg., *charissimus*] *frater noster Paulus*, et quod sequitur. Laudat fratrem et coapostolum suum, dicens, custodite verissimam fidem, sicut vobis scribit Paulus apostolus, secundum sapientiam quae illi data est, altitudines profundas exquirere, et occulta revelare; quae tamen indocti et instabiles ad proprium iuteritum, sicut et caeteras scripturas, pro sua voluntate convertunt. Sed monet eos quibus scribere videbatur, ne perversorum errore decepti, a fidei suae videantur stabilitate subverti; sed potius in intellectu et gratia Domini Christi proficiant, ut bonis semper meritis augeantur.

^d Interpretationem animadvertit versicuffi ut mores sitis, documentumque de traditionibus fideliter tenendis.

^e Vulg., quod venient in novissimis diebus in deceptione illusores.

EPISTOLA S. JOANNIS AD PARTHOS ^a.

1. — I, 1. *Quod erat* [Vulg., *Quod fuit*] *ab initio, quod audivimus, quod vidimus oculis nostris*. Certissimam fidem facit praedicationibus suis, quando se de Domino Christo non tantum audita dicit referre, sed visa; illa tamen se vidisse confirmans, quae secundum Evangelium suum nullatenus temporaliter coepta sunt, sed jugiter in aeternitate manserunt: dicens

^a Eodem titulo Epistolam hanc recensuit Div. Lect. cap. 14. Cur sic inscribatur ex ipsa non est eruere: verum sic antiquitus inscriptam ostendunt, praeter D. Augustinum ad Epist. Joannis, et in Quaest. Ev., etiam ven. card. Thomasiai codices in quibus,

Deum esse verissimum lumen, et si quis maluerit ad ejus pervenire notitiam, in conscientiae debet claritate versari; quoniam fieri non potest ut aliquis, quandiu in tenebrosa pravitate positus est, ejus sancto lumine compleatur.

2. — I, 8. *Si dixerimus quoniam peccatum non habemus, nos ipsos seducimus*. Ne putaret aliquis homi-

Incipiunt capitula S. Joannis ad Parthos. In Prologo quodam Bedae ascripto apud Guil. Cave, p. 403: *Multi scriptorum ecclesiasticorum, in quibus est S. Athanasius, primam ejus Epistolam scriptam ad Parthos esse testantur.*

nem sine peccato esse, quem semper in lumine cordis præceperat ambulare, dicit nullum esse qui nequeat in aliqua parte delinquere; sed illum potius probabilem fieri, qui peccata sua Domino noscitur constiteri, quatenus demittens nobis delicta, Dominus reddat nos sua pietate purgatos: nam si nos inculpabiles æstimemus, mendacem fecimus eum qui dixit, *Omnia conclusit Deus sub peccato, ut omnibus miseretur* ^a. Dicit etiam, ut dum carnis fragilitate peccaverint, ad satisfactionem protinus redeant Domini Christi, qui Patrem jugiter interpellat pro nobis; nam qui se dicit in eo manere, debet ita gressus suos dirigere, quemammodum et ipse cognoscitur ambulasse.

3. — II, 7. *Non novum mandatum scribo vobis, sed mandatum vetus, quod habuistis ab initio*. Quantum ad Scripturas divinas pertinet, non se dicit nova prædicare, quia olim in lege noscuntur esse prædicta; sed in hac parte novum cognoscitur esse mandatum, quoniam illa quæ sunt præmonita, nunc videntur impleta: peccatorum siquidem tenebræ transierunt, et manifestatio luminis venit per Dominum Christum; ille que non debet al quis odisse fratrem suum, pro quo Christum animam suam posuisse cognoscit. Scripsi se autem dicit senioribus, junioribus, pueris et pupillis, ut communi debeant charitate gaudere; quando pro percepta fide constat illis remissa esse peccata; deinde quia vicerunt malignum diabolium, quia Deum cognoverunt Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum.

4. — II, 15. *Nolite diligere mundum, neque ea quæ sunt in mundo*, et reliqua. Mundum præcepit nullatenus concupisci, quoniam voluntatibus divinis probatur semper adversus; ideoque qui cœlestem Patrem diligit, mundi hujus tenebras non amavit: carnis enim vitia, et spiritalis virtus longe discreta sunt; et ut eos efficeret cautiore, horam dicit esse novissimam: quoniam per subdolos fratres et hæreticas pravitates nequitia provenit Antichristi. Quos tamen exisse dicit de congregatione sanctorum, quia digni non fuerunt cum fidelibus permanere; probat etiam eos esse mendaces, qui dicunt Jesum non esse Dominum Christum, quando qui Filium negat, utique negavit et Patrem.

5. — II, 24. *Vos quod audistis ab initio, permaneat in vobis*, et cætera. Manere dicit eos debere in accepta fide, ut et ipsi in Patris et Filii charitate permaneant; quatenus promissiones ejus, id est vitæ æternæ præmia consequantur: quapropter manendum est in eo, ut in adventu suo non nos inveniat alienos: nam cum nobis dederit suos filios vocari, nimis impium est, si ab ejus institutis reddamur extranei. Sic ergo nobis agendum est, ut cum apparuerit, possimus eum, sicuti est, plenissimo munere contueri.

6. — III, 4. *Omnis qui facit peccatum, et iniquitatem facit; quia peccatum* [Vulg., *et peccatum est, etc.*] *iniquitas est*. Hoc multis argumentationibus, hoc se-

cula probatione complectitur, dicens contrarias nos esse Christo Domino non debere, si habere cum ipso volumus portionem: nam cum sit ille immaculatus atque justissimus, omnino se ab ipso dividit qui nequitia perversitatis involvitur: ideo enim Filius Dei venit in mundum ut antiquum solveret indebita morte peccatum: et ideo fratrem nullus odisse debet, ac Cain detestabilis incurrat exemplum, qui per invidiam bonorum operum germanum suum impia morte trucidavit.

7. — III, 14. *Qui non diligit fratrem, permanet in morte* [Vulg.: *Qui non diligit, manet, etc.*], et reliqua. Qui non diligit fratrem suum, hominidam illum esse pronuntiat; et qui homicida est, vitam non potest habere beatorum: nam si quis fratrem suum viderit Bege: tem, et circa ipsum clauerit viscera misericordiæ suæ, ipse non potest a Domino misericordiam impetrare: non enim fratrem sola lingua diligendum constat esse, sed opere; quod si cor nostrum præceptis ejus mandatisque consentiat, quicquid a Deo petimus, incunctanter accipimus; sic autem in nobis permanet Dominus, si ejus præcepta fideli mente faciamus.

8. — IV, 1. *Nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus qui ex Deo sunt* [Vulg.: *Charissimi, etc., si ex Deo sint*]. Falsis prophetis nullatenus dicit esse credendum, sed probandos asserit quibus fides debeat adhiberi: nam qui Christum confitetur esse Verbum caro factum, hic verus est prædicator; qui vero eum hæretica pravitate dissolvit, iste verus Antichristus est, quoniam illud vult destruere, unde salus mundi cognoscitur evenisse: nam cum sit charitas Deus, eum quem nemo viderit, ipsum revera diligimus, quando mutua fratres affectione complectimur. Apparuit siquidem in nobis dilectio ipsius, quando unigenitum Filium suum in hunc mundum misit, ut nos de laqueo mortis eriperet, et perpetuæ salutis dona præstaret.

9. — IV, 14. *Et nos vidimus, et testamur, quoniam Pater misit Filium suum salvatorem sæculi* [Vulg.: *Testificamur, etc., salvatorem mundi*]. Sæpius charitatem Dei et proximi suavissima revelatione commendat; cognovisse se dicens, Deum Patrem misisse Filium suum, ut mundi pericula miserisque salvaret; et ideo qui manet in charitate, in Deo manet, quoniam charitas Deus est: sic enim fiduciam ante ipsum habere possumus, si eum studio charitatis imitemur. Sed ut huic rei maximam confidentiam daret, timorem esse in charitate non asserit, maxime quando Deus prius nos dilexit, ut eum diligere deberemus; si quis vero odio habens fratrem suum, quem videt, dixerit se Deum posse diligere, quem non videt, omnino mentitus est; cum evidens constet esse mandatum, ut qui diligit Deum, diligit et proximum suum.

10. — V, 1. *Omnis qui credit quia Jesus est Christus, ex Deo natus est*, et reliqua. Qui Deum Jesum credit, ex Deo Patre natus est, iste sine dubitatione fidelis

^a Rom. XI, 23. Vulg.: *Omnia in incredulitate, ut omnium, etc.*

est; et qui diligit genitorem, amat et cum qui ex co-
natus est Christus. Sic autem diligimus eum, cum
mandata ejus facimus, quæ justis mentibus gravia
non videntur; sed potius vincunt sæculum, quando
in illum credunt qui condidit mundum. Cui rei testi-
ficantur in terra tria mysteria: aqua, sanguis et
spiritus, quæ in passione Domini leguntur impleta:
in coelo autem Pater, et Filius, et Spiritus sanctus;
et hi tres unus est Deus *.

41. — v, 9. *Si testimonium hominis* [Vulg., *homi-
num*] *accipimus, testimonium Dei majus est.* Si homi-
num testimonia solemus accipere, credi debet pa-
ternæ sententiæ, qui Filium suum Dominum Christum
multis audientibus inconvertibili sermone professus
est. Nam qui ejus testimonio non credit, quod dici
deus est, mendacem putat illum qui vera locutus
est: nam cum in Domino Christo habeamus perpe-

A tuam salutem, qui ei non vult credere, salutis se
munere cognoscitur exuisse.

12. — v, 13. *Hæc scripsi* [Vulg., *scribo*] *vobis, ut
sciatis quia vitam habetis æternam, et cætera.* Ut creden-
tium sensus corroborata fidei radice firmaret, di-
cit, si voluntas eorum in accepta prædicatione per-
manserit, quicquid a Domino salutariter petere vo-
luerint, eis sine dubitatione concedi. Commonet
etiam ut pro fratribus orare debeant, qui tamen non
usque ad mortem gravia delicta committunt; pro illis
autem qui se scelerata impietate commaculant, et in
desperationis iniquitate perdurant, non dicit ullo
modo supplicandum; sed ne aliquis de intelligentiæ
lumine causaretur, dicit Filium Dei in hunc mundum
venisse, et veritatis nobis intelligentiam præstitisse:
B commonens eos ne ulterius simulacrorum mendaciis
inludantur.

* En decantatissimum illum S. Joannis de Trinitate
locum, de quo contentione maxima certatum est ad
hanc diem. Volumem conficerem, ea colligens quæ in
hanc questionem ab eruditis viris plurimis congesta
sunt. Cælestia, ut loquuntur, testimonia propugnanti-
bus validissimum sane subsidium ex Cassiodoriano
hoc opere accedit; quo demum constat, non in Afri-
cæ tantum, quod patet ex Eugenio, Fulgentio, Vi-
gilio, Victore, Facundo, Cypriano quoque, ut vide-
tur, sed et in antiquissimis ac emendatioribus Ec-
clesiæ Romanæ codicibus versiculum illum scriptum
fuisse: cum enim tanto studio monachis suis in Div.
Lect. id præceperit ut præstantissimis et Græci etiam
textus collatione repurgatis codicibus uterentur, ut-
que in ambiguis locis duorum, vel trium priscorum
emendatorumque codicum auctoritas inquireretur, ipsum
imprimis idem præstitisse, quis ambigat? Qui vero
Vulgatæ, seu Hieronymianæ versionis eam *περιχρησίν*
olim intrusam putant, dedicationem tandem faciant
atque arma submittant necesse est; evidenter enim
patet ex exemplaribus harum Complexionum locis,
Cassiodorium alia versione ab Hieronymiana usum
esse, et nihilominus eam *περιχρησίν* legit. Solemus
communiter, cum Scripturæ locus a Vulgata defec-
tens occurrit, ex Italica decisum asserere; nimis
videnter ut plurimum: nam quam multæ antiquius
translationes circumferrentur, D. Augustinus præci-
pue docet, de Doct. Christ. lib. II: *Qui Scripturas ex
Hebræa lingua in Græcam verterunt, numerari possunt,
Latini autem interpretes nullo modo: ut enim cuique
primis fidei temporibus in manus venit codex Græcus,
et aliquantulum facultatis sibi utriusque linguæ habere
videbatur, ausus est interpretari.* Ut in Veteri, sic et
in Novo Testamento idem præstitum fuisse nemo in
dubium revocaverit. Verumtamen quæ in hac expla-
natione vel affert Cassiodorus hemistichia, vel desi-
gnat, a Vulgata antiqua, sive ab Italica vere de-
prompta esse, id apud me ferme evincit, quod illa

versio probatissima inter cæteras a doctissimis vete-
rum haberetur: quapropter adhibitam procul dubio
arbitror ab erudito scriptore, sacrorumque librorum
scrutatore eximio, eoque magis, quo vetustiores
Scripturæ codices perquirere solitus erat, et collatos
cum Græco-texta, quem cælestia testimonia præ se
tulisse, cum scriptorum auctoritas, tum optimi qui
supersint mss. libri testantur. Cur autem in multis
ex vetustioribus hodie Latinis codicibus ea pericloe
minime appareat, cur illam plures ex Patribus in
exemplaribus suis non habuerint, nec legerit Augu-
stinus ipse, quamvis legisse affirmet Cornelius a La-
pide, in promptu ratio est: non illa tantummodo quæ
ex D. Hieronymo erui potest, præfat. in Josue, fuisse
iis temporibus *apud Latinos tot exemplaria quot co-
dices*, sed ulterior: ostendam scilicet, ubi de vetustis
agam lapidibus, eorum exactiores solidum versum,
duos etiam non infrequenter præterisse, cum eadem
dictiones exiguo forte intervallo iterantur: facillime
enim accidit, ut prioribus exscriptis, cum oculis ad
lapidem referunt, incidant in posteriores, et quæ
consequuntur arripiant. Idem prorsus antiquo cui-
piam librario contigit S. Joannis Epistolam transcri-
benti: cum enim ea verba, *et hi tres unum sunt*, in
ibidem haberentur, interjecta oculi aberrante transi-
lit: exemplar autem unum innumera procreat, et
unius error infinite diffunditur. Quorum verborum,
et hi tres unum sunt, observanda etiam est paraphrasis
ab interprete nostro exhibita, nimirum: *Et hi tres
unus est Deus*: qua suspicio omnis evertitur autu-
mantium contra communem sententiam, ea verba
Arianis favere: perinde ac si unitatem non in es-
sentia statuerent, sed in ratione testificandi, qua
unum pariter dicuntur aqua, sanguis et spiritus. Cæ-
terum in Cassiodorii textu terrestrium testimoniorum
versus præcedebat, quod et in quibusdam mss. viri
D docti animadverterunt.

EJUSDEM EPISTOLA SECUNDA.

1. — 1, 4. *Joannes* [Vulg. non habet *Joannes*] *se-
nior electæ dominæ, et filius ejus, et quod sequitur.*
Joannes senior, quoniam erat ætate provectus, electæ
dominæ scribit Ecclesiæ *, filiisque ejus, qui sacro
fonte genuerat: hos se dicit studio charitatis diligere
non solum, sed etiam omnes fideles qui cognoverunt
Domini voluntatem, quæ permanet in æternum:

optans eis gratiam, misericordiam et pacem a Deo
Patre Filioque ipsius Jesu Christo in veritate con-
cedi.

2. — 1, 4. *Gavisus sum valde, quoniam inveni de
filiis tuis ambulantes in veritatem.* Gavisum se pluri-
mum dicit, quod filios sanctæ Ecclesiæ, quibus vi-
debatur scribere, in veritate comperit ambulare; sicut

* Ad mystica propensus iis accedit, qui electam hanc non matronam putant, sed Ecclesiam

a Patre mandatum nascitur esse susceptum : ut Filium ejus scilicet crederent, Jesum Christum Dominum nostrum. Commonet autem fidelium congregationem, ut mutua se charitate consocient; nam qui non confitetur Jesum Christum ad salvandum humanum genus in carne venisse, hic omnimodis probatur Antichristus : qui enim permanet in doctrina rectissima, in Patris, et Filii, et Spiritus sancti benedi-

ctione gaudebit; ideoque falsos prophetas nec salutari, nec recipi debere testatur; quia communicant sceleribus eorum quicumque se illis aliqua societate conjungunt. Multa quidem se illis dicit scribere voluisse, sed quoniam disponebat ad eos venire, quæ illis dicenda erant, servat presentie suæ, Epistolam suam salutationis iterum sine concludens.

EJUSDEM EPISTOLA TERTIA.

1. — 1, 1. *Senior Gaio dilectissima, quem ego diligo in veritate, et reliqua.* Cum in Epistola superiore nomen suum posuit, et *senior* junxit, hic tantum *senior* dixit: quoniam quis est iste senior, superius indicavit. Scribit ergo Gaio, quem recte filii copulatione diligebat, laudans ejus, et provocans in bona actione propositum.

2. — 1, 5. *Valde gavisus sum in adventu fratrum testamentium de veritate.* Gavisum se dicit, quod venientibus fratribus, probabilem ipsius cognoverit actionem; quia revera boni patris est gaudium, quando filiorum suorum laudabile compererit institutum: prædicans eum, quod in fratribus, et maxime

peregrinis studia charitatis impenderit; et hortatur ut talia præmittat ad Domium, quatenus ipse secusior subsequatur: nam cum ab infidelibus solacia vite nulla perceperint, a fidelibus eis docuit subveniri: pro quibus se dicit, Diotaepto epistulam scripsisse, qui primatum eorum agere videbatur; sed voluntate ipsius pessima non se dicit auditum: quem non perhibet imitandum, cum boni potius quam mali sequendi sint. Demetrium vero laudat, cui bonum testimonium cum ipsa veritate persolvit: reliqua vero quæ dicenda fuerant, reservat presentie suæ, Epistolam suam charissima salutatione concludens.

* *Vulg., Venientibus fratribus et testimonium perhibentibus veritati tuæ.*

EPISTOLA 8. JUDÆ.

1. — 1, 1. *Judas Jesu Christi servus, frater autem Jacobi* [Vulg., *Jacobi, his qui sunt, etc.*] *in Domino Patre, et sequentia.* Cum dicit *servus Christi, et frater Jacobi*, dividit se a Juda traditore, quem juste omnium detestatur auditus. Scribit ergo dilectis in Domino Patre et in Jesu Christo vocatis atque servatis; optans illis ut misericordia, pace et charitate Domini compleantur.

2. — 1, 3. *Dilectissimi, omnem sollicitudinem faciens scribendi vobis.* Studium se dicit habuisse probabile, ut fidelibus scriberet de salute communi, ne falsis prædicatoribus credere deboissent; quos tamen in prædestinatione cognitos Domino fuisse testatur, qui divinam gratiam in luxuriam hæreticam transferentes, dominatorem nostrum Jesum Christum denegare præsumunt: nonnens eos quod Israeliticum populum semel de Ægypti terra liberavit; sed eos qui minime crediderunt, justitiæ suæ indignatione consumpsit; angelos autem qui gloriam nativæ dignitatis amittere delegerunt, reservat judicio suo, caliginosis vinculis inligatos. Sodomam quoque et

Gomorrhæam, et similes civitates, quæ graviter deliquerunt, obscena carnis vitia diligentes, consumptas perhibet in exemplo ignis æterni: dicens majestatem blasphemantibus periculum imminere semper exiti, in tantum ut altercans cum diabolo archangelus Michael de corpore Moyse, ausus non fuerit blasphemiam inferre judicium: tunc diabolus nomine Domini audito discessit.

3. — 1, 10. *Hi autem, quicumque quidem ignorant* [Vulg., *quæcumque quidem ignorant*], *blasphemant, et cætera.* Malorum honorumque angelorum positus exemp'is, redit ad eos qui de Domino Christo derogare præsumunt: dicens eos divinitatem blasphemare, quam nesciunt; quæ autem naturaliter, id est corporaliter, tanquam muta animalia noverrunt, in eis se cœno perversitatis involvunt: in vi illos Cain esse proclamans, et in Balaam idoli errore versari, et in Core contradictionibus inveniri, quem terræ vastissimus hiatus absorbit, eorumque nequitiæ multiplici sententiarum brevitate definit: de quibus Enoch datur exemplum, qui ab Adam septi-

* Docet Hieronymus in tractatu de Scripturis ecclesiasticis, S. Judæ Epistolam, *Quia de libro Enoch, qui apocryphus est, in ea assumit testimonium, olim a plerisque rejectam esse: quod testimonium inferius assumitur vers. 14. Altercatio autem de corpore Moyse ex alio libro itidem apocrypho videtur decerpta, cui titulus erat Moyse Ascensio: memoratur ab Origene *επι ἀρχαίων* lib. III, cap. 2. Commentarius qui Clementii Alexandrino tribuitur, ad hunc locum: *Hic confirmat assumptionem Moyse. Vide Sixtum Senensem, lib. II, tradentem etiam, lib. VII,**

ab hujusmodi libris citandis S. Judæ non abstinuisse, ut eos ad quos scribebat etiam ex his libris qui apud illos auctoritatem habebant, productis testimoniis, persuaderet. Beda ad hunc locum adnotat: Simile his aliquid in Zacharia propheta reperimus: subditque: Non deunt qui dicant eundem Dei populum Moyse corpus appellatum, eo quod ipse Moyse illius populi portio fuerit: ideoque Judas quod de populo factum leverat, recte de Moyse corpore factum dicere posset.

mus prophetavit, tales in Domini disceptatione perituros. A in Spiritu sancto proficere, qui eis datus cognoscitur ad proventum; ira ut quosdam dijudicatos arguant, quosdam de adustione æterni ignis eripiant, nonnullis misereantur errantibus, et conscientias maculatas emundent, sic tamen, ut peccata eorum digna execratione refugiant, quatenus in iudicio Domini laboris sui mercedem larga pietate recipiant, cui est honor, potentia, claritas et potestas ante omnia sæcula, et nunc et in omnia sæcula sæculorum.

4. — 1, 17. *Vos autem, charissimi, memores estote verborum quæ prædicta sunt.* Memores eos dicit esse debere, quæ et ab aliis apostolis audierunt, ultimis venire temporibus delusores, in desideriis suis nequiter ambulantes: hi sunt animales divinum spiritum non habentes. Illos autem dicit veracissima prædicatione completos debere mutæ permanere, et

inmunditias abicientes, sub mansuetudine verbum debemus accipere, quod nos possit in illa resurrectione salvare.

B 1. — 1, 1. *Jacobus Jesu Christi servus, duodecim tribubus quæ sunt in dispersione salutem* b. Jacobus apostolus scribit duodecim tribubus Israeliticis quæ in dispersione morabantur, secundum illam comminationem Domini quæ dicit, *et dispergam vos in omnes gentes*: ipsis enim debuit consolatio præstari, qui maxime videbantur affligi.

4. — 1, 22. *Estote autem factores verbi, et non auditores tantum.* Ammonet nos, non tantum auditores legis, sed debere potius esse factores: quoniam si quis auditor solummodo legis fuerit. Illi fit similis qui se in speculum contuetur, et cum discesserit, oblitus sui propria imaginatione deluditur; qui vero factus impleverit legem libertatis, atque in eodem fixa voluntate permanserit, operatione sua beatus habebitur. Si quis autem religionum fuerit nimia procacitate verbosus, hujus fit omnino vana religio; illa est enim apud Deum laudabilis conversatio, si non simus in loquacitate proni, sed ad mandata ipsius facienda studiosissime præparati.

2. — 1, 2. *Omne gaudium existimate, fratres mei, cum in tentationes varias incideritis.* Gaudium dicit potius æstimandum, quando nos temptatio diabolicæ perversitatis insequitur: quia bonæ mentis patientia inde nascitur, quam Deus Dominus coronare dignatur. Deinde sicut bonus medicus dicit salutare remedium, ut si quis indiget sapientia, ab illo magis petat qui præstat dona gratuita. Sed in ipsis petitionibus non dicit hæsitandum, quia non potest accipere, qui dubitanti animo cognoscitur postulare. Deinde commonet hominum perversitates, ut humilis in beatitudine sibi collata gratuletur; dives autem gaudere debet, quando se humiliatum esse cognoscit; quoniam mundi istius divitias, tanquam florifera, videmus posse transire. Redit iterum ad illa quæ cœperat, beatum dicens qui æquanimitè temptationem suffert, quando in illa disceptatione dominica, corona illi vitæ proba ur esse posita.

C 3. — 1, 13. *Nemo cum temptatur, dicat quis a Deo temptatur, et reliqua.* Deum perhibet non esse temptatorem malorum, sed a propriis concupiscentiis unumquemque posse temptari: concupiscentia siquidem dum concepta fuerit, producit peccatum; peccatum vero dum consummatum fuerit, generat mortem: et ne suis viribus boni aliquid imputaret humana fragilitas, *omne da u. n. optimum, et omne donum perfectum desursum* a Patre luminum perhibet posse descendere: a quo sacro baptismate gratuite nos, non meritis, dicit esse progenitus, ut novæ recreationis simul initium. Mouet etiam ut veloces ad audiendum, tardi autem sive ad loquendum, sive ad iracundiam esse debeamus: quoniam iracundia humana divinam non potest implere justitiam; et ideo malitiam atque

D 5. — 11, 1. *Fratres mei, nolite in personarum acceptione habere fidem Domini nostri Jesu Christi* [Vulg., *Christi gloriæ*]. Fidem Domini Jesu Christi personarum non dicit acceptione pensandam; ut in honore dives, in contemptu pauper habeatur: quia nimis iniquum est, non de meritis hominem, sed de substantiæ quantitate judicare. Nam cum Deus in hoc mundo pauperes elegerit, quos apostolos fecit, sacrilegium esse non dubium est contra ipsius ire judicia; deinde cum divites facultatum suarum præsumptione sint noxii, impium est pauperes despiciere, qui nihil tale probantur assumere; maxime cum legatur, *diliges proximum tuum sicut teipsum*; et ideo si quis totam observaverit legem, eamque in uno mandato charitatis doceatur offendere, totius legis efficitur reus. Subjungit quoque, in illo districtum D faciendum esse iudicium, qui nulli misericordiam fecit; nam quando fit misericordia, superexultat sine dubitatione iudicio.

6. — 11, 14. *Quid proderit, fratres mei, si fidem quis dicat se habere, opera autem non habet* [Vulg., *non habeat*]? Fidem sine bonis operibus neminem dicit posse salvare: nam si quis petat elemosynam, eique dicatur, *dat tibi Deus*, fideliter quidem dicitur,

a Vulg.: *Epistola catholica B. Jac. apost.*

b Vulg.: *Jacobus Dei et Domini nostri, etc.*

c Perpetuo apud orthodoxos dogmati de necessitate in adultis bonorum operum, quæ ex hac Epistola tam clare evincitur, si novus iterum calculus addi posset, ex interpretatione hac adjiceretur, qua perspicue exponitur, *Ex operibus justificari hominem, non ex fide tantum posse salvari.* Item pluries:

Sola qualitas pensanda factorum, etc. Hinc patet quam captiose procedant et sophisticæ qui in alienam significationem locos trahere conantur, quibus operum nomine legalia Judaica designantur: ut in hoc ipso opusculo: *Abraham non ex operibus gratiam Domini reperisse, sed fide*; cum paulo ante: *Non enim per legem circumcisionis vel alia hujusmodi justificatur homo, sed per legem fidei*; et: *Centum*

sed minime Domini jussa complentur, quando ipse præcepit, *omni petenti te tribue* (*Luc. vi, 30*). Fidem vero sine operibus esse mortuam, per dæmonum exempla confirmat : iterumque docet Abrahæ perfectam fuisse fidem, quando filium suum sacris altaribus obtulit immolandum ; Raab quoque meretricis similitudinem ponit, quæ non fide tantum, sed opere justificata cognoscitur : probans per omnia ex operibus justificari hominem, non ex fide tantum posse salvari.

7. — III, 1. *Nolite plures magistri fieri, fratres mei, et cætera.* Vetat multos magistros fieri, cum linguæ procacitate sæpius doceatur offendi ; nam si quis in verbo non deliquerit, hic videtur esse perfectus, corpusque suum subdit edomitum : nam sicut frenis equos, naves gubernaculis regimus, magnas autem silvas modico igne succendimus ; ita et lingua nostra parvum quidem membrum est, sed magna exultatione dilatatur : nam cum omnes bestię mansuescere possint, sola lingua incontinens non potest edomari ; quando per ipsam benedicimus Deum, et per ipsam hominem blasphemamus, qui ad imaginem et similitudinem ejus factus esse dignoscitur. Facit etiam comparationes aptissimas, ut cum omnia servant ordinem naturæ suæ, sola lingua in disciplinæ regulis permanere non possit ; et ideo quicumque sapiens est, ostendat conversationem suam in mansuetudine et sapientia moderata.

8. — III, 14. *Quod si zelum amarum habetis, et contentiones in cordibus vestris.* Amarum zelum viros non decet habere perfectos ; quoniam talia non superne data, sed diabolica fraude probantur esse concepta : nam ubi zelus et contentio, ibi inconstantia et omne opus pravum, quod divina damnat auctoritas ; sapientiam vero salutarem multifaria laude concelebrat, quæ superna inspiratione conceditur : dicens eam in pace seminare, et in ipsa corda fidelium contineri ; bella vero et lites ex concupiscentia perhibet nasci, unde humanum genus constat affligi. Hinc etiam generatur, quod male petentes bonorum præmia minime consequuntur ; quoniam qui amicus est mundo, inimicus est Deo. Subditi ergo simus Christo, ne tradamur juste diabolo, ut qui captivus a nobis fugiat, et proximetur ille qui liberat : nam si visus nos er in afflictione mutetur, et lætitiæ convertatur in mœrorem, tunc nos Dominus exultat, si nosmet sibi prostratos esse cognoscat.

9. — IV, 2. *Nolite detrahere de* [Vulg. sine de]

dicit per fidem non ex operibus comprehendisse justitiam, cum sequatur : Nam Judæi credentes ad litteram, et non spiritualiter, etc. Alio loco : *Arguit Galatas, quod ad legis opera iterum sint reversi* : ecce quid veniat sub operum nomine, cum opera improbantur, et ad salutem minime necessaria asseruntur.

^a Extrema sacramentalis unctionis vim et usum in hac Epistola ostendi, Baronius ad ann. 63 fusius prosequitur ; at eo remedio adversus injurias uti, equestribus, ut vocant, scriptoribus nostris, quos

alterutrum, et reliqua. Illic docet quoniam qui detrahit fratri, detrahit legi, et se constituit improbum judicem, cum unus sit Dominus legislator et judex. Arguit quoque illos qui aliquam rem facere dementer assumunt, in sua voluntate ponentes quod constat in voluntate Domini constitutum : hos dicit ignorare quod superveniente die possit accidere ; sæpe enim statum reddunt, qui superbiam suam improba elatione distendunt. Quapropter divitibus sæculi dicit esse plorandum, quoniam in quibus videntur præsumere, consumpta certum est desperare : docens gravissimum esse malum ultimis thesaurizare temporibus, quando vicino judicio Domini, jam deberet fructus bonæ operationis inquiri ; imputans Judæis occidisse justum, qui ad eos cognoscitur venisse salvandos.

10. — V, 7. *Patientes igitur estote, fratres, usque ad adventum Domini, et cætera.* Armonet fideles ut usque ad adventum Domini debeant esse patientes ; quando et agricolæ hujus mundi matutinum fructum et vespertinum pro temporis qualitate percipiant. Judicem quoque dicit non esse diutius sustinendum, quando eum ante ipsas mundi januas stare confirmat ; suadens eis, ut exemplum patientiæ suscipiant a prophetis, qui longis ante temporibus adventum Domini sustinere decreverunt. Job quoque viri sanctissimi datur exemplum, qui tolerando passiones suas laudabiliter vicit, et diabolicas fraudes Domini præstante superavit : sub pio siquidem principe nullus perit, nisi qui liberationem suam sperare contemserit.

11. — V, 12. *Ante omnia, fratres mei, nolite jurare, et sequentia.* Post omnes ammonitiones salutarem regulam fidelibus præstat, dicens nullatenus esse jurandum, sed debere dicere Christianum, esse quod est, et non esse quod non est : nam si quis alterius prægravatur injuria, vel corporis imbecillitate quassatur, presbyterum dicit adhibendum, qui oratione fidei et olei sancti perunctione concessa, salvet eum qui videtur afflictus : peccata quoque illis demittenda promittens, qui alterutra fuerint oratione visitati ; orationem vero assiduum justum multum dicit prævalere ante spectum Domini. Eliæ denique subjungit exemplum, qui et cælos verbo suo clausit, et iterum eos cum precaretur aperuit : in summa concludens, quoniam qui ab errore fratrem liberaverit, studio charitatis peccatorum suorum vincula dissolvit.

aliquando excu si, prorsus ignotum. Forte de corporis languore locum accepit, quem alterius injuria ac violentia induxisset ; cuique olei inunctio, humani etiam juveninis ratione, præcipue convenire videretur. Hanc auctoris mentem esse, facile impellemur ad credendum, si particulam vel pro et positam intelligamus ; qua significatione in his Complexionibus non semel ponitur : *vel reliqua loco tuo, et cætera : sacerdotes, vel reliqui primates, pro et reliqui.* Ita passim apud scriptores mediæ ævi.

M. AURELI CASIODORI

COMPLEXIONES

ACTUUM APOSTOLORUM ET APOCALYPSIS JOANNIS.

PROLOGUS.

Lucas, unus evangelistarum, qui doctrinam Do-
mini cœlesti veritate conscripsit, Actus quoque apo-
stolorum fidei narratione complexus est, ut gesta
beatorum præceptis Dominicis concordia gratia con-
sonarent. Hoc nos ^a in septuaginta duobus capitibus
complexi, singulis quibusque locis ad breviationem
suam credidimus adnotandum; ut revera sacer Actus
apostolorum, sicut ipse Lucas evangelista testatur,
eodem numero quo electi sunt clauderetur. Decuit
enim illum ordinem quantitatem habere libræ ^b, qua
dedicatus cœlesti probatur esse justitiæ. His Actibus
Apocalypsin beati Joannis forsitan convenienter
adjunximus, quia cœleste regnum mirabili narra-
tione describit, quoniam talibus viris habitatio tanta
præstabitur. Hanc triginta tribus capitibus ^c ætatis

A Domini Christi dividendam esse curavimus; ubi et
triginta significant cælorum culmen excelsum, et
sanctæ Trinitatis associatur adoranda perfectio. Dif-
ficile opus obscure dicta brevius velle perstringere;
cum sint latius dicenda, quæ volumus explanare:
sed quoniam hunc librum Tychonius Donatista ^d sub-
tiliter et diligenter exposuit, providente Deo, qui
saluti nostræ antidotum conficit ex venenis; propter
brevitatis propositæ necessitatem aliqui novi per-
versi dogmatis sensus prætereundi noscuntur, ut
lectorem nostrum non tam satiare quam introducere
videamur; quando sine damno intelligentiæ suæ in
illo reperit quod orthodoxus et diligens lector in-
quirat.

^a Partitio sacrorum librorum, quæ primitus vel ab
usu publicorum lectionum in Christianorum cœtibus,
vel ad locos facilius allegandos et reperiendos, vel
ab expositoribus interpretibusque introducta est, in-
certa olim fuit, et ex cujusvis arbitrio concinnata.
Adnotavimus quam diversa ab Hieronymiana capitum
distinctione illa divisio sit, qua in apostolorum Epi-
stolis auctor noster usus est; numeri siquidem sec-
tionem designant. Actuum librum, quem vulgatus
interpres in 28, alii vero in 40 capitula, ut apud
Œcumenium apparet, partiti sunt, secut ipse in 72,
ut sospitatoris nostri discipulis, quibus omnibus apo-
stolorum nomen videtur largiri, numero æquentur,
atque ut sacer Actus apostolorum eodem numero quo
electi sunt clauderetur. Latius olim patuisse apostoli
nomen, e vetusto etiam Florentini martyrologio
discimus. At Cassiodorio valde ardebat is numerus:
Div. Lect. cap. xiii, cum de Augustino sermo esset,
qui *Scripturas divinas 71 librorum calculo comprehen-
dit; pergit, quibus cum sanctæ Trinitatis addideris
unitatem, fit totius libri comptens et gloriosa perfec-
tio.* Quo loco mendum est nondum animadversum;
legi enim debet *totius libræ*, ut patebit ex sequenti-
bus: eam vocem, cum librarius non intelligeret quid
hic sibi vellet, subduxit, reponens *libri*.

^b Itæsi ad hunc locum, ms. codice LIB. tantum
exhibente, deletis a vetustate, abrasisque litteris cæ-
teris. Ubi me paulisper collegi, supplevi libræ, ag-
noscens ex numero *libram* memorari, quæ occidua
dicta est, sive quia imminuta, sive quia in Occidente
usitata. Apparet ergo longum in ævum consuetudi-
nem perdurasse, numerum septuagesimum secundum

B designandi per auream libram; quam ea ratione præ-
finierat Valentinianus senior, ut 72 aurei solidi libram
efficerent, cum sub Constantino Magno ex 84 consti-
tueretur. Vide Gothofredum ad lib. vii Cod. Theod.,
tit. 21, lib. 1. Legimus in actis concilii Sinuesani:
*Hi omnes electi sunt viri libra occidua, qui testimonium
perhibent; testes autem 72 adnotat Binius significari:*
nomina quidem quæ ea verba antecedunt, 85 sunt:
infra tamen 72 memorantur testes. Ex hujus occidua
libræ mentione longe post Marcellini papæ ætatem
acta illa supposita fuisse, argui potest.

^c Apocalypsin, quam in 72 capitula discretam cer-
nimus in commentariis nomen Arethæ præ se feren-
tibus, quamve Vulgata versio in 22 distinguit, Cas-
siodorius in 33, duplicem de more velut causam
adumbrans: quocumque enim dato numero, myste-
rium statim invenit aut creat. De septenario præfa-
tionem vide libri de Artibus: tum infra in Apocal.
num. 4, *septem ponuntur, ad perfectionem scilicet in-
dicandam.* Scripturam sanctam 75 libris partiens,
hunc numerum affirmat duobus miraculis consecrari:
nempe annorum Abraham, *quando promissionem Do-
mini lætus accepit; et animarum, quæ cum patriarcha
Jacob fines Egyptios intraverunt.* Div. Lect. cap. 14.
Orthographiam duodecim libris conclusit, quia 12
horarum spatia, 12 menses, 12 cœlestia signa. Cur
vero affirmet hoc loco, *triginta significare cæliorum
culmen excelsum*, numerorum virtutes atque arcana
perscrutantes discutiant.

^d In ea expositione Tychonius quædam non re-
spondenda tradidisse, quædam vero venenosi dogmatis
sui faculenta permiscuisse docet Div. Lect. cap. 9.

COMPLEXIONES ACTUUM APOSTOLORUM.

1. — 1. *Primum quidem sermonem feci de omni-
bus, o Theophile, quæ cepit Jesus facere et docere, et
cætera.* Evangelii sermone completo, quem post
resurrectionem Domini Lucas fecisse commemorat,
Actus quoque apostolorum, scribens ad Theophilum,
se collegisse testatur; ut fidei Christianæ indubitata

D perfectio certissimis testimoniis appareret: primum
dicens, ad Patrem ascensurum Jesum Christum
præcepisse discipulis suis ne ab Hiero olymis disce-
derent, ut quamvis essent baptizati, Spiritus sancti
plenitudine complerentur.

2. — 1, 6. *Igitur qui convenerant, interrogabant*

eum, et reliqua. Interrogatum dicit Dominum Christum ab his qui conveniant, si presenti tempore regni Israelitici restitutio fieret, quam promisit esse venturam; definitionem vero temporis ipsius ad utilitatem magis nostram constat esse denegatam; sed illis magis predicatum est, quod quinquagesimo die accepturi essent Spiritus sancti virtutem, quatenus in omni terra perfectæ fidei magnalia testarentur.

3. — 1, 9. *Et cum hæc dixisset, videntibus illis, elevatus est, et nubes suscepit eum ab oculis eorum, et cætera. Inter illa verba quæ superius dixit, videntibus apostolis, ascendisse Dominum subito testatur ad cælos; et ne aliquis tale miraculum phantastica crederet imaginatione monstratum, adstitisse illis dicit angelos Dei, dicentes: Quid ista miramini? Sic ad iudicandum, cum de medio vestri constat adsumtum. Tunc a monte Oliveti, ubi hæc gesta sunt, Hierosolymam reversos dicit apostolos, et introisse cænaculum, ubi in unum undecim, quorum dicit nomina, commanebant. Perseverabant autem in orationibus suis cum sanctis mulieribus, et Maria matre Domini, vel fratribus ejus, ne ab ipsis discederet, qui videbatur assumtus.*

4. — 1, 15. *Et in diebus illis surgens Petrus in medio fratrum dixit, et reliqua. Tunc beatus Petrus, centesimi octavi psalmi (Vers. 8) recordatus exemplum, dixit in medio fratrum qui erant circiter centum viginti: Oportet nos, Juda traditore summo, (suppl. de) duodecimo discipulo cogitare, quatenus perfectus ille numerus completeretur. Tunc in medio statuentes Joseph et Matthiam, oratione facta sortes miserunt, et electio cecidit super Matthiam, et ipse duodecimus est annumeratus apostolus.*

5. — 11, 1. *Cum complerentur dies Pentecostes, erant omnes pariter in unum [Vulg.: Et cum, etc., in eodem loco], et reliqua. Impletis igitur quinquaginta diebus, sicut eis promiserat Dominus Christus, subito factus est vehemens de cælo sonus, adveniente Spiritu sancto, cunctisque in ipsa domo sedentibus supra caput cælestis ignis apparuit, et diversarum nationum linguas locuti sunt; qua opinione vagata, diversarum gentium viri, qui Hierosolymis congregati fuerant, advenerunt, et mirabantur eos, cum essent Galilæi, linguæ gentium loquentes magnalia Dei. Hoc factum aliqui rationabiliter intuentes, recte putabant divino munere contributum; alii vero stulte deridentes, hoc ebrietatis vitio potius applicabant.*

6. — 11, 14. *Stans autem Petrus cum undecim elevavit vocem suam, et locutus est eis, et reliqua. Stans autem cum undecim apostolis beatus Petrus, ammirantibus cunctis, voce magna locutus est, dicens, cum hora diei tertia [suppl. esset], non eos, ut a quibusdam putabatur, musto deebriatos fuisse, sed Spiritus sancti potius dignatione completos. Hoc etiam Joel propheta comprobavit exemplo; ut predicaret eis quoniam manifestata cognitio non temulentiae, sed applicaretur misericordiae revera divinæ. Deinde Judæorum arguit nequitiam, qui Christum Dominum crucifigere maluerunt, quem solutis legibus inferni*

A Deus suscitavit a mortuis: quod etiam quindecimi psalmi comprobatur exemplo.

7. — 11, 29. *Viri fratres, liceat audenter dicere ad vos de patriarcha David, et cætera. Et quoniam Petrus apostolus David fecerat mentionem, qui apud Judæos propheta venerabilis habebatur, prædicationis suæ ex ipso faciens occasionem, mortuum tamen eum probat, et sepulcrum ejus dicit apud eos esse, cum ipse prophetaverit carnem Domini Christi corruptioni nullatenus subjacere; quem Deus resuscitavit a mortuis, et promissiones Patris plenissima veritate percepit: ab ipso perhibens donum quod cernebatur fuisse collatum; nam eum Dominum fuisse David centesimi noni psalmi exemplo probatum est: qua prædicatione compunctos tria milia virorum, penisos et baptizatos esse testatur.*

8. — 11, 42. *Erant autem perseverantes in doctrina apostolorum, et reliqua. Dum hi qui conversi fuerant, in suscepta doctrina devotissime permanerent, et apostoli sæpius miracula magna monstrarent, timoris Domini et fidelis populi cottidie fiebat augmentum: erat autem credentium magna concordia, ut substantiam propriam unusquisque venderet, quicquid esset fratri necessarium utique præstaretur; ad templum quoque conveniendi erat illis magna devotio; cibum etiam sum in simplicitate cordis eum gratiarum actione sumebant: propter quod eorum numerum propitius Dominus semper augebat. Petrus autem et Joannes, cum templum orationis causa conserederent, claudum ex utero matris suæ adprehensa manu robustis fecerunt ambulare vestigiis: quod populi videntes inextimabili sunt admiratione completi, eisque videndi studium magis ac magis impensa devotione crescebat.*

9. — 11, 12. *Videns autem Petrus, respondit ad populum, et cætera. Videns Petrus apostolus studia fidei populis concita, se in talibus factis non dicit intuendum, sed Dominum Christum glorificandum, quem ipsi crucifigere decreverunt: imputans eis cætera quæ in Domini passione fecerunt, ipsum dicit talia præstitisse, quæ humanas vires probanter excedere; hortans eos ante iudicii tempus ad ipsum debere converti, ut veniam sui mereantur erroris: huic enim esse per omnia obediendum, Mose testimonio comprobavit: ipse enim promissus est in Abrahamæ semine, qui unumquemque a sua possit salvare nequitia.*

10. — 11, 1. *Loquentibus autem illis ad populum verba hæc [in Vulg. non habentis verba hæc], et quod sequitur. Videntes principes et sacerdotes, vel reliqui primates Judæorum credidisse apostolis circiter quinque milia virorum, mittendos eos in carcerem censuerunt, ne illis universa crederet multitudo. Alio die, facto concilio, præsentatos interrogabant, in qua virtute, aut in quo nomine talia miracula facere potuissent. Petrus apostolus, ut solebat, clara voce professus est, in nomine Christi hoc factum fuisse miraculum; qui est lapis, sicut in cxvii psalmo legitur, angularis, quem Judæi quidem crucifigendum*

esse putaverunt, sed Deus illum suscitavit a mortuis. A Tunc eorum ammirantes confidentiam, quos litteris eruditos esse non noverant, cognoscentes etiam, eos fuisse cum Christo, ipsa veritate permoti sunt, et statuerunt eis ne ulterius in nomine Jesu Christi prædicare debuissent.

11. — iv, 19. *Petrus vero et Joannes respondentes dixerunt*, et cætera. Sacerdotibus itaque et cuncto concilio Petrus et Joannes responderunt, ut præceptis magis dominicis quam humanis terroribus obædire deberent; qui constanti ratione populorum, quos tali facto placaverant, de concilio dimissi, venientes ad suos, quæ illis acceiderant intimabant; tunc Deo reddentes gloriam, magna voce dixerunt, quod in secundo psalmo conscriptum est, *Quare fremuerunt gentes* (Psal. II, 1), et cætera: probantes etiam quoniam in civitate Hierusalem illa quæ conscripta sunt, secundum consilia provenerunt, petentes ut eis prædicationis et virtutum major gratia præstaretur: qua oratione Spiritu sancto repleti, verbum Domini incessanti virtute prædicabant. Credentium vero cunctorum erat cor unum et anima una; ita ut nullus eorum aliqua indigentia premeretur, sed habentes, grantanter dabant, quod omnibus in commune proficeret.

12. — iv, 36. *Joseph autem, qui cognominatus est Barnabas ab apostolis*, et reliqua. Hic jam fidelium et fraudolentorum dantur exempla: nam Joseph, qui cognominatus est Barnabas, quia integrum pretium obtulit, in laus abcessit; Ananias vero, cum Sapphira uxore sua, qui venditæ villæ pretium fraudaverunt, maledicti in conspecta omnium infelices animas reddiderunt; et ipsi extulerunt virum, qui uxorem ipsius exanimem postea portaverant. Quo facto timor omnibus crevit, et fides, et apostolorum prædicatione jugiter augebatur; adversantiam vero nullus se illis audebat adjungere, quoniam circa eos favor populi subinde crescebat, quando ægroti eorum verbo apostolorum, et transeuntis [Forte transeuntis] umbra Petri sanati sunt: quod non solum civitatis ejus populi, sed vicinarum quoque urbium crescente fide faciebant.

13. — v, 17. *Exsurgens autem princeps sacerdotum, et omnes qui cum illo erant*, et reliqua. Cognitis talibus, princeps sacerdotum et reliqua hæresis Sadduceorum, repleti sunt zelo magno, et detentos apostolos peritis custodiis in publicum carcerem retruserunt: quos angelus Domini apertis januis educens, præcepit ut more solito in templo populos docerent. Hoc ignorantes principes et sacerdotes alio die ad publica claustra miserunt; qui reperientes carcerem diligenter servatum, nullum tamen eorum quos pridie retruserant invenerunt; sed aliis indicantibus agnoverunt eos quos quærebant, in templo populis Domini magnalia prædicare. Tunc ad synagogam abiens magistratus, sine vi aliqua eos deduxit ad concilium, iterumque illis inhibere prædicationem

nem solitam temptaverunt. Tunc Petrus et apostoli, accepta fiducia, verbum Domini constanter clatabant [sic]: unde illi vehementer irati, interficere illos, quoniam populus in timore erat, occultis machinabantur insidiis.

14. — v, 34. *Surgens autem quidam in concilio Pharisæus nomine Gamaliel, legis doctor*^a, dixit. Quem etiam Paulus laudat apostolus, voce publica persuasit ab apostolorum persecutione cessandum, dicens: *Si ab hominibus est prædicatione eorum, exemplo Theodæ et Judæ Galilæi, sine dubitatione frustrabitur; si vero a Deo fuerit, nequaquam ab aliqua potestate poterit dissipari*. Tunc cæcos apostolos abire fecerunt, denuntiantes illis, ne in talibus ulterius prædicationibus miscerentur; sed illi gentibus verbum constantius prædicabant. Interea factum est murmur Græcorum, quod vidæ ipsorum in ministerio cotidiano contemptu despiciant tractarentur; pro qua re positi sunt septem electi viri, qui diacones facti sunt, ut talia moderato ordine administrare debuissent; apostoli vero solis prædicationibus inhærent; qui honor supra eos manus etiam impositione sacratus est: et turba sacerdotum obædire Domino illo tempore festinavit.

15. — vi, 7. *Multa etiam turba sacerdotum obædiebat fidei*, et reliqua. Unus igitur eorum qui ad dispositionem mensarum fuerant electi, nomine Stephanus, in virtute Domini Christi signa et prodigia magna faciebat; et quoniam ejus prædicationibus nullus infidelium poterat obviare, contra ipsum falsi testes adducti sunt qui dicerent eum in Deum et Mose verba dixisse blasphemiarum; quem in concilio constituentes, de dictis talibus inquirere voluerunt. Tunc ille, occasione reperta, ordinem Veteris Testamenti qui pertinebat ad Dominum Salvatorem, exposita veritate, narravit.

16. — vii, 54. *Audientes autem hæc, dissectabantur* [Vulg., *dissecabantur*] *cordibus suis, et stridebant dentibus*. Increduli prædicationem Stephani non ferentes, in ejus exitum voluntate consentanea festinabant. Ille, ad cælum levatis oculis, stantem vidit a dextris Filium Patri, quod cum pura veritate dixisset, impetum in eum fecit turba dementium, et ejectum foras castra lapidibus obruebant; sed moriens Stephanus pro ipsis magis orabat, ne persecutores suos tale facinus ingravaret: in qua nece Paulus quoque consensit; et facta est ab ipso magna persecutio in Ecclesia quæ erat Hierosolymis constituta; nam corpore Stephani pia lamentatione sepulto, supradictas Paulus Ecclesiam Dei tanto devastabat zelo, quanto eam erat defensurus affectu. Philippus autem diaconus, alter ex septem, in Samarie civitate descendens, verbum Domini prædicabat instanter, multaque miracula desiderantibus populis in Christi virtute faciebat, propter quod gaudio magno repleta est.

17. — viii, 9. *Vir autem quidam nomine Simon,*

^a Vulg., *honorabilis*, etc.; supplend., *Gamaliel, quem*, etc.

qui ante fuerat in civitate magus, et reliqua. Credentibus multis, Simon magus diabolicis artibus omnino novissimus, miracula tanta conspicens, ipse quoque baptizari festinanter expetiit; sed cum Samaria Spiritum sanctum in perpositione manus Petri atque Joannis apostolorum devoti susceperent, obtulit eis pecunias ut ipsi quoque concederent quatenus et ejus impositione manus Spiritus sancti gratia praeberetur: quem Petrus digna increpatione redarguit, dicens non esse illi partem cum fidelibus, qui Spiritum sanctum pecunia credebatur esse promerendum: qui tali reverberatione convictus, petebat labiis pro se orari, quod in corde non habuit. Apostoli vero per multa castella Samariae verbum Domini minime praedicare desinebant.

18. — VIII, 26. *Angelus autem Domini locutus est ad Philippum, dicens, et reliqua.* Philippus et angelo commoneatur ut pergat ad viam unde Candacis regina transiturus erat eunuchus. Iste revertens de Hierusalem, quam pro devotione mentis suae venerat adorare, sedebat in curru, Isaiae prophetae locum illum legens, ubi ait: *Tanquam ovis ad occisionem ductus est, et sicut agnus coram tondente [Vulg. vers. 32, tondente se sine voce], sic non aperuit os suum [Isa. LIII, 7], et reliqua.* Tunc ad eum Philippus ait: Putasne quae legis intelligis? Eunuchus vero fecit eum currum conscendere et sibi Scripturarum secreta revelare; quae fidei mente percipiens, in itinere aquam conspexit, et ardore mentis incensus, baptizari se protinus postulavit: quo facto Spiritus sanctus supra eunuchum cecidit, et Philippus subita translatione disparuit; inventusque est in Azoto verbum Domini solita praedicatione disseminans.

19. — IX, 1. *Saulus autem adhuc spirans minas et caedes [Vulg., spirans minarum et caedis] in discipulos Domini, et caetera.* Paulus autem adhuc fideles a Domini nocere disponens, a principe sacerdotum postulavit epistulas, ut si quos praedcatores Christi reperiret in Hierusalem, perduceret alligatos: quae magis ipsius fuit sine dubitatione solutio, nam in itinere ipse dixit ei Dominus: *Saule, Saule, quid me persequeris?* quo verbo tremefactus in faciem suam corruit, et captus oculis, Damascum alienis manibus perductus intravit: in qua civitate erat discipulus Ananias, cui relatum est ut iret ad Paulum, et manus impositione ei redonaret aspectum; sed Ananias prius horum memor, Domino respondit Paulum esse persecutorem Ecclesiae, ita ut nuper a principibus accepta potestate fideles Domini vinculis alligaret: cui respondit divina elementia, vas electionis factum, quem prius scelerata noverat iniquitate completum.

20. — IX, 17. *Et abiit Ananias, et introivit in domum, imposuitque ei manum, et dixit [Vulg., et imponens ei*

^a Ita et Vulgata passim: Act. XVIII, 10, *ut noceret*. Apoc. II, 5, *eos nocere*: nimirum ex constructione verbi *βλάπτω*. Plautus non semel eundem casum huic verbo apposuit. Graecae syntaxeos non uno loco in Latina versione vestigia deprehendimus: *obumbrabit tibi; oriens illuminare his; decem milia ad te iam appropinquabit*: et in hoc ipso Actorum versi-

o manum, dixit]. Ananias ingrediens ad Paulum, impositione manus oculos ejus squamis cadentibus emundavit; qui in Christi nomine baptizatus, cibi quoque perceptione refectus est, quippe triduo fuerat jejuniis fatigatus: tunc superna pietate respectus, in Christiano dogmate convalescens, verbum Domini in synagogis praedicabat, feliciter immutatus. Post aliquot vero dies contra eum quoque Judaeorum armabantur insidiae; qui a discipulis in sporta positus, et clam de muro per funem demissus, Hierusalem usque pervenit; qui per Barnabam praesentibus apostolis, retulit eis quae illi Domini munere contigissent: tunc illis clarissima societate conjunctus, simul praedicabat Dominum Christum, quem prius astinuerat persequendum; unde increduli morti eum tradere festinabant, sed apostoli sancta dispositione Tharsis [Vulg. vers. 50, Tarsum] eum dimitendum esse decreverunt. Omnis autem Judaea et Samaria habentes pacem in Domini claritate crescebant.

21. — IX, 32. *Factum est autem Petro [Vulg., ut Petrus], dum pertransiret universos, deveniret ad sanctos qui habitabant Lyddam, et caetera.* Cum Petrus venisset Lyddam, invenit ibi paralyticum, Aeneam nomine, annis octo jacentem in grabato, cui dixit: *Sanat te Dominus Jesus Christus [Vers. 34]: confestimque curatus est.* Quo viso miraculo, conversi sunt omnes ad Deum, omnes qui habitabant Lyddam atque Saronem. Dorcas quoque mulier, eleemosynis vacans atque operibus sanctis; habitans in Joppe, vita privata est. Missum est ad Petrum, ut ibidem deveniens magnalia divina monstraret: quem pauperum turba deprecabatur, cui Dorcas vestimenta praestabat, ut sibi mater pauperum redderetur. Tunc Petrus flexis genibus exoravit, dicens: *Surge [Vulg. vers. 40: Tabitha, surge] in nomine Jesu Christi; consignavitque illam vivam populis convocatis.* Pro qua re plurimi in Domini virtute crediderunt; unde factum est ut Petrus multis diebus apud quemdam Simonem corlarium commaneret.

22. — X, 1. *Vir autem quidam erat in Caesarea nomine Cornelius, et reliqua.* Cornelius gentilis, habitans in Caesarea, eleemosynis et orationibus vacans, vidit in visu angelum Dei, dicentem sibi: *Orationes et eleemosynae tuae ad conspectum Domini pervenerunt: mitte in Joppe ad Petrum, qui in domo coriarii Simonis hospitatur, ut ad te propere veniat salvandum*. Petro autem in supradicta domoposito, circa horam diei sextam cum esuriret et gustare vellet, supra eum cecidit mentis excessus: viditque vas, velut candidum linteam, in quo erant omnia quadrupedia, et serpentina, et volatilia, summitti de caelo; et facta est vox ad eum: *Surge, Petre, macta [Vulg.*

culo, spirans minarum, et caedis, ex iis, ἐπιβίων ἀνεπιλάης καὶ φόνου, ubi Cassiodoriana versio, spirans minas et caedes.

^b Vulg.: *Ascenderunt in memoriam in conspectu Dei. Et nunc mitte viros in Joppen; et accersi Simonem quemdam, qui cognominatur Petrus. Hic hospitatur apud Simonem quemdam coriarium, caryus, etc.*

vers. 13, occide] et *manduca*: paulo post: *Quæ purificavit Dominus, tu ne dixeris immunda* [Vulg. vers. 15, *commune ne dixeris*]: quod factum est tertio, et vas receptum constat in caelos: significabat enim Domino Christo totius mundi gentes esse credituras.

23. — x, 17. *Et dum intra se hæsitaret Petrus, quidnam esset visio quam vidisset, et reliqua.* Cum Petrus stupens de supradicta visione cogitaret, Spiritus sanctus dixit ei: *Ecce viri querunt te, quos Cornelius destinavit: surge, et vade cum eis, quoniam ad te querendum, me jubente, directi sunt* ^a. Ad quos cum Petrus sine dubitatione descendisset, cum causam quare missi sunt, per ordinem docuerunt: quos receptos [leg. quibus receptis] hospitio, alio die cum ipsis ad Corneliū festinavit, quem videns Cornelius, ad pedes ejus corruens, adoravit; quod fieri Petrus, servata humilitate, prohibuit; interrogans eum, quamvis fuisset admonitus, pro qua causa illum fecerit evocari. Cui Cornelius retulit quæ sibi oranti angelus intimavit: exspectans ut ab ipso cum cæteris acciat quæ ad salutem possint pertinere cunctorum.

24. — x, 34. *Aperiens autem Petrus os* [Vulg., *os suum*], *dixit, et reliqua.* Petrus dixit: *In veritate comperi, personarum acceptorem non esse Deum; sed gratum illi fieri hominem qui operatur in quacunque gente justitiam* ^b. Tunc rectæ fidei verba prosecutus, Jesum Christum illis rerum Dominum esse prædicavit, quem Judæi crucifigendum decreverunt; qui resurgens a mortuis quadraginta diebus conversatus est cum discipulis suis; et cætera quæ Christianæ fidei ordo posebat. Quo loquente cecidit supra credentes Spiritus sanctus, et nimium gavisus sunt qui venerant cum Petro, quoniam et in gentibus talia præstare dona cernebant. Tunc eos jussit in nomine Christi gratiam baptismatis adipisci: qua opinione vulgata, fratres qui erant in Judæa, gaudio summo completi sunt. Petrus autem pergens Hierosolyma verbum Domini continua devotione prædicabat.

25. — xi, 2. *Cum ascendisset autem Hierosolymam* [Vulg., *Petrus Jerosolymam*], *disceptabant adversus illum, qui erant ex circumcissione.* Cum ascendisset Petrus ad Hierosolymam, disceptabant cum ipso Judæi fideles, cur ad habentes præputium introisset et cum eisdem manducasset. At ille, quali fuerit visione commotus, et quid sibi sit a Divinitate præceptum, sub veritate narravit. Quibus auditis cuncta plebs Deo gratias egit, quoniam Dominus Christus et gentibus pœnitentiam vitalem, et Spiritus sancti dona largitus est.

26. — xi, 19. *Igitur illi qui* [Vulg., *et illi quidem*] *dispersi fuerant a tribulatione quæ facta fuerat, et reliqua.* Illi qui dispersi fuerant in Stephani passione, perambulaverunt usque Phœnicen, et Cypram, et Antiochiam, nemini loquentes verbum, nisi solis

Judæis; sed tamen inter ipsos fuerunt aliqui qui cum ingressi fuissent Antiochiam, ad gentiles prædicationis verba loquebantur, quibus magna populi credidit multitudo, cujus rei usque Hierosolymam sermo pervenit. Missus autem ab apostolis Barnabas, quod de ipsis dictum fuerat adprobavit; gavisus est plurimum, et hortabatur multos, ut in cepto proposito permanerent. Audiens quoque Barnabas quod Saulus esset in Tharso, perrexit ad eum; quem Antiochiam usque perducens, in ecclesia cum eodem anno toto prædicasse cognoscitur, et multos convertisse declaratur: ubi Christiani sunt primitus nuncupati. In his autem diebus supervenerunt prophetæ qui venturam famem quæ facta est sub Claudio principe nuntiarent; discipuli vero quæ invenire poterant, habitantibus in Judæa fratribus per manus Barnabæ et Pauli destinasse memorantur.

27. — xii, 1. *Eodem autem tempore inmisit Herodes manu* ^c, *ut affigeret quosdam de Ecclesia.* Herodes rex Jacobum fratrem Joannis verbum Domini prædicantem impla præsumptione trucidavit: unde se videns Judæis placuisse, et Petrum misit in carcerem, adponens illi sexdecim milites, qui eum magno studio custodirent, pro quo totius Ecclesiæ incessanter fundebatur oratio; qui ante diem destinati judicii visitatus ab angelo, et catenarum nexibus, et custodum periculis noscitur fuisse liberatus, ita ut quod veraciter agebatur, fieri putaret in somnis; qui tamen ad se reversus, manifesta veritate cognovit quod eum Dominus per angelum suum liberare dignatus est. Veniens autem ad domum Mariæ matris Joannis, ubi orabat pro ipso fidelium multitudo, ostium crebro pulsans tandem ingressus est, eosque docuit quemadmodum de custodiæ nexibus, veniente angelo, fuerat absolutus: quod præcepit Jacobo aliisque fratribus nuntiari.

28. — xii, 18. *Facta autem die, erat non modica* [Vulg., *non parva*] *turbatio inter milites, et quod sequitur.* Die autem facto inter custodes carceris magna cœpit esse contentio quemadmodum Petrus tot vigilias hominum et tot catenas evasisset. Herodes autem rex, non invento Petro, custodibus vehementer iratus est, quos præcepit adduci; ipse autem in Cæsaream Judæamque [Vulg., a Judæa in Cæsaream] descendens, a populis, quoniam erat illis iratus, redempto Blasto cubiculario, magna supplicatione placatus est: ubi indutus regia veste, pro tribunali sedens, adversus Dominum nimis superba locutus est. Quem percussit angelus Domini, eo quod non dedisset gloriam Deo, et scatenus vernibus expiravit. Fides autem Domini, conspectis talibus, ubique crescebat. Barnabas autem et Saulus, assumpto Joanne, qui cognominatus est Marcus, ab Hierosolymis exvntes, Antiochiam usque profecti sunt, ubi prophetarum et doctorum beata congregatio cerno-

^a Vulg.: *Ecce viri tres querunt te. Surge itaque, descende, et vade cum eis, nihil dubitans, quia ego misi illos.*

^b Vulg.: *Quia non est personarum acceptor Deus;*

sed in omni gente, qui timet eum et operatur justitiam, acceptus est illi.

^c Leg. *mannu*, vel *manus*. Vulg., *misit Herodes ex manus.*

batur : quibus sanctus Spiritus dixit, ut Barnabam et Saulum minime retinerent, sed permitterent illos f. cere ad quod electi esse videbantur : qui venientes Salaminam, per totam insulam usque Paphum prædicaverunt verbum quod eis fuerat Domini dignatione commissum. Interea repererunt pseudopphetam Judæum nomine Bariesum, qui eis apud Sergium proconsulem ^a et Paulum prudentem ^b nisus est obviare, sed compressus Domini virtute nihil valuit.

29. — XIII, 9. *Saulus autem, qui et Paulus, repletus Spiritu sancto, dixit [Vulg., innaens in eum, dixit]. Exsequitur quod superius cœpit; nam audientibus Sergio proconsule et Paulo prudente, Paulus apostolus repletus Spiritu sancto Bariesum pseudopphetam vehementer increpavit: et ut illa inventio facta dilectione Domini monstraretur, dixit ei: Eris cæcus, solemque usque ad tempus penitus non videbis [Vulg. vers. 11, non videns solem]: cui tenebrosa caligo superveniens ita naturalem clausit aspectum, ut alienas manus quæreret quarum præsidio fultus abscederet. Cujus miraculi ostensione comperta, judices videntes conversi sunt, credentes revera doctrinam esse summi Dei quæ talibus miraculis probatur ostendi.*

30. — XIII, 13. *Et cum a Papho navigassent Paulus et qui cum eo, vel reliqua. Dum Paulus atque Barnabas, cum cæteris qui simul venerant, a Papho navigassent, [deest venerunt] Pergem Pamphylæ, et transierunt: unde Joannes, discedens ab eis, Hierosolimam est reversus. Paulus vero et Barnabas ambulantes Pergem, venerunt Antiochiam Pisidiæ: ubi ingressi synagogam, audierunt legi prophetas et legem. Ad quos miserunt principes synagogæ, ut si quis ex ipsis haberet verbum exhortationis, ediceret, sicut in aliis civitatibus credita sibi veritate fecerunt. Tunc Paulus facto manu silentio, populis doctrinam Christi Domini prædicavit; prophetarum testimoniis quæ dicebantur ostendens, ut eos ad plenissimam fidem patefacta veritate perduceret: contestans eos, solum esse Dominum Christum, qui austeritatem legis gratiæ suæ dono justificat: cavendum ne, sicut Scriptura monet, nolint credere quæ eis ipsa veritas cognoscitur ammonere.*

31. — XIII, 42. *Exeuntibus autem illis, rogabant ut sequenti sabbato loquerentur sibi verba Dei [Vulg., loquerentur sibi verba hæc]. Exeuntes igitur synagogam Paulum et Barnabam precabatur turba Judæorum ut iterum sabbato veniente de Christo Domino verba gentiarent. Sequenti vero sabbato, dum studiosissime ad audiendum populi convenissent, zelo*

^a Vides hic hominem distrahi et in duos dissectari, ex pronomine scilicet Sergio Paulo, viro prudente, Sergius proconsul, et Paulus prudens conflantur. Versiculo 20, redempto Blasto, sive ex suo codice, sive persuasivis genius divivans.

^b Vulg.: Qui erat cum proconsule Sergio Paulo, viro prudente.

^c Vulg. vers. 46: repellitis illud, et indignos vos judicatis æternæ vitæ, ecce convertimur ad gentes.

^d Ita liber: sic plaustrum et plostrum: Plautia et

A magno commoti quidam Judæorum contradicere temptaverunt. Quibus Paulus, Barnabasque respondit: *Uportebat quidem vobis primum loqui verbum Dei; sed quoniam repellitis illud; sic ut mandatum nobis est, transivimus ad gentes*. Quo dicto gratificati gentiles Christianum dogma ^d [leg. dogma] prontissima mente receperunt. Doleant autem contradictores concitaverunt honestas mulieres primosque civitatis, et Barnabam Paulumque de suis ædibus expulerunt. Qui venientes Iconium, converterunt multos ad Dominum. Iterumque illis per adversarios seditio concitata surrexit, quæ tam cito, Domino juvante, placata est; unde factum est ut alii eum apostolis, alii sentirent utique cum Judæis.

32. — XIV, 5. *Cum enim factus esset impetus gentium et Judæorum cum principibus suis, et reliqua. Cum Paulum et Barnabam Iconii concitata seditio extinguere voluisset, confugerunt Lystram et Derben, vel [vel pro et] alias Lyconia regiones, ibique populus cunctus in Christianam religionem convertatus est. Lystris autem quidam vir ab utero matris suæ pedibus jacebat infirmus, cui magna voce præcepit coram omnibus Paulus in nomine Jesu Christi iuvans, sanus surge restitit. Quod cum vidisset turba Lyconiarum, putantes non homines esse, sed deos, sacrificia illis offerre pecudum, more patrio, festinabant. Tunc Barnabas et Paulus, scissis vestibus, similes eorum mortales se modis omnibus assererent; sed ista virtute sua peragere Dominum Christum, qui fecit cælum, et terram, et omnia quæ eorum ambitu continentur. Qua ratione placati vix a deliberata immolatione remoti sunt.*

33. — XIV, 18. *Cumque ibi commorarentur [In Vulg. colon primam non habetur] et docerent, supervenerunt quidam ab Antiochia, et cætera. Igitur cum Paulus, et Barnabas Lystris sub magna civium devotione morarentur, supervenerunt quidam scelestissimi Judæi, qui persuadentes turbis, Paulum lapidibus cæsum quasi mortuum foras castra traxerunt. Qui surgens cum discipulis suis, civitatem de qua expulsus fuerat, invicta fiducia sanus intravit. Alio vero die cum Barnaba Derben usque profectus est, ubi prædicans verbum, multos convertit ad Dominum: exindeque iterum Lystram, Iconium Antiochiamque reversi sunt, confirmantes animos discipulorum, ut in traditis sibi regulis constantiter insisterent: quibus constituentes presbyteros, cum jejunatione prædicati sunt, Domineque eos sancta commendatione reliquerunt.*

34. — XIV, 23. *Transeuntesque Ipsidiam, [leg. Pisidiam] venerunt Pamphyliam, et reliqua. Simili modo*

Plotia eadem gens. Vetus codex capitulari: Veronæ: et occisum Annam, ubi Onam legi solet in S. Hier. lib. 1 adv. Jovin. Prænomen Aulus in quibusdam lapidibus scribi OLUS, testantur Reinesius et Fabricius. Ou quoque: vetusta inscriptio apud Gruterum, pag. 506: JOURE dicendo. Victorinus in Orthogr., inde scriptum legitis, loucettios, noucctios; in numinis, Fovrius, Fouloius, etc. Vide legum fragmenta ex æneis tabulis eruta a Sigonio et Ursino.

ner diversas civitates prædicando, Antiochiam profecti esse referuntur : ubi in unum fidelibus aggregatis, retulerunt quanta Dominus gentilibus præstitisset, ut aperto ostio fidei plenissimam illis dignatus fuerit monstrare veritatem. Sed cum ibidem aliquanto tempore morarentur, quidam falsi monitores persuadebant gentilibus, qui jam suscepta prædicatione crediderant, non eos posse salvos fieri, nisi circumcisionem perciperent, sicut per Moysen Dominus imperavit : quæ res dissensionem fecit in populis. Tunc placuit ut super hac questione interrogarentur qui erant Hierosolymis constituti, quatenus eorum consensu altercatio suborta finiretur : quo per gentes, per civitates, singulasque regiones narrabant, quanta Dominus gentibus præstitisset : unde gaudium magnum cottidie crescebat in fratribus.

35. — xv, 4. *Cum autem venissent Hierosolymam, suscepti sunt magnifice* [Vulg., non habet *magnifice*] *ab Ecclesia. Dum Paulus et Barnabas cum fratribus Hierosolymam venissent propter habitam questionem, ab Ecclesia cuncta cum magna gratulatione suscepti sunt. Ibi iterum inter Phariseos qui jam crediderant, et apostolos de circumcisione facta contentio est. Tunc Petrus Spiritu sancto repletus docuit gentiles, non circumcisione perficiendos esse, sed fide; quod etiam Jacobus secutus episcopus, qui frater Domini vocabatur, magnis ratiocinationibus et prophetæ testimonio comprobavit, dicens, sufficere Moysi, quod ejus nomen in synagoga omni sabbate sub veneratione nominatur.*

36. — xv, 22. *Tunc placuit apostolis, et senioribus, et omni Ecclesie eligere viros, et mittere Antiochiam* *. Placuit apostolis et senioribus qui Hierosolymis habitabant, Antiochiam mittere cum Paulo et Barnaba Judam, qui cognominatur Barsabas, et Sileam, per quem hujusmodi epistolam destinarent; ne crederent circumcisionis sibi necessariam legem, sed ab idolis, fornicatione et sanguine suffocato se tantummodo continerent; et in gratia Domini perseverante bene se positos esse confiderent.

37. — xv, 30. *Illi igitur dimisi descendunt Antiochiam, et reliqua. Supradicti Barnabas et Sileas, cum Antiochiam venissent, fratribus epistulas, congregata multitudine, tradiderunt. Quibus relectis gavisissimi sunt, causam scandali fuisse submotam. Judas quoque et Sileas, cum et ipsi essent prophetæ, in eadem voluntate cunctorum pectora formaverunt: ubi aliquanto tempore commorati, dimissi sunt a fratribus, ut redirent ad eos a quibus fuerant destinati. Sed Sileas ibi se tenuit; solus autem Judas Hierosolymam est reversus. Paulus igitur et Barnabas Antiochiæ morabantur, verbum Domini docen-*

tes enixius: post aliquot vero dies Paulus et Barnabas paterna jura commoniti, illas regiones recurrendo decreverunt, in quibus verbum Domini fuerat longe lateque seminum. Tunc propter Joannem, qui et Marcus ^b, dissensione facta, Barnabas assumpto Joanne navigavit Cyprum; Paulus vero, assumpto Silea, profectus est Syriam et Ciliciam, confirmans Ecclesias, ut in traditionibus petrum mentis robore permanent.

38. — xvi, 4. *Cumque circumissent has nationes, pervenit* [Vulg., *pervenit*, absque præced.] *Derben et Lystram. Paulus, dum circumisset nationes superius nominatas, in Derben pervenit et Lystram; ibique reperit Timotheum quendam, discipulum gentili patre progenitum. Quem volens secum ducere, circumcidit ad seditionem Judæorum subtiliter amputandam. Is, cum pertransiret propositas civitates, tradebat illis Christiana dogmata [sic], quæ fuerant a reliquis apostolis Hierosolymis constituta. Quos volentes ire ad diversas civitates aliunde Spiritus sanctus prohibebat, et alibi eos pergere commonebat. Nam cum venissent Troaden, Paulus vidit in somnis quendam Macedonem dicere: *Transiens in Macedoniam, adjuva nos* (Vers. 9): unde intellexerunt omnes iter suum probitate rerum divinitus ordinatum, et accessu fuit gaudentes facere, quod dignata fuerat Divinitas amonere.*

39. — xvi, 11. *Navigantes autem a Troade, recto cursu venimus Samothraciam. Paulus igitur et Sileas, cum a Troade navigassent, perambulantes aliquas civitates, venerunt Philippo, quæ est prima partis Macedonia civitas, colonia* [Vulg., *prima patria*]. Ibi quædam mulier Lydia purpuraria credidit Christo, quæ cum tota domo sua gratiam est baptismatis consecuta: apud quam rogati apostoli fecerunt noctis ipsique mansionem. Alio die ad orationem euntibus puella eis habens spiritum pythonis occurrit, quæ dominis suis quæstum magnum vulgata vaticinatione præstabat. Hæc dum importuna sequeretur apostolos, præcepit Paulus spiritui immundo exire ab ea quæ renebatur obnoxii. Tunc domini ejus, quibus demencia ipsius erat causa compendii ^c, in contumeliam Pauli magistratus et populos armaverunt: quos caecos virgis, et traditos custodibus carcereis vinculis inligarunt.

40. — xvi, 25. *Media autem nocte Paulus et Sileas orantes laudabant Dominum. Cum Paulus et Sileas retrusi in custodia, media nocte laudes Domino personarent, subito terræmotus factus est magnus, ita ut carceris ipsius fundamenta quaterentur: nam et ostia patefacta sunt, et omnium vincitorum ligamenta soluta sunt. Quod cum custos carceris cognu-*

* Vulg., *cum omni Ecclesia, etc., viros ex eis, etc.*

^b Versionis cui Cassiodorus inhaeret, antiquitatem comprobare videur hic locus; ubi enim Vulgata, Joannem, qui cognominabatur Marcus, legit interpret noster, qui et Marcus, Romana et vetusta formula, ut docent prisca marmora. Romæ in hortis Justinianis: FEL. X. QUI. ET. CLEMENS.

^c Hoc est Iulii. Epistola Athalarici regis ad Joannem II: *Absint enim a nostro sæculo damnosa com-*

pendia. Etiam auctor ad Herennium, lib. iv: Duae res sunt quæ possunt homines ad turpe compendium commovere. Et Ulpianus in l. si quis a filio ff. de legat: Quod ad ornatum vel compendium reipublicæ spectat. Opponitur dispendio. Antecedente numero animadvertenda opima lectio: quæ est prima partis Macedonia civitas: consentiente tum Græco textu, tum S. Hieronymi versione.

visset; evaginato gladio se volebat extinguere: cui Paulus magna voce proclamavit, ne in se manus iniiceret, cum sibi creditos ibidem reperiret: qui in censo lumine omnes ibi reperit quos quærebat. Tunc prociens ad pedes apostolorum, ut salvus fieret supplicavit: qui audiens verbum Domini, credidit, et cum omni in domo sua baptizatus esse cognoscitur. Quos ad habitaculum suum perducens, plagasque eorum perungens, apposita mensa refecit; et lætatus est nimium, quod cum tota domo sua Christi fuerit gratiam consecutus: quo terræmotu magistratus quoque commoti sunt, et præceperunt ut apostoli de custodia inquerentur. Paulus respondit: Cum Romani simus, et innocentes carceris vincula patiamur, etiam exire non possumus, nisi ipsi veniant ad nos efficiendos qui sic iniqua iusserunt.

44. — XVI, 58. *Nuntiaverunt autem magistratibus lictores verba hæc, et cætera. Auditis verbis apostolorum, magistratus omnino timuerunt, quia se dixerant Romanos innocentes missos in carcerem, et euntes ad eos deprecati sunt ut civitatem suam egrederentur in læsi: quo facto, ad Lydiam venerunt, fratribusque suis per ordinem retulerunt quanta illis Dominus præstitisset; exindeque promoventes, Thessalonicam pervenerunt: ubi ingrediens synagogam docebat eos, secundum Scripturas sanctas oportuisse Christum Dominum pro salute nostra pati, et tridua celeritate resurgere; quod multi populorum et nobiles mulieres credentes, apostolis fidei probantur adjuncti: quos Judæi, zelo faciente, concitatis seditionibus, expulerunt; qui venientes in synagogam more solito disputabant; ubi nobiles eorum Scripturas divinas diligentissime perscrutantes, Domino Christo ex magna parte crediderunt.*

42. — XVII, 13. *Cum autem cognovissent in Thessalonica Judæi quia et Beroæ prædicatum est verbum Dei. Cum vero cognovissent Thessalonicenses Judæi in Beroæ apostolos de Christo prædicare, venientes illuc crebris seditionibus populos incitabant, dicentes cavendos esse qui orbem terrarum nova prædicatione confundunt. Tunc visum est fratribus ut Paulum transmitterent Athenas, Sileam autem et Timotheum ad tempus aliquod ibi retinerent. Paulus autem veniens Athenas, per loca singula vehementius disputabat, videns idololatriæ deditam civitatem: qua opinione vulgata, comprehenderunt eum quidam civium, et duxerunt ad Ariopagum, ubi erat philosophorum adunata collectio: quem alii seminivertium, alii novorum dæmoniorum prædicatorem esse dicebant. Tunc prudentes, Paulo in medio constituto, desiderabant audire doctrinam quam longe lateque seminabat.*

45. — XVIII, 22. *Stans autem Paulus in medio*

^a Vulgata XVII, 18, *seminator verborum*: Græcus textus *σπερμολόγος*. Athenienses siquidem homines Attica contumelia Apostolum insectabantur. Demosthenes de Corona: *εἰ γὰρ ῥαδάμαθες ἢ Μίνως ἢ ὁ κτηγόρων, ἀλλὰ μὴ σπερμολόγος, κτλ.*

^b Vulg., *instabat verbo Paulus*. Græc. text., *εὐνοίηστο*

A *Areopagi, dixit, et reliqua. Paulus igitur in Ariopagi medio constitutus ælestis philosophiæ mella fundebat; inde pulcherrimum sumens initium, quod inter eorum diversa simulacra scriptum reperit, INOTO DEO, ut necessario quæreret quem ipsi incognitum sibi esse professi sunt; per ordinem prædicans Dominum Christum, qui omni potentia sua caelum fecit et terram, et omnia quæ in eis sunt; convincens eos, etiam auctorum suorum evidentior exemplis, cum sint *genus Dei*, non debere eos colere manufacta. Nam cum audissent inter alia de resurrectione mortuorum, multi crediderunt, alii vero putabant esse mendacium. Post hæc descendens ab Athenis, venit Corinthum, ubi prædicans Dominum Salvatorem Judæis et Græcis Christianæ religionis dogmata contradiebat.*

44. — XVIII, 5. *Cum venissent autem a Macedonia Sileas et Timotheus, instabant ut verbum Pauli, et cætera. Cum de Macedonia venissent Sileas et Timotheus Corinthum, ubi erat Paulus, verbum Domini Paulus docebat instanter: sed non audientibus quibusdam Judæis, excutiens vestimenta sua, dixit ad eos: *Christi Domini sanguis effusus vobis onerat: ego autem, sicut mihi præceptum est, ad gentes vadam, et protinus instruendas. Et emigrans ad Titum quemdam, tunc docuit archisynagogam Crispum, et eum tota domo sua alisque multis, Christianæ fidei præcepta suscepit. Quadam vero nocte Paulo Dominus dixit in somnis: *Contradictentium vota non timeas; ego autem sum tecum, et neminem te superare permitto. Qui commotione roboratus, annum et sex menses fiducialiter docens, in eadem civitate consedit: qui propter novam prædicationem ad tribunal proconsulis Gallionis perductus est a Judæis. Sed Gallo quæstiones legis divinæ ad se non dicens pertinere, eliminatos fecit abscedere: post aliquot vero dies fratribus valedicto, cum Aquila et Priscilla in Ephesum Paulus adventit; nec ibi, deprecantibus multis, diutius potuit commorari, Hierosolyman. pro Pentecostes solemnitate festinans.***

45. — XVIII, 21. *Et profectus est ab Epheso, et descendit [Vulg., descendens] Cæsaream Paulus, et quod sequitur. Inde Paulus egrediens, descendit Cæsaream, ubi salutavit congregationem Ecclesiæ; post Antiochiam est profectus, ibique aliquantum temporis inmoratus, peragravit Galatiam Phrygiamque regiones, confirmans omnes discipulos, ut in susceptis regulis permanerent. Apollo vero quidem Judæus, Alexandrinus natione, vir loquens et fervens spiritu, Ephesum venit; ibique dum in synagoga fiducialiter ageret cum Judæis, assumerunt eum Aquila et Priscilla, quem diligentius Scripturas Domini, patefacta veritate, docuerunt; cum*

τοῦ πνεύματος.

^c Vulg. vers. 6, *sanguis vester super caput vestrum: mundus ego, ex hoc ad gentes vadum.*

^d Vulg., *Noli timere, sed loquere, et ne timeas: propter quod ego sum tecum, et nemo apponetur tibi, ut noceat te.*

autem vellet ire Achaïam, scripserunt ut eum confidenter plebs devota suscipere; unde factum est Judæis confidenter certiusque convinceret.

46. — XIX, 1. *Factum est autem, cum Apollo esset Corinthi, ut Paulus, peragratis superioribus partibus, veniret, et cætera.* Verum cum Apollo esset Corinthi, contigit ut Paulus, peragratis superioribus partibus, veniret ad Ephesum; ubi repertus a quosdam discipulos, interrogavit si baptizati Spiritus sancti gratiam percepissent. Illi professi sunt hoc nomen se omnimodis ignorare, sed in Joannis se fuisse baptismate consecratos: quos invocata Trinitate baptizans, venit supra eos Spiritus sanctus, ut linguis diversis prophetare valuissent: ibique Paulus per tres menses residens, de Christo Domino sollempni more prædicavit.

47. — XIX, 9. *Cum autem quidam indurarentur, et non crederent, et cætera.* Cum quidam Ephesiorum obstinata voluntate non crederent, segregavit ab eis discipulos suos, et cottidie in schola tyranni per biennium disserebat, miracula multa faciens, ita ut sudaria ejus apponerentur ægrotis, et restituerentur pristinae sanitati. Erant autem septem fratres subdoli, filii principis synagogæ, qui dicebant energumenis: *Adjuro vos per Jesum Christum, quem Paulus prædicat, exire celeriter*: quibus respondebat spiritus nequam: *Jesum quidem novi, et Paulum scio, vos autem qui esis ignoro*. Et obsessi pertinaci adversum eos concieratione pugnabant: quod cum fuisset cognitum, magna populi credidit multitudo. Tunc qui fuerant mundi curiosa sectantes, deferentes codices suos, judicantes esse superfluos, igne cremaverunt, qui usque ad quinquaginta millium denariorum fuerant comparati. His itaque peractis, Paulus duos mittens in Macedoniam, Timotheum et Erastum, ipse in Asia mansit ad tempus.

48. — XIX, 23. *Facta erat [Vulg., est] autem illo tempore turbatio non minima de via Domini, et cætera.* De religione Christiana in Epheso eodem modo facta seditio est. Erat quidam Demetrius, qui in templo Dianæ ædiculis faciebat argenteas: iste artificibus consueverat non minimas præstare mercedes: is videns ritum sacrorum prædicationibus Pauli funditus potuisse subverti, supradictos artifices adversum apostolos ejusque discipulos graviter incitavit. Qui raptu Gaio et Aristarcho, comitibus Pauli, de thea-

tro, ubi verbum Domini prædicabant, traxerunt ad judices audiendos; Paulum vero volentem ad populos introire non permiserunt discipuli vel amici (erat enim totius civitatis magna confusio), ne ipsum totius populi furor impeteret, quem sciebat contrariæ sibi prædicationis auctorem.

49. — XIX, 35. *Alexander ergo, manu silentio postulato, volebat rationem reddere populo.* Alexander vero, unus ex discipulis Pauli, manu facto silentio, volebat populis concitatis reddere rationem: quem mox ut Judæum cognoverunt, ne quid contra Dianam diceret, per horas duas voce magna professi sunt magnam esse Dianam Ephesiorum. Metæus autem scriba ne tanta seditio confunderet civitatem, silentio facto, populis persuasit ut, si Demetrius et artifices ejus adversus aliquos causam movent, a iudicibus placatis audiantur; homines autem innocentes, qui nihil contra Dianam locuti sunt, non debent usque ad mortis periculum pervenire: qua ratione suscepta seditio cuncta sedata est. Tunc Paulus, valedicto discipulis, Macedoniam est profectus; ubi docens plurimos, venit ad Græciam; exindeque perambulans regiones vicinas, cum discipulis suis pervenit ad Troas, ubi septem dies noscuntur esse remorati.

50. — XX, 7. *In unum autem sabbati, cum convenissent ad frangendum panem.* Paulus pridie quam esset profecturus ex Troada, protracto sermone usque ad medium noctis, studiosissima et suaviter imbuebat: ubi contigit ut unus adolescentianus sermo compressus, de cænaculo cadens periculum mortis incureret; quem Paulus religiosa charitate complectens, iis qui aderant reddidit sanum: qui se pane reficiens, usque ad lucem prædicans populis, inde ad Assoon terreno [forte deest itinere] profectus est: discipuli vero ejus navigantes, sicut ipse constituerat eis, Paulum in supradicta civitate repperunt. Iude jam simul Mytilenon, Chium, Samum, Miletum usque profecti sunt: proposuerat enim Paulus Ephesum prætermittere, ut die Pentecostes Hierosolymam perveniret.

51. — XX, 17. *A Mileto autem mittens Ephesum, vocavit majores natu Ecclesiæ.* A Mileto Ephesum prætermittens episcopos Ecclesiæ Paulus apostolus convocavit, ibique illis magna charitate rexit, quali apud eos se temperantia vel humilitate tracta-

* *Εὐρίων*: novum participium Latinis largitur, Græcos æmulans: supra pariter a verbo pœnitet *pœnitens* deduxit, *μετανοοῦντας*. Interrogavit si: more Vulgatæ versionis, quæ Græcum *ei*, etiam cum pro *an* ponitur, reddit *si*. Similiter sumi videtur a Tibullo, lib. III, el. 1: *Illam mihi referet, si nostri mutua cura est, an minor.*

^b Vulg. vers. 15 non habet *exire celeriter*, nec *ignoro*.

^c Vulg.: *Una autem sabbati, cum convenissent*, etc.

^d Insigniter di crepabat hic ista versio a Vulgatâ, sive, ut arbitror, insigniter aberrabat. De adolescente qui de cœnaculo cecidit, legitimus in communi textu, *sublatu est mortuus*; at Cassiodorus legit, *periculum mortis incurrisse*; et paulo infra pro us,

adduxerunt puerum viventem, habet, *iis qui aderant reddidit sanum*. Non deerunt tamen qui putent discrepantiam hanc non imputandam textui, sed interpreti; qui *mortuum* pro *exanimi* intellexerit, ac velut mortuo; et ea quæ sequuntur, *anima ipsius in ipso est*, ad litteram acceperit, quamvis ut simulato ac velut jocose dicta accipienda sint, quomodo et illa Christi Jesu Matth. IX, 24: *non est mortua puella, sed dormit*.

^e Verba libentissime extendit: *contradebat, promouentes, compromittit*, quod etiam habetur Div. Lect. cap. 24: simplicibus nimirum verbis adhibitis, perire videbatur rhythmus, et perpetua illa dictionis veluti modulatio. Inversa autem quandoque significatio minus curæ est: itaque *prætermittens* hic pro *mittens*.

verit : verbum illis Domini supra cuncta commendans, ne volentes falsi prædicatores eorum corda subverterent, et ab institutis regulis periculoso nimis errore devierent : referens etiam nulli se fuisse in sumibus gravem ; sed cum illis spiritibus patriis impendisset affectum, suis manibus se et reliquos pavise collegas ; quando dare quam accipere constat esse beatius ; se dicens vale facto discedere, nec eorum aspectus ultra reviderere. Quæ cum dixisset, cum tota plebe genibus positus exoravit, et fletus omnium voce magna concrepuit : osculantesque collium ejus, profusa pietate deflebant, propter quod illis dixerat, eos ulterius se non esse visuros.

52. — XXI, 4. *Cum autem factum e. set ut navigaremus, abstracti ab eis, recto cursu venimus Coö.* Inde post multas lacrymas, quasi violenter abstracti, venerunt Coö ; progressive Rhodum atque Pataram, transiens Phoenicem et Cyprum, Tyrum usque perducti sunt. Ibi repertis discipulis quibusdam, mansit apud eos diebus septem : qui præscientiæ virtute communiti, dicebant Paulo, ne Hierosolymam festinatè ascendere, dum e ventus ibidem gravissimus immineret. Unde oratione facta et velle dicto, ad Totomidam venerunt, exindeque Cæsaream ; ubi ingrediens domum Philippi prædicatoris, qui erat unus ex septem quos superiori tempore apostoli mensarum administratione præfecerant ; is habebat filias quatuor virgines Domini eloquia prophetantes ; et dum ibidem morantur, ab Hierosolymis venit propheta nomine Agabus, qui assumens zonam Pauli, pedes suos infigans dixit, ita esse virum, cujus erat cingulum, a Judæis protenus alligandum, et in manibus gentium contradendum. Tunc discipuli cum fidelibus rogabant ut imminetia Paulus pericula declinaret.

53. — XXI, 13. *Tunc respondens Paulus, dixit [Vulg., respondit], et reliqua.* Fientes autem Paulus ammonuit, ne de aspero ejus casu se viderentur affligere : quando ipse paratus esset pro Christi nomine non solum ligari, verum etiam libenter occidi. Cui discipuli dixerunt, quoniam eum retinere non poterant : *fuit voluntas Domini.* Ii cum Hierosolymam venissent, a fratribus gratanter excepti sunt. Postero die Paulus abiit ad Jacobum, omnia illi referens qualia gentibus per ministerium ipsius virtus divina præstiterit : unde omnino gavisii sunt. Cui congratulantes gratias Domino retulerunt, sed commonebant illum, ut circa populum Judæorum deberet esse sollicitus ; quoniam probabatur illis vehementer esse suspectus, eo quod de circumcissione abolenda contra legem Mosis doceret. Sed consilium dederunt, ut ex suis quattuor viros assumeret, cum quibus synagogam rasis capitibus introivit ; quod Judæi cognoscentes, nihil eum contra legem Mosis crederent esse dicturum. His autem qui de gentibus crediderunt, scripisse se dicunt, de quibus rebus suf-

^a Vulg. vers. 25 : *Si hominem Romanum et indemnatum, etc.*

^b Hoc est, intuens : sic alibi, *quidquid sol non intendit, scilicet non aspicit.* Episcopus apud S. Au-

A scienter abstineant, et in traditis sibi regulis perseverent.

54. — XXI, 26. *Tunc Paulus, adsumptis viris, postera die purificatus, cum illis intravit in templum.* Consilium vero, quod supra dictum fuerat, Paulus gratanter sumens, acceptis quattuor fratribus purificatis, rasisque capitibus, alia die synagogam præsumptus intravit. Ubi cum verba faceret, annuntians illis purificationem necessariam, donec pro salute ipsorum Domino penderetur oblatus, post septem dies qui de Asia erant Judæi, cognoscentes Paulum comprehenderunt, seditioneque lacta contra eum populos collegerunt, dicentes hunc esse virum qui contra legem Mose prætermittendam circumcissionem gentibus persuadet. Quem cum occidere decrevisset, cum militibus et centurionibus tribunus subito cohortis advenit, qui ratione reddita ab scelestâ voluntate suspendit. Tunc a populis ereptum Paulum, sed duabus catenis inligatum, tribunus perducere iussit ad castra ; ubi Apostolus vinculis inligatus triduum petiit, ut ei populos liceret affari : qua voluntate concessa, manu facto silentio, turbis Hebraica lingua locutus est.

55. — XXII, 1. *Viri fratres [Vulg., fratres et patres], audite quam ad vos nunc reddo rationem, et cætera.* Paulus, cum ad simplicitatem cordis curreret, per ordinem populis narrat quemadmodum a Domino sit electus, cum esset persecutor Ecclesiæ : cui etiam scelus suum de sanguine Stephani intracta mente non tacuit : sed audiisse se dicit a Domino, cui non potest obviare, ad prædicationem gentium se esse mittendum. Quem Judæi estenus audientes, voce magna tribuno clamare cœperunt, tollendum esse de vivis, qui sibi talia persuasit.

56. — XXII, 23. *Vociferantibus autem eis, et preciantibus vestimenta sua, et cætera.* Seditionem facientibus Judæis, et pulverem in cælum proicientibus, Paulum tribunus duci iussit in castra ; quem dum flagellis cæderent, ut causam concitatz seditionis agnoscerent, Paulus centurioni dixit astanti : *Videte si indemnatum vobis liceat flagellare Romanum.* Quo dicto perterritus, solvit eum, et imminetia tormenta suspendit. Alio autem die Paulum atque concilium Judæorum ante se præcepit assistere, volens agnoscere qua causa sit traditus. Tunc Paulus Judæorum turbas intendens ita locutus est.

57. — XXIII, 1. *Intuens autem [Vulg., Intendens autem in] concilium Paulus ait, et reliqua.* Cum Paulus prima fronte dixisset : *Viri fratres, ego omni conscientia bona conversatus sum ante Deum usque in hodiernum diem, os ejus Ananias princeps sacerdotum, quasi blasphemum, percutere præcepit adstantibus.* Cui Paulus libera voce respondit : *Deus te, pericula daultate, percussit, qui sedens loco judicis, percuti me præcipis contra legem.* Quem dum arguerent, eam principi sacerdotum maledicere voluisset, respondit

gustinum dicitur superius edens, id est inspector.

^c Vulg. : *Et tu sedens judicas me secundum legem, et contra legem jubes me percuti?*

nesciisse se tali eum honore subvectum. Sciens autem Paulus Phariseus et Sadduceus ibidem convenisse, qui diversa per uasione discreti sunt, voce magna proclamavit se esse Phariseum, et propter spem et resurrectionem mortuorum, quam et ipsi credebant, se gravissimum iudicium sustinere. Quo dicto mox inter eos altercatione commota, conventus ille solutus est.

58. — xxiii, 10. *Et cum magna dissensio facta esset, timens tribunus ne discerneretur Paulus.* Cum facta fuisset inter Phariseos et Sadduceos magna dissensio, timens tribunus ne Paulus discerneretur a Sadduceis, iussit eum ad castra revocari: cui per noctem Dominus dixit: *Constans esto, Paule, quoniam sicut hic mihi testificatus es, ita te oportet nomen meum et in Romana urbe predicare*^a. Sequenti vero die quadraginta Judæi, conjuratione facta, Paulum occidere decreverunt; quod audiens filius sororis, Paulo in castra posito nuntiavit. Rogat ille custodes, ut adolescentem perducerent ad tribunal; qui dum ei per ordinem cuncta dixisset, præcepit adolescenti, ut di tum sibi nullus agnosceret.

59. — xxiii, 23. *Et vocatis duobus centurionibus, dixit.* Tribunus autem vocatis duobus centurionibus præcepit ut cum militibus armatis ad Felicem iudicem Paulum Cæsaream usque perducerent, ne forsitan crederetur quod eum, accepta pecunia, a Judæis fecisset occidi. Cui transmisit epistolam, ubi actum sub veritate narravit. Milites quæ fuerant delegata fecerunt. Tunc supra dictus præses, prælecta epistula, Paulum fecit in Herodis prætorio custodiri, usque dum ejus accusatores venire potuissent.

60. — xxiv, 1. *Post quinque autem dies descendit princeps sacerdotum, et reliqua.* Post quinque dies venerunt Judæi ad Felicem iudicem cum oratore Tertullo contra Paulum..... di. Tunc partibus in medio constitutis, Tertullus orator de eloquentia humana præsumens, Paulum invidiose cœpit impetere: per totum orbem quietos Judæos novis prædicationibus eum velle confundere: quo adprehenso, tantum facinus secundum legem suam voluerunt protinus vindicari: quem eripiens Lysias tribunus, ad ipsius cognoscitur misisse iudicium. Reliqui Judæi horrida voce testificati sunt ita se habere quæ di ta sunt.

61. — xxiv, 10. *Respondit autem Paulus, annuente sibi præside, dicens.* Postquam Tertullus orator quæ volebat asseruit, præmissis quæ poterant ad benevolentiam iudicis pertinere, Paulus ita respondit: Cum more gentis suæ Hierusalem Dominum adorare venisset, et eleemosynam genti suæ facturum, neque turbam, neque tumultum fecit; sed cum teneretur a centurionibus clamasse se dixit ad populum: *De resurrectione mortuorum, quam et vos creditis, hodie iudicandus assiso.* Nec aliquid tate eos probare posse condidit, qualia de se impie voluntate fluxerunt.

A Certe cum sint præsentés, dicant, si quid aliud, quod ad confusionem pertinet civitatis, factum esso meminerunt. Quos Felix iudex usque ad præsentiam tribuni Lysiae distulit audiendus; iubens centurioni Paulum custodiæ mancipatum habere requiem, nec prohibere quemquam illi ministrare, quæ ad solacia ejus poterant pertinere.

62. — xxiv, 21. *Post aliquot autem dies Drusilla uxor Felicit [Vulg., Veniens Felix cum Drusilla uxore sua], quæ erat Judæa.* Post aliquot dies rogatus Felix a Drusilla conjugæ suæ coram ea Paulum fecit adduci: qui dum multa de fide Domini, et de justitia, et castitate, et de iudicio futuro disseveret, prædicationis ipsius veritate commotus, dixit Paulo: *Nunc vade, et opportuno tempore faciam te esse præsentem [Vulg., accersam].* Quem ad se frequenter vocabat, credens quod more sæcularium negotiorum pecuniam ab ipso sumere potuisset. Inter hæc expleto biennio Felix successorem accepit Porcium Festum; Paulum vero propter gratiam Judæorum reliquit in vinculis. Tunc Festus veniens Cæsaream, præsentatis sibi, et Paulo, et Judæis, qui eum persequi volebantur, sedit tribunal. Paulus autem neminem se læsisse testatus est, ammirans quare tantæ persecutionis pateretur invidiam; et ideo ad Cæsaream se mittendum esse proclamabat. Cui Festus sub brevitate respondit: *Quoniam appellasti Cæsaream, ibis ad Cæsarem (Vers. 12).*

63. — xxv, 13. *Et cum dies aliquot transacti essent, Agrippa rex et Beronices descendunt Cæsaream.* Transactis autem aliquot diebus, Agrippa rex et Beronices ad salutandum Festum Cæsaream venerunt; et cum apud ipsam aliquanto tempore morarentur, de Paulo quodam Judæo Festus Agrippæ regi per ordinem quæ fuerant gesta narravit; et cum Judæorum improbitate premeretur, ad Cæsaream eum appellasse clamavit. Tunc cum eum videro vellet Agrippa, alio die promisit illum Festus modis omnibus audiendum.

64. — xxv, 23. *Alterâ autem die, cum venisset Agrippa et Beronice cum multa ambitione.* Altero die dum Agrippa et Beronice una cum Festo, et turbis plurimis auditorium civitatis intrassent, iubente Festo, Paulus est traductus in medium, ut ea quæ secretis regi retulerat, per singula ipsius testimonio comprobaret: quem post appellationem ideo perhibet ante Agrippam perductum, ut veritate rei cognita, cum explanatione causæ ad Cæsarem mitteretur.

65. — xxvi, 1. *Agrippa vero ad Paulum ait.* Tunc Agrippa Paulo pro se loquendi fiduciam delit. Qui primum iudicem laudans, ab initio quæ sibi acciderant integra veritate complexus est: referens quemadmodum Christianum populum fuerit persecutus; deinde cum iret Damascum, qualia lumine Domini circumventus audierit; statimque, ut necesse fuit,

^a Vulg. vers. 11: *Constans esto: sicut enim testificatus es de me in Jerusalem, sic et oportet et Romæ testificari.*

sermonibus obœdisse dominicis : unde se prædica- se A
perhibet populis et gentibus, ut conversi dignaque
pœnitentiæ opera facientes, a terrena vitæ præmia re-
perirent; quæ de causa commoti Judæi eum occidere
decreverunt; quorum manibus auxilio Divinitatis
eruptus, usque ad illud tempus ea se prædicasse tes-
tatus est quæ in Prophetis ac reliquis Scripturis
divinis leguntur esse conscripta.

46. — xxvi, 19. *Unde, rex Agrippa, non fui incr-
dulus cœlesti visio*. i. Loquente Paulo illa quæ dicta
sunt, Festus dixit incredulus : *Insanis, Paule, m-
nemque tuam lectio multa confundit* [Vulg., *multæ te
litteræ ad insaniam convertunt*]. Cui Paulus, servata
gravitate, respondit non se insi- nire, sed veritatis et
sobrietatis verba dixisse; nam scire talia et regem
debet Agrippam, quoniam quæ palam gesta sunt ad
ejus notitiam pervenire potuerunt : Agrippam quo-
que confirmat credere prophetis. Cui Agrippa ju-
cunda mente respondit, quod cum sub celeritate vel-
let f- c re Christianum. Cui Paulus studio charitatis
optavit ut et ipse et cæteri audientes tales fierent
qualis ipse erat, exceptis vinculis suis. Qui, dimisso
conventu, inter se locuti sunt, Paulum nihil tale fecisse
unde mereretur occidi.

47. — xxvi, 32. *Agrippa autem Festo dixit. Tunc
Festo Agrippa dixit : Poterat homo iste dimitti, si non
appellasset ad Cæsarem.* Tunc traditus est Paulus cen-
turioni Julio cum custodibus, ut navigaret Italiam :
qui ascendentes navem secundo die Sidonem vene-
runt, ubi Paulum centurio clementer tractans, ad
amicos suos ire permisit. Inde Cyprum, inde Ly-
stram, inde translati in Alexandrinam navem trans-
navigantes Cretam, in Salmonem, exindeque in Bo-
niportum post tempus aliquod pervenerunt (Vers. 8).
Ubi jam tempore navigationis expleto, Paulus dixit
ad socios melius constare si ibidem hiemare potuis-
sent, ne illis accidisset forte naufragium : cui centu-
rio impervida mente dissentiens, ad portum festina-
vit Fœnicem, qui erat loci positio securior.

48. — xxvii, 13. *Aspirante autem austro æstimant-
es propositum se tenere.* Egredi de portu Finicentæ,
æstimantes locum se tenere posse pro portu, subito
illis, qui vocatur *euroaquilo*, contrarius ac fortissi-
mus ventus occurrit. Tum collectis velis navis per
undas cœpit efferri, ita ut insulam Gaudem exeuntes,
scapham perderent, et funibus accingentes navem,
eam liberare conarentur; sed crescentibus ventis ita pe-
riclitabantur, ut nec solem, neque sidera per multos
dies conspiciere valuissent. Tunc Paulus, quam
in somnis audierat, Domini promissione narrata, cæte-
ros animavit; dicens, præter navem donasse sibi
Deum cunctos homines qui cum ipso pergebant.
Quarto decimo vero die, cum tempestate adhuc sæ-

viente, nautici fugere decrevisset, Paulus ait omnes
salvos fieri non posse, ni i nautas in navi stare con-
tingeret. Tunc milites, abscissis funibus, scapham
potius judicaverunt esse tenendam.

49. — xxvii, 33. *Et cum lux inciperet fieri, roga-
bat Paulus, et cætera.* Post tempestatis igitur quartum
decimum diem, rogavit Paulus ut cibum sume-
rent, quando de ducentis septuaginta sex viris nec
capillus capitis eorum imminutus esse probaretur :
nam ut alios exemplo suo potius invitaret, panem
frangens ipse cibus est. Facto igitur die sinum
quemdam conspicientes, ad littora vicina tendebant;
sed navi cautibus undisque resoluta, consilium fuit
ut omnes enatarent : unde sic factum est, ut, nave
perdita, cuncti illæsi ad optatam terram protinus
B pervenirent.

50. — xxviii, 1. *Barbari vero præstabant non mo-
dicam humanitatem nobis, et cætera.* Omnibus jam in
littore constitutis, cum maximum frigus insisteret,
inedia multa fatigati, accolæ locorum barbari huma-
nitatis alimenta præstabant. Paulus autem dum con-
gregasset multitudinem sarmentorum, et super ignem
misisset, vipera quæ ibi casu faciente reperta est,
manum ejus mordicus adprehendit. Quæ cum in ejus
carne penderet, incolæ loci primum illum homicidam
esse crediderunt, qui post maris periculum, incur-
risse putatum est ullionis eventum. At ubi sanus
esse conspectus est, Deum credebant, cui nihil ve-
nena nocuerunt. Tunc etiam a quodam Publico beni-
gne suscepti, patrem ipsius febribus ventrisque fluxu
C laborantem, Paulus oratione data sanavit. Quapropter
concurso facto multorum qui in eadem insula
commanebant, obsessi diverso languore curati sunt.

51. — xxviii, 11. *Post menses autem tres naviga-
timus in navi Alexandrina, et cætera.* Post tres vero
menses ascendentes in Alexandrinam navem, in ci-
vitatem S. colorum Syracusas venerunt : inde Regio ^a,
inde Putolos (sic), inde jam pedibus, Trib. ^b Taber-
nis : ubi a fratribus Paulus libenter exceptus, et Romam
perductus intravit. Ubi post tertium diem con-
vocatis in synagoga senioribus,.... milite... ^c per
ordinem a centurionibus, quali causa deductus est,
ostendens illis gloriosam catenam, qua Israeliicæ
causa salutis fuerat illigatus.

52. — xxviii, 21. *At illi dixerunt ad eum : nos ne-
que litteras accepimus a te, Judæa, et cætera.* Judæi
vero Paulo responderunt, neque per litteras, neque
per nuntium se cognoscere potuisse, quæ nuper vi-
sus est iatimare; sed postulabant ab ipso magis ut
quæ alibi prædicavit agnoscerent. Constituto vero
die cum venissent ad hospitium Pauli, loquebatur de
regio Domini Christi, quem per Mosen atque pro-
phetas constabat esse promissum. Sed quidam con-

^a Auctori forte probabatur, quod e Varrone apud
Cornutum retulit, Orthogr. cap. 1 : *R litteram, si
primo loco ponatur, non aspirari* : lector enim ipse
intelligere debet Rodum, tametsi h non habeat, Rho-
dum esse, retorem esse rhetorem.

^b In ms. erat Tribunus. Numeratur Tribus Tabernis
in Itinerario Appia via, inter Ariciam et Appii fo-

rum. In concilio Romano sub Hilario inter episco-
pos : *Lucifer Trium Tabernarum.* In Itinerario Burde-
galensi bis id nomen occurrit, non longe a Placen-
tia, et prope Interamnam.

^c Mutilus ac corruptus locus : inspicere scilicet
textum.

sentientes, quidam non credentes fuerunt: quibus A autem in suo conducto biennio manens, de regno Paulus increpans Isaïæ dixit exemplum: protestans Domini Jesu Christi ad se venientes jugiter instruebat: qui licet esset catenis ferreis illigatus, credentium tamen cottidie solvebat vincula peccatorum.

APOCALYPSIS SANCTI JOANNIS.

1. — 1, 1. *Apocalypsis Jesu Christi, quam dedit illi Deus palam facere servis suis, et cætera.* Quidam prologus præmittitur, ut præsentis libri dignitas breviter indicetur: dicit enim Joannes apostolus, a Domino Christo visionem sibi de fine sæculi fuisse monstratam; et per quem, et cur sit ostensa memoratur: ut tanta veritate patefacta, et confidentiam devotus acciperet, et metum infidelium conscientia reperiaret. Laudatur etiam qui hæc legere vel custodire maluerit; ut talibus promissionibus invitatus devotorum animus ardentius excitetur.

2. — 1, 4. *Joannes septem Ecclesiis quæ sunt in Asia. Gratia vobis, et pax, vel reliqua.* Scribere se dicit Joannes apostolus septem Ecclesiis quæ sunt in Asia constitutæ: quas salutat, pacemque illis optat, et gratiam venire a Domino Christo, et a septem angelis qui ante thronum Domini leguntur assistere: sicut in libro Tobie Raphael angelus dixit: *Unus sum ex septem angelis qui consistimus ante thronum claritatis Dei (Tob. xii).* Sed quis est iste Dominus, qui est, qui fuit, et qui veniet, evidenti relatione patefacit: protestans ipsum esse Dominum Christum, qui nos redemit sanguine pretioso. Dicit etiam qualis veniet in secundo adventu suo, qualemque illum homines declarata potestate visuri sunt: nam ipsum esse primum et novissimum, et omnipotentem, ipsius quoque divinitatis voce confirmat.

3. — 1, 9. *Ego Joannes frater vester, et particeps in tribulatione, et cætera.* Cum esset in insula Pathmos, a Domitiano principe propter verbum Domini in exilium feliciter destinatus, dominico die voce magna cominonitus, audisse se dicit apostolus ut ea quæ videbat scriberet; et ad septem Ecclesias destinaret quarum nomina leguntur scripta. Subitoque conversus ad vocem Domini, vidit septem candelabra lucentia, et in medio Dominum Christum, cujus habitum per mysticas contropationes^a exponit. Erat enim podere vestitus, quod ad sacerdotium non est dubium pertinere; præinctus fuit supra mammas zona aurea, propter hoc quod ejus actuum relucebat integritas; caput vero et capilli ejus, quod erant albi, demonstrant antiquissimum dierum; oculi autem, velut flamma ignis, eo quod omnia visu penetraret, et a calore ejus nemo se possit abscondere. Pedes ejus erant similes aurochalco, quia in prædica-

tionibus suis fortissimus et splendidissimus invenitur; vox ejus ut sonus aquarum multarum, quia de ipso sapientiæ fluentia procedunt: de septem vero stellis ipse dicit inferius. Ex ore ejus egrediebatur gladius bis acutus, Novi et Veteris Testamenti sacramenta designans; facies ipsius splendebat ut sol, quoniam quidquid non intendit umbrescit. Qua visione perterritus, ante pedes ipsius protinus se corruisse testatur: cui Dominus dixit: *Surge, ne timeas: se primum et novissimum esse confirmans; habere se perhibens claves mortis et inferi. Memento autem hæc et alias hujuscemodi visiones, quas Dominus servis suis declarare dignatus est, ad tempus esse pro rerum qualitate formatas, manente in excellentia sua natura deitatis. Cæterum natura ipsa, ut est, divinitatis nulli hominum viventi adhuc probatur ostensa^b, quam post resurrectionem, sicuti est, se mundis cordibus patefacere committit.*

4. — 1, 19. *Scribe ergo quæ videristi, et quæ sunt, et quæ fieri post hæc oportet.* Nunc in septem candelabris et septem stellis sacramenta quæ viderat Joannes, Dominus in i Christus exponit, dicens eas septem Ecclesiarum esse fulgores^c, sed cum sit earum rerum innumera multitudo, septem ponuntur ad perfectionem scilicet indicandam: unde angelo Ephesiorum, hoc est episcopo, commonet scribendum, qui revera scriptis poterat admoneri. Scire se quidem dicens labores et patientiam ejus, quia falsos nolit predicatores amittere, sed charitatem eum prætermisisse contendit, ad quam illum redire habita satisfactione recomonet; ne candelabrum ipsius, quod pro bonis operibus probatur ostensum, quasi extinctum possit auferri: laudans, quia facta Nicolaitarum^d, id est turpissimas fornicationes, simili ut Dominus execratione condemnet. Victoribus autem detestabilium vitiorum præmium promittitur, ut de ligno vitæ sumant cibum, quod est in Domini paradiso constitutum; unde omnis spiritaliter reficitur, qui in regno Domini perpetua beatitudine collocatur.

5. — 11, 8. *Et angelo Ecclesiæ Smyrnæ scribe: hæc dicit primus, et novissimus, vel reliqua.* Commonet ut angelo Smyrnæ, id est episcopo, debeat indicare; nam angelum episcopum dici^e, in Actibus aposto-

^a Lege contropationes, a tropo, seu modo, vel figura: infra, ut factæ allegoriæ contropatio servaretur.

^b Vide quæ ad pag. 101 animadvertimus [Huj. ed. col. 1359, n. b].

^c Hoc verbo angelos significat: eo usus fuerat in formulis sensu dignitatis: uni tantum cedens fulgore:

de patriciatus loquens uni tantum consulatus culmini concedente.

^d De Nicolaitis vide Epiphanium, Irenæum, Hilarium, Hieronymum, Clementem Alex., Eusebium, Theodoretum.

^e Interpretatio satis obvia, ratio satis peregrina.

lorum locus ille testatur, ubi veniente Petro, et pul-
sante januas apostolorum, dictum est, *non Petrus,*
sed angelus ejus est (ix, 15); dicens scire Dominum
Christum, qui semel est mortuus, semperque vivit,
qualia quantaque pertulerunt ab infidelibus Judæis:
unde si et ipso usque ad finem perdurare maluerit,
coronam vitæ perennis probatus accipiet: nam qui
mala sæculi vicerit, secundæ mortis interitum non
habebit. Dicit etiam episcopo Pergamorum similiter
indicandum: *Scio te quidem inter aliquas pravitates*
patientiæ regulam custodisse; ut etiam Antipate marty-
riam sustinente, nullo potueris errore deviare: sed ta-
men in medio tui esse cognovi, qui junguntur diaboliæ
pravitati, et ideo celerius ad medicinam recurre pœni-
tentiæ, ne veniens in judicio obstinatorum, mala æterno
debeam punire supplicio (Vers. 13). Vincentibus autem
mundum, mannam promittit et calulum candidum,
qui tamen cunctis margaritis pretiosior invenitur.

6. — II, 18. *Et angelo Ecclesiæ quæ est in Tya-*
thir [Vulg., *Thyatiæ Ecclesiæ*], *scribe: Hæc dicit*
Dei Filius, et cætera. Scribendum dicit angelo, sicut
jam dictum est, episcopo Ecclesiæ Thyathir, hæc
dicere Domium, qui habet oculos ut flammam ignis,
et pedes similes aurichalco, ut nec ad videndum ali-
quid illi sit obscurum, nec ad prædicandum patiatur
defectum. Scire quidem se perhibet bona quæ fecit,
ejusque excellentissimam charitatem; sed inter illa
mali se ejus nonnulla offensione mordere: nam
congregatio ipsius, quæ ex magna parte fornicata
cum pravis est, et nomen vult habere prophetiæ,
quæ Jezabel debet potius nuncupari, nisi conversa
fuerit, protinus eam in lectum languoris esse mit-
tendam, et in fornicationibus ejus graviter vindican-
dum; ut tunc omnes cognoscant Ecclesiæ quoniam
unicuique Dominus pro factorum suorum qualitate
restituit. Reliquos autem commonet in eadem Eccle-
sia constitutos, ut in acceptis fidei regulis perseve-
rent: vincentibus promittens quod gentes in virga
ferrea regant, sicut et ipse a Patre sibi dixit fuisse
concessum; daturum se quoque talibus pollicetur
gloriosam resurrectionem, quam stellæ commemo-
ratione significat.

7. — III, 1. *Et angelo Ecclesiæ quæ est Sardis*
[Vulg., *Ecclesiæ Sardis*], *scribe: Hæc dicit qui ha-*
bet septem spiritus Dei, et cætera. Dominus Christus,
in quo est septiformis Spiritus sanctus, et septem
stellæ in manu ejus, id est universalis potestas, epi-
scopo Sardis præcepit dici: *Specie quidem visis,*
aperibus vero mortuus es; et ideo pœnitentia tibi inter-
veniente succurre, ut quæ in te extincta sunt, satisfac-
tionis medicina reviviscant; ne tanquam furem tre-
mendæ judicii patiaris adventum, et incipias in mem-
bris tuis sustinere quæ grava sunt. Sed quoniam po-
pulus Ecclesiæ diversa morum qualitate convivit,
dicit, Sardis partem esse beatorum, quæ Domini

* In ea sententia ostendit fuisse se quæ viguit in-
ter Hebræos, mundi ætatem sex annorum millibus
circumscriptum iri. Sibi autem constat: Var. lib.
1, ep. 10: *Sex enim millia denariorum solidum esse*
potuerunt, scilicet ut radiantis metalli formata rotun-

A voluntatibus obsecundat, et in candidis vestibus, id
est in mundissima conscientia, cum Domino jugiter
ambulabunt: hinc de libro vitæ non delebuntur, et
nomina eorum ante Patrem et angelos ipsius lauda-
bili confessione memorantur.

8. — III, 7. *Angelo qui est Philadelphiæ* [Vulg.,
Et angelo Philadelphiæ Ecclesiæ scribe]: *Hæc dicit*
sanctus et verus, et reliqua. Dominus, qui aperiendi
atque claudendi singulari potestate præcinctus est,
scribendum Philadelphiæ dicit episcopo: *Quoniam*
mihî sancta humilitate devotus es, humilio tibi Sysa-
gogam, id est congregationem Satanæ, ut ad Ecclesiam
adorandam veniat, quæ te pridem superbia faciente
temnebat. Tuendam quoque in temptationibus compro-
mittit, quando mundus diversa fuerit clade fatiga-
tus; hortatur etiam in patientia sua, ut cito veniat,
ne coronam ejus alter accipiat; designans quam ma-
gna sit suis fidelibus Dominus largiturus. Episcopo
quoque Laodiciæ præcepit indicari, aut frigidum il-
lum, aut calidum esse debere, ne ex ore Domini ve-
niatur, ut tepidus: nam cum confidentiam in suis
viribus ponat, cunctis debilibus probatur esse mis-
erior. Stare enim se dicit ante ostium, et crebra ver-
beratione pulsare, ut cum illi januas unusquisque
sui cordis aperuerit, ad eam Domini paratus oc-
currat; et vincens in throno majestatis ejus sedeat,
sicut ipse victor in patris sui solio consedissee digno-
scitur.

9. — IV, 1. *Post hæc vidi ostium apertum in celo;*
et ecce vox, et reliqua. Vocatus Joannes animi con-
templatione conscendit ad cælos, et sedentem Domi-
num respexit in thronum, cui gemmarum colores
tropica locutione consociat. Ibi viginti quattuor se-
niores, quod ad numerum plenitudinis pertinet indi-
candum, in throni circuitum albis vestibus consede-
bant; de sede autem Domini egrediuntur corusca-
tiones, voces et tonitrua; ante quem erant septem
spiritus, id est angeli Dei; in conspectu vero throni,
quasi vitreum mare videbatur, per quod sæculi hu-
jus qualitas indicatur: mare, quia fluctibus agitur;
vitreum, quia fragile comprobatur. Ante thronum,
et in circuitu throni, quattuor erant animalia consti-
tuta, quæ quattuor evangelistis quadam similitudine
comparantur, senas habentes [sic] alas, propter
ætatem mundi, qui tali numero compleri posse di-
gnoscitur: plena oculis intus, significat prædicationis
eorum profunda esse mysteria, quæ laudes Domino
jugi exultatione dicebant. Viginti quattuor vero se-
niores, audita laude Domini, in facie cadebant ado-
rantes eum qui vivit in sæcula sæculorum, et ipsi
quoque præconia similiter offerentes.

10. — V, 1. *Et vidi librum in dextera Dei sedentis*
super thronum, scriptum intus, et retro^b, et cætera.
Inter hæc vidit librum in dextera Patris sedentis in
throno, intus forisque conscriptum, quoniam in lege

ditas ætatem mundi, quasi sol aureus, convenienter in-
cluderet. Vide Lactantium, lib. vii, cap. 14 et 23.

^b Vulg.: *Et vidi in dextera sedentis super thronum*
scriptum i tus, et foris: Græc. text., *ὀπισθεν*.

quædam adhuc occulta, quædam noscuntur esse manifesta. Iste septem sigillis; id est septiformi Spiritu conspiciatur esse signatus; quia mysteria Domini usque ad tempus præfinitum habentur semper incognita. Tunc angelo prædicante, nec tamen inveniēte dignum, qui eum possit accipere atque regere, Joannes fletu magno turbatus est; sed unus ex senioribus indicavit ei Christum dignum esse aperire librum, ejusque sigilla resolvere; et levatis oculis Agnum vidit quasi occisum, habentem plenissimam potestatem, et integerrimam prædicationem. Iste librum accepit aperiendum, ut fuerat prædicatum: cui quatuor animalia et viginti quatuor seniores cum citharis suis et pateris diversis odoribus plenis, id est honorum actuum dignitate, novum canticum personabant: dicentes dignum esse tali honore sacrari, qui occisus est pro salute cunctorum; qui et sacerdotium generaliter contulit, et cælorum regna fidelibus repromisit. Citharæ autem significant integritatem fidei operumque concordiam; pateris vero plenas odoribus, sicut dictum est, orationes supplicationesque justorum.

11. — v, 11. *Et vidi, et audiui velut vocem multorum angelorum in circuitu throni*, et reliqua. Audiit etiam voces angelorum millia millium, dicentium præconia Domini Christi: dignum esse qui gloriam, potestatem, divitias susciperet et honorem, scilicet a Patre, quia passus est: cui omnis creatura devotum præstet obsequium. His animalia quattuor respondebant, *Fiat*: quibus concessum præbentes viginti quatuor seniores, in faciem cadentes, adorabant. Tunc suscepti libri primum sigillum Agni aperiēte, visus est ei unus albus, qui indicat mundissimam vitam; et supra eum sedens sagittam tenebat, ut verbo suo penetrabili omnes adversitates evinceret. Cum aperuisset signum secundum, rufus equus ostensus est, qui effusi sanguinis Domini portabat imaginem; et supra eum sedenti datus est gladius magnus, ut subditorum pacem de terra sub terrore magno susciperet, et adversantes se mutua contentione perimeret. Tertio sigillo reserato, equus niger egressus est, ut putamus, supra impios potestatem dominationis ostendens, quando sedens, in manu sua habebat stateram, quia tales sunt sine dubio judicandi; cui quatuor animalia dicebant, triticum, et hordeum ad charitatem denarii pervenire; oleum vero et vinum non esse laudandum. Reserato quarto sigillo, vidit sub ara Dei animas martyrum vindictam ei petentium, quibus patientiæ data solatia sunt, iusque ut spectarent donec conservorum numerus impleteretur.

12. — vi, 12. *Et vidi, cum aperuisset sextum sigillum* [Vulg., *sigillum sextum*], *et ecce terræ motus magnus factus est*, et cætera. Aperto autem sexto signaculo, per allegoriam terram contremuisse dicit. Sol niger effectus est, luna sanguineo oculo refusa est, et cætera quæ in fine mundi fieri posse

prædicta sunt. Tunc laudes angelorum turba et sanctorum congregatio (id est 144 [suppl. millia], in quo numero omnium beatorum summa ^b concluditur) tenentium palmas, et indutorum candidis vestibus, personavit: qui stolas suas in sanguine Domini laverunt, et de conspectu ejus perenni felicitate gaudebunt; nec ulterius habebunt indigentiam, qui de Christi Domini majestate completi sunt.

13. — viii, 1. *Et cum aperuisset signum septimum, factum est silentium in cælo ad semi hora* [Vulg., *sigillum, etc., quasi media hora*]. Sigillo autem septimo remoto, venit angelus ante tribunal Dei tribunal aureum ferens, in quo supplicationes sanctorum in modum incensi majestatis conspectibus offerat. Tunc primus angelus tuba cecinit, et grando, et ignis cum sanguine permixtus in terra factus est, ita ut tertiam partem telluris exurerent. Secundo angelo tuba canente, mons ardens in mare projectus est; quod factum sanguineum tertiam partem perdidit animalium et navium quæ continere videbatur. Cum vero tertius angelus tuba cecinisset, magna stella, quæ dicitur *Absentium* [Vulg., *Absinthium*], de cælo corruit super tertiam partem fluminum, et fontium; quæ graviter aquas amaras fecit, unde potantes extincti sunt. Quarto angelo tuba canente, factum est ut tertia pars solis, lune, atque stellarum tenebresceret, et eandem partem cum nocte dies amitteret. Tunc quasi aquila visa est, quæ dicebat: *Vae vae habitantibus in terra*: qui erant talia tantaque visuri.

14. — ix, 1. *Et quintus angelus tuba cecinit, et vidi stellam de cælo cecidisse*, et reliqua. Quinto angelo canente tuba, stella cecidit in profundum putei, et fumus inde progressus est, qui sera, solemque tenebravit: unde exeuntes locustæ tanquam scorpiones, neque fenem, neque arborem lædebant, nisi eos tantum qui signum crucis in suis frontibus non habebant; ut quibus mensibus cruciati, tanquam ab scorpionibus percussi, in suo graviter dolore congererent. Describitur etiam in mysticam nocendi potentiam positio lucustarum, quod Tycho-nius minutius et abundanter exposuit: quibus angelum terribilem diu præesse, cujus nomen *Exterminator* est. Sexto angelo idem canente tuba, soluti sunt angeli, qui erant in Euphrate fluvio quatuor alligati: isti equis armisque terribiles, tertiam partem hominum extinctisse relati sunt, qui factorum suorum penitentiam non egerant.

15. — x, 1. *Et vidi alium angelum fortem, descendentem de cælo, nube amictum, et cætera. Alium angelum se refert vidisse fortissimum, amictum nube, cujus facies erat ut sol; pedes autem ipsius ut igneæ columnæ; positoque dextro pede in mari, et sinistro in terra, voce magna clamavit: et responderunt..... esse committam. Juravit autem angelus, quoniam mundus nequaquam ulterius protelabatur,*

^a Pluribus diversisque harum figurarum interpretationibus hæc quoque erit adjungenda.

^b Explicat inferius num. 20, quod de hoc signa-

torum præfinito numero dicitur ad beatos omnes aptandum esse.

sed cum cœperit septimus angelus tuba canere, finietur: sicut omnimodis Dei famulos constat esse prophetatos. Librum quoque commonitus accepit ab angelo, quem deglutiens, in ore ejus erat dulcis, in ventre vero ipsius amarus effectus est: quia lex Domini cum manditur suavis, cum oblivione devoratur, amara fit. Arundinem quoque similem virgæ suscepit, per quam visus est metiri loca quæ Christianus populus obtinebat; alia vero relinquere quæ infideles poterunt obtinere. Hi sunt qui in finem sæculi per tres et semis annos^a, Antichristo regnante, in martyrum sanguinem bacchabuntur. Fit quoque Enoch et Eliæ commemoratio, quod palam jacebant, et insepulti triduo, donec vocati subito ascendere videantur in cælum. Quos respicientes inimici terrore magno turbabuntur, et gloriam Deo sub magna admiratione præstabunt.

16. — XI, 15. *Et septimus angelus tuba cecinit, et factæ sunt voces magne in cælo*, et reliqua. Angelo septimo tuba canente, refert voces lætantium factas in cælo, quoniam tandem aliquando regnum Dei, quod spectabatur, advenerit, et illa quæ sunt promissa, completa sint. De matre vero atque Domino Jesu Christo, et de diaboli adversitate pauca perstringit, futuris præterita jungens: dicens, Deum ascendisse ad cælos, matrem vero ipsius aliquanto tempore in secretioribus locis esse servandam^b, ut eam illic pascat annis tribus, et semis; quod in magnum sacramentum, sicut Tyconius refert, constat edictum.

17. — XII, 7. *Et factum est bellum in cælo, Michael et angeli ejus, ut pugnarent cum dracone*^c. Bellum refert Michaelis angeli cum dracone, qui præcipitatus in terram corruit, ita ut locum beatitudinis ulterius non haberet; quod tamen in initio mundi contigisse non dubium est. Secuta est honorum facta graduatio, quando diabolus cecidit, qui bonis jam fidelibus semper invidit; sed terræ marique graviter condoletur, quando malitiam tam magui ponderis acceperunt. Fit iterum commemoratio matris et Domini Christi; quod diabolus credens se matrem lædere, ex ore suo vastissimum flumen emisit, qui eam putabatur absorbere; sed illa in tutissimum locum recepta venena diabolicæ fraudis evasit. Illos tamen inveterator malorum persequi non desinit, qui dominicis jussionibus obœdientes esse noscuntur.

18. — XIII, 1. *Et vidi de mari bestiam ascendentem, habentem cornua decem et capita septem*. In Antichristi typo de mari consurgere bestia magna describitur, quæ diversis membris ferarum terribili imaginatione formatur. Hæc tribus semis annis [forte tribus et semis. *Vulg.*, menses 42] cum sanctis bellum aditura narratur, quorum sanguine cædibusque depascitur;

^a Ita restitui; erat enim in ms. *per tressimos annos*. Illud ab auctore respicitur, *tres dies, et dimidium*, XI, 9.

^b Quod hic traditur de intemerata Redemptoris matre audiendum non est, quævis ipsum quoque Cassiodorium mystice locutum esse suspicari possumus ex iis quæ sequuntur. Abditissima mysteriorum

A quæ in Deum nimias est locutura blasphemias: ad postremum adorabunt eam perfidi, qui munera Domini non habebunt. Hoc tamen generaliter definitur, quoniam qui alterum capere voluerit, ipse captivus erit, et vicissitudines malorum digna compensatione recipiet: eatenus enim sancti mala patiuntur, sed mox ad spem suam, Domino præstante, perveniunt.

19. — XIII, 11. *Et vidi aliam bestiam ascendentem* [Vulg. *ascendentem de terra*], *et habebat cornua duo*, et reliqua. Alia bestia consurgere de terra describitur in typo diaboli, id est Antichristi, revera bellua, quæ multos est improvidos vastatura. Tunc multa Antichristus miraculorum signa factururus est, ut magna devotione adorari faciat idolum, sacrilega falsitate compertum. Ponitur etiam humano generi tam sæva condicio, ut nullus vendat alteri nec emat ab alio, nisi qui bestię nomine, id est devotione ipsius, fuerit adnotatus. Deinde proprius numerus bestię sub quodam modo calculationis exponitur.

20. — XIV, 1. *Et vidi, et ecce Agnus stantem in monte Sion* [Vulg.: *Et ecce Agnus stabat supra montem Sion*], *et cum eo CXLIV*^d, et cætera. In monte Sion vidisæ se dicit stantem Dominum Christum, et cum eo CXLIV beatorum, qui nomina tam ipsius quam Patris ejus in frontibus suis scripta portabant. Ili nullo mendacio, nulla fidei falsificatione polluti sunt: quod tamen ad omnes beatos constat aptandum: isti personabant Domino canticum novum, quando ab alio non poterat dici; deinde mirabili prosecutione laudantur. Alterum se dicit angelum vidisse, qui diversis populis evangelizabat, et angelibus Deum debere metui, dignaque illi quoniam ejus iudicii adventus. Secundus angelus subsequens dixit Babylonem et infideles parriter corruisse: quæ vino fornicationis impleta cum suis perditis erroris crapulam sustinebat. Tertius quoque angelus dixit: *Si quis adoraverit bestiam et imaginem ejus* [Vulg. vers. 9, *ejus et acceperit*], *in iram Domini lapsus incurrit*: sit autem pœnæ ipsorum terribilis et contremiscenda descriptio.

21. — XIV, 13. *Et audivi vocem de cælo dicentem mihi: Scribe: Felices* [Vulg., *Beati*] *mortui qui in Domino moriuntur, et reliqua*. Jussum est de cælo ut quæ dicebantur scriberet, protestans felices esse mortuos quorum labores cum vita finita sunt. Vidit etiam albam nubem, supra quam Filius hominis sedebat: cujus diversa effigies pro rerum qualitate formatur; ille enim sic veniet, sicut ab apostolis est revisus in cælum. Habuit ergo tunc in capite auream coronam, majestatis suæ splendidissimam dignitatem; in manu acutissimam falcem, cujus imperio in fine sæculi generatio nefanda metenda est. Nam dicente angelo: *Tempus est secandi messem, quæ jam*

involvera, quæ in magnum sacramentum sive mysterium diu esse, jure merito Tyconius ille assererat, quis satis apte explicare possit?

^c Vulg.: *Prælium magnum in cælo, Michael et angeli ejus præliantur*, etc.

^d Millenarii notum liber hic, linea superducta, signat: ita et lapides solent.

aruisse cognoscitur, falcem suam misit in terra, hominesque impios summa celeritate descavit. Item angelus falcem suam misit in terra, bonosque ejus, quasi homines malitia præsumentes, incunctanter abscidit: qui in furoris Dei torcular in missi, sanguine per mille sexcenta stadia maduerunt: quod ad mysticam significationem non est dubium pertinere. Vidisse se etiam refert angelos septem, habentes in potestate sua plagas septem, quas Domini indignatione daturi sunt. In mari quoque vitreo, igne permixto, stabant martyres, qui victoriam adversum diabolum Domini munere persecerunt, canticumque Deo cum magna exultatione reddebant.*

22. — xv, 5. *Et post hæc vidi, et ecce apertum est templum tabernaculi martyrii* [Vulg., *tabernaculi testimonii*] *in cælo*. Aperto templo ubi martyres erant, septem se angelos vidisse dicit, ferentes plagas quas daturi erant populo videlicet infideli; et induti candidis vestibus, zonisque aureis circa pectora præincti, septem phialas in suis manibus acceperunt, ut supra terram et in fluminibus diversas species necessitatem supra eos effunderent, qui, Domini voce contempta, idolis et perversitatibus serviebant. Tunc ore sanctorum gloria Domini cantabatur, quoniam compensatio digna secuta est.

23. — xvi, 8. *Et quartus angelus effudit phialam suam super solem, et ea quæ sequuntur*. Quartus, quintus, sextus, septimus angelus phialas quas acceperant effuderunt; et tantis necessitatibus terra percussa est, ut vox exiret a Domino, dicens, *Actum est*; statimque voces, et tonitrua, et terræ motus factus est talis qualis a sæculo nunquam constat esse effectus. Tunc civitatem Dei, ut arbitror, Trinitatis a dicit credulitate fundatam; et Babyloniam recepisse quod ei Divinitas olim præparavit inferre, omnes potestates et elationes a propria se consuevitudo sulmoverunt, quando magna grandine cæsi atque afflicti, infideles Dominum blasphemare cæperunt, dum tantus impetus ejus esset, ut non possit ullo modo sustineri.

24. — xvii, 1. *Et venit unus ex septem angelis habentibus phialas septem, et reliqua*. Unus ex angelis qui habuerunt plagarum phialas septem promittit Joanni ostensurum se meretricem illam Babyloniam, quæ toto orbe famosa est: tunc spiritu translatus aspexit super bestiam mulierem sedentem, hyssopis, et purpura, gemmisque decoratam; in cuius manu erat poculum execrationis et criminis; in fronte vero scribebatur: *Babylon, mater fornicationum et totiusque terræ pollutio*^b, et erat etiam sanguine martyrum crudeliter ebria, et scelerum ubertate plenissima: unde admiratus est tam deformiter compositam videre, quam cuncti dominum putabant esse terrarum.

25. — xvii, 7. *Post hæc vidi alium angelum. Propter quid miratus es? ego tibi dicam, et sequentia*. Admiranti Joanni angelus interpretatur quæ sit me-

retrix illa quam viderat sedentem supra bestiam quæ habebat capita septem et cornua decem; quam nonnulli de Romana volunt intelligere civitate, quæ supra septem montes sedet, et mundum singulari ditione possidet. Alii de Babylonia dicunt magis esse narratum, positione ejus, non montibus, sed prætumidis potentibus adscribentes: quam dicit a populis conterendam, quibus prius dominata esse videbatur. Refert etiam decem reges potestatem habituros in terram: unum vero eorum, qui vocatur Antichristus, in fine sæculi reservandum, qui contra Christum bellum quidem parare disponit, sed iniquitas ejus, Domino vincente, subcumbit.

26. — xviii, 1. *Post vidi alium angelum descendentem de cælo, habentem potestatem magnam*. Vidit etiam angelum alium in terra descendentem, cujus claritas in toto orbe lampavit; qui dicebat: *Cecidit, cecidit Babylon illa potentissima, quoniam non apud se fornicata est, sed cunctis gentibus pereundi dedit exempla*. Alia quoque vox secuta est, ut congregatio fidelium ab ea celeriter exeret; ne ruina sua populum qui Domino credebatur involveret. Babyloniam autem reddenda dicit esse duplicia, quæ se superbiæ præsumptione jactabat: tunc reges et mercatores ejus graviter deflent in modico perisse eam quæ possidere mundi bona singulariter existimabat.

27. — xviii, 15. *Mercatores quoque horum, qui dirites facti sunt, ab ea longe stabunt, et cætera*. Trahuntur adhuc verba dolentium et imputantium Babyloniam, quod ita subito præpotens divitiis et elata potestate corruit; ita ut pulverem supra capita suamittentes, amatam impensis se lacrymis consolentur, conversique dicant: *Exultate supra eam, sancti, quos persecuta impia voluntate trucidavit: quoniam sanguis vester de ipsa abunde nocitur vindicatus*. Post hæc angelus sustulit molem magnam projectamque in mari, dixit Babylonem illam magnam tali impetu esse casuram; nec ulterius ibidem nuptias faciendas, aut audienda quoquo modo verba lætantium: propter quod capax erat criminum et exemplar omnium undique vitorum.

28. — xix, 1. *Post hæc audivi quasi vocem turbarum magnarum in cælo, et reliqua*. Postquam Babyloniam quæ dicebantur impleta sunt, sanctorum, angelorum, atque seniorum omnium in cælo gratulationum: a venit: ita ut adorantes Dominum crebris vocibus, tanquam tonitrua concorrentia, canerent *Aleluia*, qui superbiis pessimæ meretricis dignum ultro prostravit; addentes hymnum suavissimum, quia Dominus Christus cum sponsa sua, id est Ecclesia sancta, conjunctus est. Tunc Joanni angelus dixit: *Scribe, quoniam hæc verba Dei sunt, beati esse qui ad cænam Domini vocantur*. Qui dum enim vellet adorare, prohibitus est: quoniam boni angelis non se volunt adorari, sed Deum. Tunc elevatis oculis vidit Dominum Christum sedentem supra equum album; qui nimis mirabili terrore describitur, ha-

* Ex eo, facta est civitas in tres partes, vers. 9.

^b Vulg.: *Mysterium: Babylon magna, mater forni-*

ationum et abominationum terræ.

^c Vulg.: *Et dixit mihi angelus: Quare miraris? etc.*

bens vestem sanguine sparsam propter testimonium A passionis : procedebat gladius acutus, quia sermo ejus fortis et efficacissimus approbatur; habens etiam pro significatione carnali in femore suo scriptum : *Rex regum, Dominus dominorum.*

29. — xix, 17. *Et vidi unum angelum stantem in sole, et magna voce clamavit, dicens, et reliqua.* Angelus auditus est cæli volantibus, id est sanctis viris, dicere : *Venite ad cœnam Domini* : quales decuit ad ejus convivium videlicet invitari. Et ut factæ allegoriæ contropatio servaretur, dicit diversorum animalium, quasi variis hominibus qui sunt in Ecclesia colligendi, carnibus esse vescendum. Visus est quoque diabolus cum magno exercitu, veniens contra membra Domini Christi bella gesturus; sed captus cum pseudopropheta suo Antichristo in stagno ignis graviter flagrantis immersus est. Cæteri comites, qui bestiam sunt secuti, gladio Domini trucidati esse noscuntur; cunctisque avibus, id est sanctis, impietationis pabula præbuerunt. Tunc angelus de cælo descendens, adprehenso dracone, qui est Satanus, catena religatum misit in abyso; alligavitque eum mille annis ^a (quod per figuram syncelochæ a parte totam dicitur, quando ejus finis omnimodis habetur incognitus, qui tamen consensu Patrum a nativitate Domini computantur), ne credituras gentes libera potestate confunderet. In fine vero sæculi dicit eum esse solvendum, quando multi martyres et confessores, veniente Antichristo, germinabunt. Vidit etiam martyres Dei, qui nequaquam in frontibus suis signa diabolica perceperunt : primam resurrectionem di-

30. — xx, 7. *Et cum finiti fuerint mille anni, solvetur Satanus de custodia sua* [Vulg. : *Et cum consummati, etc., de carcere suo*], et cætera. Exire dicit post annos mille Satanam de custodia sua, ubi nunc cognoscitur esse ligatus (sed et istud accipiendum est a parte totum, quoniam hoc hominibus constat incognitum), ad seducendas nationes quæ in toto mundo disperæ sunt : quatenus castra sanctorum impia dominatione pervadant : quos mox ignis divinus extinguit, et diabolum, qui eos sollicitaverat, in stagno emergit ardenti, ubi et illa crudelis bellua cum suo pseudopropheta Antichristo projecta fuisse narrata est. Vidit etiam tronum candidum, et sedentem super eum Dominum Christum, qui in resurrectione futura facta sua unicuique digna compensatione restituit. Tunc videns cælum novum et terram novam, Hierusalem quoque conspexit ornata, sicut maritus solus completissima sponsa præparari : et audita est

^a Alligavit eum, ne credituras gentes libera potestate confunderet : cætera per modum parentheses interjiciuntur. Memorat Cassiodorius Div. Lect. cap. 9 Vigilium quemdam, Africanum antistitem, de mille annorum intelligentia plenissime disseruisse; quod opus vel interit, vel adhuc delitescit. Vide Augusti

vox de cælo : *Ecce tabernaculum quod constat esse promissum, ubi hominibus datum est habitare cum Deo; ubi, omni tristitia necessitatis exclusa, æterna noscitur regnare lætitia.*

31. — xxi, 5. *Et dixit sedens in throno : Ecce nova facio omnia, et reliqua.* Dicit sibi dixisse Dominum Christum ut visa auditaque conscriberet, quoniam ipse est A et Ω, faciens nova mutansque præterita, sitientibus aquam vitæ præstans; et quicumque fidelis ejus fuerit, hæreditatem ipsius loco filii possidebit; infideles vero in ardenti stagno mittendi sunt, sulphureo fetore concreto, quæ nuncupatur veracissime mors secunda. Unus autem angelorum, qui plagarum septem phylalas tenere relati sunt, Joannem in montem duxit excelsum, cui ostendit Hierusalem de cælo descendentem, miraculorum varietate pulcherrimam, cui fulgorem gemmarum splendidissimi comparantur; et sic tota describitur, ut ad intelligentiam magni mysterii ejus decora diversitas applicetur.

32. — xxi, 19. *Primum fundamentum, jaspis; secundum, sapphirus; tertium, chalcodon, et reliqua.* Adhuc illius Hierusalem mirabilis pulchritudo describitur, quæ etiam in fundamentis suis invicem sanctorum gemmas pretiosissimas habere narratur. Hæc in apostolorum numerum duodecim portis semper aperta est; cujus platea purissimo auro constrata resplendet, et quod ornatum cunctum, vel omne pretium quantitatis excellit, non de solis lumine, sed de suo cognoscitur auctore lucere : ubi nihil inquinatum, nihil sordidum repperitur; sed fluvius vitæ de Domini sede progrediens, per medium ipsius perspicuo candore dilabitur : cujus utrasque ripas nemorosæ arbores referuntur ornare, quæ fructus suos per menses singulos largiuntur : ubi non erit nox, neque ulla indigentia, quoniam Dominus illuminat cunctos et satiatur. Postremum beatos esse dicit, qui hujus libri dicta fidei mente servaverint.

33. — xxii, 8. *Ego Joannes, qui hæc audiri et vidi, et cum audissem et vidissem hæc, prostravi me* [Vulg., *cecidi*], et reliqua usque ad finem. Cum se verba libri hujus Joannes audissem diceret et vidissem, gratias agens, angelum voluit adorare; cui ab ipso responsum est sanctorum se conservum esse, non Dominum; sed illum potius adorandum qui cælum fecit et terram. Post hæc loquitur Dominum cito esse venturum, qui operas uniuscujusque discretionem facta dijudicet : beatos dicens qui conscientias suas bonis actibus mundaverunt; ut in ligno vitæ, id est in crucis fide possint habere fiduciam : nam foris a regno Domini excludendi sunt quicumque se sædis actibus polluerunt : per multas diversasque sententias Dominum se Christum esse confirmans : contestans, ne

num, de Civitate Dei lib. xx, cap. 7. Quod subditur, spatium hoc multorum Patrum sententia a nativitate Domini computari, ad opinionem multis olim subortam videtur referri, millesimo post Christum annorum universitatem dissolutum iri, et Antichristum adventurum.

quis in hoc libro quidquam aut addat, aut minuat, A noscitur; omnes faciens esse præparatos, cum se qui ad intelligentiam æternæ vitæ concessus esse dicitur cito venturum frequenti repetitione testetur. Amen.

SCIPIO MAFFEIUS NICOLAO COLETIO. S. D. *

Intellexi ex tuis litteris te momentis rationum mearum, quibus ab Ughelliana episcoporum Veronensium historia universe expendenda, documentisque exagitantis abstinere decrevi, tandem acquiescere ac postulationes tuas eo redigere, ut si quid habeam de vetustioribus saltem episcopis, quod neque ab Ughellio, neque ab historicis nostris allatum fuerit; temque si quem forte præsentem detexerim, qui nondum innotescat, et a diptychis nostris adhuc exsulet, tecum statim communicem: quæ quidem paucis præstabo.

Nulium exstat ea de re monumentum antiquius rhythmica quadam Veronæ descriptione, regnante Pipino Caroli M. filio, ab anonymo auctore elucubrata. Priorem illius partem edidit Hieronymus a Bruta in Hist. Veron. lib. 1, ex ms. chronico apud Jesuatos; reliquæ, in qua octo primi episcopi recensentur, ex antiquissimo libro apud Cœlestinus cœnobii Ariminenensis aliquot verba allegat Perettinus: frustra quædam occurrerunt mihi multis abhinc annis in Zenoniano codice. Verum perierat prorsus insignis documenti pars præstantissima, nisi P. Mabillonius ex Lobliensi bibliotheca integrum demum absolutumque emisisset. Ratherius; multis scriptis clarus, ex eo monasterio ad sedem Veronensem, anno 928, ut Sigebertus docet, translatus fuerat: qui cum deinde Veronæ valedicere et monastica aliquando claustra repetere cogere, descriptionem illam, simul cum ichnographia civitatis nostræ minio depicta, Lobiam pertulit. Ea quidem membrana, nec non ichnographia, quæ historiæ Veronensi maximo adjumento esset, anno 1713 per fratrem meum, Namurcensi tunc provincie præfectum, operam dedi, ut summa diligentia perquirentur; abbatia siquidem Lobliensis vix decem aut duodecim horarum iter a Namurco abest: verum irrito conatu, multumque conquerentibus patribus, plures codices vel subreptos fuisse, vel ab iis qui utendos acceperunt minime redditos. Cum Mabillonii analecta vetera, quorum tomo primo rhythmicum id monumentum insertum est, in Italia perquam raro occurrant, ejus exemplar, quod fideliter olim exscripsi, ad te mitto: mirum est quam juvet historiam nostram.

Magna et præclara pollet urbs hæc in Italia, in partibus Venetiæ, ut docet Isidorus, quæ Verona vocatur olim antiquitus.

Per quadrum est compaginata, murificata firmiter, quadraginta et octo turres præfulgent per circuitum: ex quibus octo sunt excelso, quæ eminent omnibus.

Habet altum labyrinthum, magnam per circuitum, in qua nescius egressus non valet egredi, nisi igne lucernæ, vel a filo g'omere.

Foro lato spatioso sternuto lapidibus, ubi in quatuor cantus magnus instat forniceps plateæ miræ sternutæ desectis lapidibus.

Fana tempora constructa ad deorum nomina Lunis, Martis, et Minervæ, Jovis, atque Veneris, Saturni, sive Solis, qui præfulget omnibus.

Et dicere lingua non valet hujus schemata: intus nitet, foris candet circumsepta laminis, in aere pondos deuratatos metalla communia.

Castro magno et excelso, et firma pugnacula, pontes lapideos fundatos super flumen Adesis, quorum capita pertingunt in orbem ad oppidum.

Ecce quam bene est fundata a malis hominibus, qui

nesciebant legem Dei, nova atque vetera simulacra venerabant, lignea, lapidea.

Sed postquam venit plenitudo temporum, incarnavit deitatem nascendo ex Virgine, exinanivit semetipsum, ascendit patibulum.

Inde depositus ad plebem Judæorum pessimam, in monumento conlocatus, ibi mansit triduo, inde resurgens cum triumpho, sedit Patris dextera.

Gentilitas, hoc dum cognovit, festina: et credere quare ipse Deus cœli, terræ conditor, qui apparuit in mundo per Mariæ uterum.

Ex qua stirpe processerunt martires, apostoli, confessores, et doctores, et vates sanctissimi, qui concorderunt mundum ad fidem catholicam.

Sic factus adimpletus est sermo Daviticus, quod cœli clariter enarrant gloriam Altissimi a summo cœlorum usque terræ terminum.

Primum Verona prædicavit Euprepus episcopus, secundus Dimidrianus, tertius Semplicius, quartus Proculus confessor, pastor egregius.

Quintus fuit Saturminus, et Sextus Lucilius, Septimus fuit Gricinus doctor et episcopus, octavus pastor et confessor Zeno martir inclitus.

Qui Veronam prædicando reduxit ad baptismum, a mulo spiritu sanavit Galli filiam, boves cum... vergentem reduxit a p-lago.

Et quidem multos liberavit ab hoste pestifero... Non quo multa narrare hujus sancti opera, quæ a Syria veniendo usque in Italia, per ipsum omnipotens Deus ostendit mirabilia.

O felicem te Verona ditata et inclita, qualis es circumvallata custodibus sanctissimis, qui te defendunt et expugnant ab hoste nequissimo!

Ab Oriente habet primum martirem Stephanum, Florentium, Vindentialem, et Maurum episcopum, Manmam, Andronicum, et Probum cum quadraginta martiribus.

Deinde Petrum et Paulum, Jacobum apostolam, præcursorem et Baptistam Joannem, et martyrem Nazarium, una cum Celso, Viciore, Ambrosio.

Inclitos martires Christi Gervasium et Protasium, Faustinum atque Jovitam, Eupotum Catocerant, Domini matrem Marianam, Vitalam, Agricolam.

In partibus meridianis Firmum et Rusticum, qui olim in te susceperunt coronas martirii, quorum corpora ablata sunt in maris insulis.

Quando compiacuit Deo regi invisibili, in te sunt facta renovata per Hannonem præulem, temporibus principum regum Desiderii et Adelchis.

Qui diu moraverunt sancti non reveri sunt, quorum corpora insimul condidit episcopus aromata, et galbanum, stactem, et argoido, myrrham, gutta, et cassia, et thus lucidissimus.

Tumulum aureum coopertum circumdat præconibus, color stritus mulget sensus hominum: modo albus, modo niger inter duos purpureos.

Hæc, ut valuit, paravit Hanno præsul inclitus, per cuius flamma claret de bonis operibus ab austræ finibus terræ usque nostri terminus.

Ab occidente custodit Sixus et Laurentius, Hippolytus, Apollinaris, duodecim apostoli Domitii, magnus confessor Martinus sanctissimus.

Sanctissima laudanda non est tibi urbis in Auzonia, splendens, pollens et reatensis a sanctorum corpora, opulenta inter centum sola in Italia.

* Tomo V nuperæ editionis Italiæ Sacræ selectæque epistola inserta est, in qua capitulares Veronensis ecclesiæ membranæ memorantur. Iterum